

คัมภีร์สัจจยมก

รจนาโดย

พระสัทธัมมโชติกเถระ ธัมมาจริยะ

ชั้นมหาอาภิธรรมิกะโท

ตามหลักสูตรประกาศนียบัตรอภิธรรมบัณฑิต(ป.อบ.)

อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คัมภีร์สัจจยมก

รจนาโดย

พระสัทธัมมโชติกเถระ ธัมมาจริยะ

ชั้นมหาอาภิธรรมิกะโท

ตามหลักสูตรประกาศนียบัตรอภิธรรมบัณฑิต(ป.อบ.)

อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จัดพิมพ์โดย

มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ

วันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๓

คัมภีร์สัจจยมก

เจ้าของ : มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ

พิมพ์ครั้งที่ ๖ : ๑ มีนาคม ๒๕๕๓

จำนวนพิมพ์ : ๑,๐๐๐ เล่ม

ที่ปรึกษา : พระศรีคัมภีรญาณ รศ.ดร. พระสุธีวรญาณ รศ.ดร.
พระสุธีธรรมานุวัตร ผศ.ดร.
พระครูธรรมธรสุมนต์ นนฺทิโก อัครมหาบัณฑิต
พระมหาอำนวย วิสุทฺโธ คุณหญิงสมปอง วรรณิสสร
นางดารา กมลาศน์ ณ อยุธยา นางศุลีมาศ สุทธิสัมพันธ์

ตรวจทาน : พระมหาไพโรจน์ ฌาณกุสโล นายจำรูญ ธรรมดา
นายวิโรจน์ คุ้มครอง

เรียงพิมพ์คอมพิวเตอร์ : ทีมงาน ทิพยวิสุทธิ์

พิมพ์ที่ หจก. ทิพยวิสุทธิ์

๒๔๐/๑๒๗-๑๒๙ ถนนจรัญสนิทวงศ์ แขวงบ้านช่างหล่อ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐

โทร : ๐-๒๔๑๒-๗๗๐๗, ๐-๒๔๑๒-๗๗๐๙, ๐-๒๔๑๒-๕๐๗๐

โทรสาร : ๐-๒๔๑๒-๗๗๑๐

นายวิสุทธิ์ อัมไพรวรรณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๕๓

พระอาจารย์สัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ

พระบูรพาจารย์ แห่งอภิธรรมโชติกะวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ริเริ่มก่อตั้งมูลนิธิสัทธัมมโชติกะ

คำนำ
ในการพิมพ์ครั้งที่ ๖
เป็นปีที่ ๖๒ แห่งการครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระภูมิพลอดุลยเดชมหาราช รัชกาลที่ ๙

คัมภีร์สัจจยมกนี้ เป็นผลงานทางวิชาการของพระสัทธัมมโชติกเถระ ธัมมาจริยะ พระเถระผู้เชี่ยวชาญทางพระอภิธรรมปิฎกชาวเมียนมาร์ ที่คณะอภิธรรมบัณฑิตซึ่งมี คุณถวิล อภัยภูมินารถ เป็นประธาน ได้ศึกษาและบันทึกคำบรรยายของท่านไว้ เพื่อใช้เป็นคู่มือศึกษาคัมภีร์สัจจยมก ซึ่งเป็นยมกที่ ๕ ในยมก ๑๐ ประการในคัมภีร์ที่เรียกว่า ยมกปกรณ์ อันเป็นปกรณ์ที่ ๖ แห่งพระอภิธรรมปิฎก ๗ คัมภีร์

อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มจร ได้ใช้หนังสือนี้เป็นคู่มือศึกษาพระอภิธรรมชั้นมหาอาภิธรรมิกะโท ตามหลักสูตรประกาศนียบัตรอภิธรรมบัณฑิต (ป.อบ.) อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งได้หมดลงแล้ว คณะกรรมการมูลนิธิสัทธัมมโชติกะและฝ่ายวางแผนและวิชาการ จึงได้ดำเนินการจัดพิมพ์เผยแพร่เพื่อให้นักศึกษาพระอภิธรรมและผู้สนใจทั่วไปใช้ศึกษาค้นคว้าโดยสะดวก

ขอขอบคุณในเมตตาคุณและกรุณาคุณของพระสัทธัมมโชติกเถระ ธัมมาจริยะ ผู้รจนาคัมภีร์สัจจยมก และขออนุโมทนากับมูลนิธิสัทธัมมโชติกะผู้จัดพิมพ์ คุณถวิล อภัยภูมินารถ และคณะ ตลอดถึงท่านที่บริจาคปัจจัยอุปถัมภ์การพิมพ์ และขอบคุณ นายจำรูญ ธรรมดา สาสนธชธัมมาจริยะ หัวหน้าฝ่ายวางแผนและวิชาการ พระมหาไพโรจน์ ญาณกุสโล สาสนธชธัมมาจริยะ นายวิโรจน์ คุ้มครอง ปธ.๙ พธม. เจ้าหน้าที่ของอภิธรรมโชติกะวิทยาลัย ผู้ตรวจทานและพิสูจน์อักษร และบุคคลอื่นๆ ผู้มีส่วนในการจัดพิมพ์สัจจยมกครั้งนี้

ขอผลานิสงส์ใดๆ อันจะพึงเกิดจากการสร้างคัมภีร์นี้ ขอผลานิสงส์นั้นๆ จงได้บังเกิดเป็นพลวะปัจจัยอำนวยผลดลบันดาลให้ทุกท่าน จงมีความสุขความเจริญ ถึงพร้อมด้วยมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติและนิพพานสมบัติ มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด สามารถรู้แจ้งเห็นจริงในพระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และได้บรรลุอมตธรรมเข้าถึงพระนิพพานตามปรารถนาจงทุกประการเทอญฯ

(พระมหาอำนวย วิสุทฺโธ)
ผู้อำนวยการอภิธรรมโชติกะวิทยาลัย
๒๕ มกราคม ๒๕๕๓

คำชี้แจง
ในการพิมพ์ครั้งที่ ๖

เนื่องจากคัมภีร์สัจจยมกได้หมดลงอีกวาระหนึ่ง มูลนิธิสัทธรรมโชติกะจึงได้มอบหมายให้อาจารย์จำรูญ ธรรมดา หัวหน้าฝ่ายวางแผนและวิชาการ เป็นผู้ดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้นมาใหม่

การทำต้นฉบับในครั้งนี้ ได้รับความอนุเคราะห์ต้นฉบับที่พิมพ์ไว้ในคอมพิวเตอร์จากโรงพิมพ์ทิพยวิสุทธิ์เป็นผู้จัดรูปแบบให้เป็นไปตามหลักสูตร

เมื่อมีการจัดพิมพ์ต้นฉบับใหม่ จึงได้ขอความร่วมมือจากคณาจารย์ที่สอนประจำชั้นมหาอาภิธรรมิกโทช่วยตรวจชำระแก้ไขให้ถูกต้องบริบูรณ์ยิ่งขึ้น นายวิโรจน์ คุ้มครอง ปธ.๙ พธม. และขอขอบคุณนายจำรูญ ธรรมดา หัวหน้าฝ่ายวางแผนและวิชาการ

ขอกราบขอบพระคุณพระอาจารย์มหาไพโรจน์ ฌาณกุสโล ธรรมาจริยะ ในการตรวจทาน

เนื่องจากคณะผู้จัดทำมีเวลาจำกัดจึงอาจทำให้มีข้อผิดพลาดบกพร่องบ้าง เมื่อท่านผู้รู้ได้พบเห็นแล้ว ขอความกรุณาแจ้งมายังมูลนิธิสัทธรรมโชติกะ เพื่อที่จะแก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในโอกาสต่อไป

สุดท้ายนี้ขอขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการจัดทำต้นฉบับนี้ที่มิได้กล่าวถึง และขออนุโมทนากับสาธุชนทุกๆ ท่าน ที่มีส่วนร่วมในการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้

คณะผู้ดำเนินการจัดพิมพ์
มูลนิธิสัทธรรมโชติกะ
๒๙ มกราคม ๒๕๕๓

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำในการพิมพ์ครั้งที่ ๖	(ค)
คำชี้แจงในการพิมพ์ครั้งที่ ๖	(ง)
สารบัญ	(จ)
อนุสนธิในสัจจยมกะ	๑
ปัณณัตติวาระ	
ปทโสธนวาระอนุโลม	๑
ปทโสธนวารปัจจนิก	๔
ปทโสธนมูลจักกวาระอนุโลม	๗
ปทโสธนมูลจักกวารปัจจนิก	๑๒
สุทธสัจจวาระอนุโลม	๑๕
สุทธสัจจวารปัจจนิก	๑๖
สุทธสัจจมูลจักกวาระอนุโลม	๑๘
สุทธสัจจมูลจักกวารปัจจนิก	๒๐
ข้อความพิเศษในทุกขสัจจะ	๒๒
ข้อความพิเศษในสมุทยสัจจะ	๒๓
ข้อความพิเศษในนิโรธสัจจะ	๒๔
ข้อความพิเศษในมรรคสัจจะ	๒๕
ปวัตติวาระ	
อนุสนธิในปวัตติวาระ	๒๕

	อุปปาทวาระ	นิโรธวาระ	อุปปาทนิโรธวาระ
ปัจจุปปันนวาระอนุโลม	๒๖	๑๓๖	๒๔๒
ปุคคลวาระ	๒๖	๑๓๖	๒๔๒

เรื่อง	หน้า		
	อุปปาทวาระ	นิโรธวาระ	อุปปาทนิโรธวาระ
โอกาสวาระ	๒๙	-	-
ปุคคโลกาสวาระ	-	-	-
ปัจจุปปันนวารปัจจนิก	๓๒	๑๓๙	๒๔๔
ปุคคลวาระ	๓๒	๑๓๙	๒๔๔
โอกาสวาระ	๓๖	-	-
ปุคคโลกาสวาระ	-	-	-
อตีตวาระอนุโลม	๓๙	๑๔๔	๒๔๘
ปุคคลวาระ	๓๙	๑๔๔	๒๔๘
โอกาสวาระ	-	-	-
ปุคคโลกาสวาระ	๔๑	๑๔๕	๒๔๙
อตีตวารปัจจนิก	๔๖	๑๔๗	๒๕๓
ปุคคลวาระ	๔๖	๑๔๗	๒๕๓
ปุคคโลกาสวาระ	๔๗	๑๔๘	๒๕๔
อนาคตวาระอนุโลม	๕๑	๑๕๐	๒๕๘
ปุคคลวาระ	๕๑	๑๕๐	๒๕๘
ปุคคโลกาสวาระ	๕๗	๑๕๕	๒๖๓
อนาคตวารปัจจนิก	๖๖	๑๖๔	๒๖๕
ปุคคลวาระ	๖๖	๑๖๔	๒๖๕
ปุคคโลกาสวาระ	๖๘	๑๖๗	๒๖๘
ปัจจุปปันนาตีตวาระอนุโลม	๗๒	๑๗๒	๒๗๒
ปุคคลวาระ	๗๒	๑๗๒	๒๗๒
ปุคคโลกาสวาระ	๗๕	๑๗๖	๒๗๕
ปัจจุปปันนาตีตวารปัจจนิก	๘๒	๑๘๓	๒๗๘
ปุคคลวาระ	๘๒	๑๘๓	๒๗๘
ปุคคโลกาสวาระ	๘๕	๑๘๖	๒๘๐

เรื่อง	หน้า		
	อุปปาทวาระ	นิโรธวาระ	อุปปาทนิโรธวาระ
ปัจจุปปันนานาคตวาระอนุโลม	๙๒	๑๙๓	๒๘๔
ปุคคลวาระ	๙๒	๑๙๓	๒๘๔
ปุคคโลกาสวาระ	๙๙	๒๐๐	๒๙๑
ปัจจุปปันนานาคตวารปัจจนิก	๑๐๙	๒๑๑	๓๐๑
ปุคคลวาระ	๑๐๙	๒๑๑	๓๐๑
ปุคคโลกาสวาระ	๑๑๕	๒๑๗	๓๐๗
อตีตานาคตวาระอนุโลม	๑๒๔	๒๒๖	๓๑๖
ปุคคลวาระ	๑๒๔	๒๒๖	๓๑๖
ปุคคโลกาสวาระ	๑๒๖	๒๓๐	๓๑๘
อตีตานาคตวารปัจจนิก	๑๓๒	๒๓๘	๓๒๑
ปุคคลวาระ	๑๓๒	๒๓๘	๓๒๑
ปุคคโลกาสวาระ	๑๓๓	๒๓๙	๓๒๒

ปริญญาวาระ

อนุสนธิในปริญญาวาระ.....๓๒๓

ปัจจุปปันนวาระอนุโลม.....๓๒๔

ปัจจุปปันนวารปัจจนิก.....๓๒๔

อตีตวารปัจจนิก.....๓๒๕

อนาคตวาระอนุโลม.....๓๒๕

อนาคตวารปัจจนิก.....๓๒๖

ปัจจุปปันนาตีตวาระอนุโลม.....๓๒๖

ปัจจุปปันนาตีตวารปัจจนิก.....๓๒๖

ปัจจุปปันนานาคตวาระอนุโลม.....๓๒๗

ปัจจุปปันนานาคตวารปัจจนิก.....๓๒๗

เรื่อง	หน้า
อตีตานาคตวาระอนุโลม	๓๒๘
อตีตานาคตวารปัจจนิก	๓๒๘
ภาคผนวก	๓๒๙
สาระน่ารู้เกี่ยวกับอริยสัจ ๔	๓๒๙
รายนามผู้บริจาคพิมพ์หนังสือคัมภีร์สัจจยมก	๓๓๗

๕. สัจจยมก

อนุสนธิ

เมื่อพระองค์ทรงแสดง ธาตุยมกะ จบลงแล้ว ทรงแสดงสัจจยมกะต่อไป ในสัจจยมกะนี้ มีวาระ ๓ อย่างคือ

๑. ปัณณัตติวาระ ๒. ปวัตติวาระ ๓. ปริญญาวาระ

พระองค์ทรงแสดง ปัณณัตติวาระก่อน แล้วทรงแสดงปวัตติวาระเป็นต้นต่อไป ตามลำดับ ปัณณัตติวาระมี ๒ อย่าง คือ *๑. อุทเทส ๒. นิทเทส*

เมื่อพระองค์ทรงแสดงปัณณัตติวาระอุทเทสจบลง แล้วทรงแสดงปัณณัตติวาระ นิทเทสต่อไป ปัณณัตติวาระนิทเทสนี้ มีวาระ ๔ อย่าง คือ

๑. ปทโสธนวาระ ๒. ปทโสธนมูลจักกวาระ ๓. สุทธสัจจวาระ ๔. สุทธสัจจมูลจักกวาระ

ในวาระ ๔ อย่างนี้ พระองค์ทรงแสดงปทโสธนวาระก่อน แล้วทรงแสดง ปทโสธนมูลจักกวาระ ต่อไปตามลำดับ

๑. ปัณณัตติวาระ

ปทโสธนวาระอนุโลม

๑. ทุกขสัจจยมกะ

อนุ. ปุ. **ทุกฺขํ, ทุกฺขสจฺจนฺติ ?** ธรรมที่ชื่อว่าทุกข์, ชื่อว่าทุกขสัจจะใช่ไหม ?

วิ. **อามนฺตา** ใช่

ปฏิ. ปุ. **ทุกฺขสจฺจํ, ทุกฺขนฺติ ?** ธรรมที่ชื่อว่าทุกขสัจจะ, ชื่อว่าทุกข์ใช่ไหม ?

วิ. **กายิกํ ทุกฺขํ เจตสิกํ ทุกฺขํ ฐเปตฺวา อวเสสํ ทุกฺขสจฺจํ น ทุกฺขํ, กายิกํ ทุกฺขํ เจตสิกํ ทุกขํ ทุกฺขญฺเจว ทุกขสจฺจญฺจ.**

ยกเว้น กายิกทุกข์ เจตสิกทุกข์เสียแล้ว ธรรมที่เหลือนอกนั้นชื่อว่าทุกขสัจจะ แต่ไม่ชื่อว่าทุกข์ (หรืออีกนัยหนึ่ง) ยกเว้นกายิกทุกข์ เจตสิกทุกข์ เสียแล้ว

ทุกขสัจจะที่เหลือนอกนั้นไม่ชื่อว่าทุกข์, กายิกทุกข์ เจตสิกทุกข์ ชื่อว่าทุกข์ก็ใช่ ชื่อว่าทุกขสัจจะก็ใช่

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ กายิกทุกข์ คือ เวทนาเจตสิกที่ในทุกขสหคตกายวิญญาณจิต, เจตสิกทุกข์ คือ เวทนาเจตสิกที่ในโทสมูลจิต ๒

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ โลกียจิต ๘๑ เจตสิก ๕๑ อินทริยพัทธรูป ๒๘ (เว้นโลภะ กับ ทุกข์ทั้ง ๒) และ กายิกทุกข์ เจตสิกทุกข์

อ. สัง. ได้แก่ กายิกทุกข์ เจตสิกทุกข์ เท่านั้น

๒. สมุทยสัจจยมกะ

อนุ. ปุ. **สมุทโย, สมุทยสจฺจนฺติ ?** ธรรมที่ชื่อว่าสมุทัย, ชื่อว่าสมุทยสัจจะใช่ไหม ?

วิ. **สมุทยสจฺจํ ฐเปตฺวา อวเสโส สมุทโย น สมุทยสจฺจํ, สมุทยสจฺจํ สมุทโย เจว สมุทยสจฺจญฺจ.**

ยกเว้นสมุทยสัจจะเสียแล้ว ธรรมที่เหลือนอกนั้นชื่อว่าสมุทัย แต่ไม่ชื่อว่าสมุทยสัจจะ (หรืออีกนัยหนึ่ง) ยกเว้นสมุทยสัจจะเสียแล้ว สมุทัยเหลือนอกนั้นไม่ชื่อว่าสมุทัยสัจจะ สมุทยสัจจะ ชื่อว่าสมุทัยก็ใช่ ชื่อว่าสมุทยสัจจะก็ใช่

ปฏิ. ปุ. **สมุทยสจฺจํ, สมุทโยติ ?** ธรรมที่ชื่อว่าสมุทยสัจจะ, ชื่อว่าสมุทัยใช่ไหม ?

วิ. **อามนฺตา** ใช่

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ สมุทัยสามัญ คือ กิเลส ๙ (เว้นโลภะ) อกุศล ๑๒ จิตตุปบาท ที่เกิดพร้อมด้วยกิเลส ๙ โลกียกุศล ๑๗ จิตตุปบาทที่เป็นอารมณ์ของอกุศลจิตตุปบาท และสมุทยสัจจะ คือ ตัณหา

อ. สัง. ได้แก่ สมุทยสัจจะ คือ ตัณหาเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ สมุทยสัจจะ คือ ตัณหา

๓. นิโรธสัจจยมกะ

อนุ. ปุ. **นิโรโธ, นิโรธสจฺจนฺติ ?** ธรรมที่ชื่อว่านิโรธ, ชื่อว่านิโรธสัจจะใช่ไหม ?

วิ. **นิโรธสจฺจํ ฐเปตฺวา อวเสโส นิโรโธ น นิโรธสจฺจํ, นิโรธสจฺจํ นิโรโธเจว นิโรธสจฺจญฺจ.**

ยกเว้นนิโรธสัจจะเสียแล้ว ธรรมที่เหลือนอกนั้นชื่อว่านิโรธ แต่ไม่ชื่อว่า นิโรธสัจจะ (หรืออีกนัยหนึ่ง) ยกเว้นนิโรธสัจจะเสียแล้ว นิโรธที่เหลือนอกนั้นไม่ชื่อว่านิโรธสัจจะ, นิโรธสัจจะชื่อว่านิโรธก็ใช่ ชื่อว่านิโรธสัจจะก็ใช่

ปฏิ. ปุ. **นิโรธสจฺจํ, นิโรโธติ ?** ธรรมที่ชื่อว่านิโรธสัจจะ, ชื่อว่านิโรธใช่ไหม ?

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ นิโรธสามัญ มีตทังคนิโรธ คือความไม่มีภาวะแห่งกิเลสที่ได้ถูกประหาณด้วยกามกุศล, วิกขัมภนนิโรธ คือความไม่มีภาวะแห่งนิวรณ์ที่ได้ถูกประหาณด้วยมหัคคตกุศล, สมุจเฉทนิโรธ คือความไม่มีภาวะแห่งกิเลสที่ได้ถูกประหาณด้วยมรรค, ปฏิปัสสัทธินิโรธ คือ ความไม่มีภาวะแห่งกิเลสที่ได้ถูกประหาณด้วยผล ขณะนิโรธ คือ ภังคักขณะของจิต เจตสิก และ นิโรธสัจจะ คือ นิพพาน

อ. สัง. ได้แก่ นิโรธสัจจะ คือ นิพพาน เท่านั้น

ในปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ นิโรธสัจจะ คือ นิพพาน

๔. มรรคสัจจยมกะ

อนุ. ปุ. **มคฺโค, มคฺคสจฺจนฺติ ?** ธรรมที่ชื่อว่ามรรค, ชื่อว่ามรรคสัจจะใช่ไหม ?

วิ. **มคฺคสจฺจํ ฐเปตฺวา อวเสโส มคฺโค น มคฺคสจฺจํ, มคฺคสจฺจํ มคฺโค เจว มคฺคสจฺจญฺจ.**

ยกเว้นมรรคสัจจะเสียแล้ว ธรรมที่เหลือนอกนั้นชื่อว่ามรรค แต่ไม่ชื่อว่ามรรคสัจจะ (หรืออีกนัยหนึ่ง) ยกเว้นมรรคสัจจะเสียแล้วมรรคที่เหลือนอกนั้นไม่ชื่อว่ามรรคสัจจะ มรรคสัจจะชื่อว่ามรรคก็ใช่ ชื่อว่า มรรคสัจจะก็ใช่

ปฏิ. ปุ. **มคฺคสจฺจํ, มคฺโคติ ?** ธรรมที่ชื่อว่ามรรคสัจจะ, ชื่อว่ามรรคใช่ไหม ?

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ มรรคสามัญ คือปัญจังคิกมรรคที่ในมหาวิบาก มหากิริยา และมหัคคตจิต, อัฏฐังคิกมรรคที่ในมหากุศล และผลจิต, มิจฉามรรคทั้ง ๔ มีมิจฉาทิฐิมรรคเป็นต้น ชังคมรรค คือ ทางเท้า สกฏมรรค คือ ทางเกวียนเป็นต้น.

และ มรรคสัจจะ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่ในมรรคจิต ๔

อ. สัง. ได้แก่ มรรคสัจจะ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่ในมรรคจิต ๔ เท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ มรรคสัจจะ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่ในมรรคจิต ๔

จบ ปทโสธนวาระอนุโลม

ปทโสธนวารปัจจนิก

๑. ทุกขสัจจยมกะ

อนุ. ปุ. **น ทุกฺขํ, น ทุกฺขสจฺจนฺติ ?** ธรรมที่ไม่ชื่อว่าทุกข์, ไม่ชื่อว่าทุกขสัจจะใช่ไหม ?

วิ. **กายิกํ ทุกฺขํ เจตสิกํ ทุกฺขํ ฐเปตฺวา อวเสสํ ทุกฺขสจฺจํ น ทุกฺขํ ทุกฺขสจฺจํ, ทุกฺขญฺจ ทุกฺขสจฺจญฺจ ฐเปตฺวา อวเสสํ น เจว ทุกฺขํ น จ ทุกฺขสจฺจํ.**

ยกเว้นกายิกทุกข์ เจตสิกทุกข์เสียแล้ว ทุกขสัจจะที่เหลือนอกนั้นไม่ชื่อว่าทุกข์ แต่ชื่อว่าทุกขสัจจะ ยกเว้นทุกข์และทุกขสัจจะเสียแล้ว ธรรมที่เหลือนอกนั้นไม่ชื่อว่าทุกข์และไม่ชื่อว่าทุกขสัจจะ

ปฏิ. ปุ. **น ทุกขฺสจฺจํ, น ทุกฺขนฺติ ?** ธรรมที่ไม่ชื่อว่าทุกขสัจจะ, ไม่ชื่อว่าทุกข์ใช่ไหม ?

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ โลกียจิต ๘๑ เจตสิก ๕๑ อินทริยพัทธรูป ๒๘ (เว้นโลภะกับทุกข์ทั้ง ๒) และ สัจจะทั้ง ๓ สัจจวิมุติ คือ มรรคจิตตุปบาท ๒๙ ผลจิตตุปบาท ๓๗ อุตุชกลาป ๒ ที่เป็นอนินทริยพัทธรูป บัญญัติ (เว้นทุกข์ทั้ง ๒ กับทุกขสัจจะ)

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ในปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

๒. สมุทยสัจจยมกะ

อนุ. ปุ. **น สมุทโย, น สมุทยสจฺจนฺติ ?** ธรรมที่ไม่ชื่อว่าสมุทัย, ไม่ชื่อว่าสมุทยสัจจะใช่ไหม ?

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **น สมุทยสจฺจํ, น สมุทโยติ ?** ธรรมที่ไม่ชื่อว่าสมุทยสัจจะ, ไม่ชื่อว่าสมุทัย ใช่ไหม ?

วิ. **สมุทยสจฺจํ ฐเปตฺวา อวเสโส สมุทโย น สมุทยสจฺจํ สมุทโย, สมุทยญฺจ สมุทยสจฺจญฺจ ฐเปตฺวา อวเสโส น เจว สมุทโย น จ สมุทยสจฺจํ.**

ยกเว้นสมุทยสัจจะเสียแล้ว สมุทัยที่เหลือนอกนั้นไม่ชื่อว่า สมุทยสัจจะ แต่ชื่อว่าสมุทัย, ยกเว้นสมุทัยและสมุทยสัจจะเสียแล้ว ธรรมที่เหลือนอกนั้นไม่ชื่อว่าสมุทัย และไม่ชื่อว่าสมุทยสัจจะ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ สัจจะทั้ง ๓ สัจจวิมุติ อุตุชกลาป ๒ ที่เป็นอนินทริยพัทธรูป บัญญัติ (เว้นสมุทัยสามัญ กับ สมุทยสัจจะ)

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ สมุทัยสามัญ และองค์ธรรมของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๓. นิโรธสัจจยมกะ

อนุ. ปุ. **น นิโรโธ, น นิโรธสจฺจนฺติ ?** ธรรมที่ไม่ชื่อว่านิโรธ, ไม่ชื่อว่านิโรธสัจจะ ใช่ไหม ?

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **น นิโรธสจฺจํ, น นิโรโธติ ?** ธรรมที่ไม่ชื่อว่านิโรธสัจจะ, ไม่ชื่อว่านิโรธ ใช่ไหม ?

วิ. **นิโรธสจฺจํ ฐเปตฺวา อวเสโส นิโรโธ น นิโรธสจฺจํ นิโรโธ, นิโรธญฺจ นิโรธสจฺจญฺจ ฐเปตฺวา อวเสโส น เจว นิโรโธ น จ นิโรธสจฺจํ.**

ยกเว้นนิโรธสัจจะเสียแล้ว นิโรธที่เหลือนอกนั้นไม่ชื่อว่านิโรธสัจจะ แต่ชื่อว่านิโรธ ยกเว้นนิโรธและนิโรธสัจจะเสียแล้ว ธรรมที่เหลือนอกนั้นไม่ชื่อว่านิโรธ และไม่ชื่อว่านิโรธสัจจะ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ สัจจะทั้ง ๓ สัจจวิมุติ อุตุชกลาป ๒ ที่เป็นอนินทริยพัทธรูป บัญญัติ (เว้นนิโรธสามัญ กับ นิโรธสัจจะ)

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ นิโรธสามัญ และ องค์ธรรมของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๔. มรรคสัจจยมกะ

อนุ. ปุ. **น มคฺโค, น มคฺคสจฺจนฺติ ?** ธรรมที่ไม่ชื่อว่ามรรค, ไม่ชื่อว่ามรรคสัจจะ ใช่ไหม ?

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **น มคฺคสจฺจํ, น มคฺโคติ ?** ธรรมที่ไม่ชื่อว่ามรรคสัจจะ, ไม่ชื่อว่ามรรคใช่ไหม ?

วิ. **มคฺคสจฺจํ ฐเปตฺวา อวเสโส มคฺโค น มคฺคสจฺจํ มคฺโค, มคฺคญฺจ มคฺคสจฺจญฺจ ฐเปตฺวา อวเสโส น เจว มคฺโค น จ มคฺคสจฺจํ.**

ยกเว้นมรรคสัจจะเสียแล้ว มรรคที่เหลือนอกนั้นไม่ชื่อว่ามรรคสัจจะ แต่ชื่อว่ามรรค, ยกเว้นมรรคและมรรคสัจจะเสียแล้ว ธรรมที่เหลือนอกนั้นไม่ชื่อว่ามรรคและไม่ชื่อว่า มรรคสัจจะ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ สัจจะทั้ง ๓ สัจจวิมุติ อุตุชกลาป ๒ ที่เป็นอนินทริยพัทธรูป บัญญัติ (เว้นมรรคสามัญ กับ มรรคสัจจะ)

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ มรรคสามัญ และ องค์ธรรมของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

จบ ปทโสธนวารปัจจนิก

หมายเหตุ การจำแนกโกฏฐาสอีกนัยหนึ่งในปทโสธนวารปัจจนิก ตามที่ท่านอาจารย์สอนไว้

ปทโสธนวารปัจจนิก

๑. ทุกขสัจจยกมะ

อนุ. ปุ. **น ทุกฺขํ** เป็น สันนิษฐานบท **น ทุกฺขสจฺจํ** เป็น สังสยบท

องค์ธรรมของสันนิษฐานบทได้แก่โลกียจิต ๘๑ เจตสิก ๕๑ อินทริยพัทธรูป ๒๘ (เว้นโลภะ กับ ทุกข์ทั้ง ๒) และ สัจจะทั้ง ๓ สัจจวิมุติ คือ มรรคจิตตุปบาท ๒๙ ผล

จิตตุปบาท ๓๗ อุตุชกลาป ๒ ที่เป็นอนินทริยพัทธรูป บัญญัติ (เว้นทุกข์ทั้ง ๒ กับทุกขสัจจะ) องค์ธรรมของสังสยบทได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ฉะนั้น คำถามบทนี้เป็นปริปุณณปัญหา ถามว่า ธรรมที่ไม่ชื่อว่าทุกข์ ไม่ชื่อว่าทุกขสัจจะใช่ไหม ? พระองค์จึงทรงแก้ด้วยการยกเอา โลกียจิต ๘๑ เจตสิก ๕๑ อินทริยพัทธรูป ๒๘ (เว้นโลภะ กับ ทุกข์ทั้ง ๒) ซึ่งเป็นองค์ธรรมของสันนิษฐานบท ได้บทเดียวขึ้นไว้ในปุริมโกฏฐาส มีการยกเว้นคำว่า "น" หรืออีกนัยหนึ่ง "มีการยกเว้นคำปฏิเสธในสังสยบท" ดังแสดงว่า **กายิกं ทุกฺขं เจตสิกं ทุกฺขं ฐเปตฺวา อวเสสं ทุกฺขสจฺจं น ทุกฺขं ทุกฺขสจฺจं.** แล้วทรงยกเอา สัจจะทั้ง ๓ สัจจวิมุติ คือ มรรคจิตตุปบาท ๒๙ ผลจิตตุปบาท ๓๗ อุตุชกลาป ๒ ที่เป็นอนินทริยพัทธรูป บัญญัติ (เว้นทุกข์ทั้ง ๒ กับทุกขสัจจะ) ซึ่งเป็นองค์ธรรมของสันนิษฐานบท และสังสยบทได้ทั้งสองขึ้นไว้ในปัจฉิมโกฏฐาสไม่มีการยกเว้นคำว่า "น" หรืออีกนัยหนึ่ง "ไม่มีการยกเว้นคำปฏิเสธในสังสยบท" ดังแสดงว่า **ทุกฺขญฺจ ทุกฺขสจฺจญฺจ ฐเปตฺวา อวเสสา น เจว ทุกฺขं น จ ทุกฺขสจฺจं.** คำวิสัชชนาในอนุโลมปุจฉานี้ เป็นสรูปทัสสนวิสัชชนาที่มีวิภังค์โดยตรง

อนึ่ง คำที่ว่า เว้นโลภะกับทุกข์ทั้ง ๒ นี้ จะใช้เป็นคำว่า ที่นอกจากโลภะ กับทุกข์ทั้ง ๒ ก็ได้เป็นอย่างเดียวกัน ในองค์ธรรมอื่นๆ ก็คงเป็นไปในทำนองนี้

ปทโสธนมูลจักกวาระอนุโลม
ในวาระนี้มีมูละ ๔ ในมูละหนึ่งๆ มีมูลี ๓
เป็นการแสดงโดยพัทธจักกะ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ทุกฺขं, ทุกฺขสจฺจนฺติ** ? ธรรมที่ชื่อว่าทุกข์, ชื่อว่าทุกขสัจจะใช่ไหม ?

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **สจฺจา, สมุทยสจฺจนฺติ** ? ธรรมที่ชื่อว่าสัจจะ, ชื่อว่าสมุทยสัจจะใช่ไหม ?

วิ. **สมุทยสจฺจं สจฺจญฺเจว สมุทยสจฺจญฺจ, อวเสสา สจฺจา น สมุทยสจฺจं.** สมุทย

สัจจะชื่อว่าสัจจะก็ใช่ ชื่อว่า สมุทยสัจจะก็ใช่ สัจจะที่เหลือนอกนั้นไม่ชื่อว่าสมุทยสัจจะ (หรืออีกนัยหนึ่ง) ธรรมที่เหลือนอกนั้นชื่อว่า สัจจะแต่ไม่ชื่อว่าสมุทยสัจจะ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ กายิกทุกข์ เจตสิกทุกข์

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ สัจจะทั้ง ๔

อ. สัง. ได้แก่ สมุทยสัจจะ เท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ นิโรธสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ทุกฺขํ, ทุกฺขสจฺจนฺติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **สจฺจา, นิโรธสจฺจนฺติ ?**

วิ. **นิโรธสจฺจํ สจฺจญฺเจว นิโรธสจฺจญฺจ, อวเสสา สจฺจา น นิโรธสจฺจํ**

ใน อนุ. ปุ. ฯลฯ

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ สัจจะทั้ง ๔

อ. สัง. ได้แก่ นิโรธสัจจะ เท่านั้น

๓. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ทุกฺขํ, ทุกฺขสจฺจนฺติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **สจฺจา, มคฺคสจฺจนฺติ ?**

วิ. **มคฺคสจฺจํ สจฺจญฺเจว มคฺคสจฺจญฺจ, อวเสนา สจฺจา น มคฺคสจฺจํ**

ใน อนุ. ปุ. ฯลฯ

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ สัจจะทั้ง ๔

อ. สัง. ได้แก่ มรรคสัจจะ เท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ ทุกขสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **สมุทโย, สมุทยสจฺจนฺติ ?**

วิ. **สมุทยสจฺจํ ฐเปตฺวา อวเสโส สมุทโย น สมุทยสจฺจํ, สมุทยสจฺจํ สมุทโย เจว สมุทยสจฺจญฺจ**

ปฏิ. ปุ. **สจฺจา, ทุกฺขสจฺจนฺติ ?**

วิ. **ทุกฺขสจฺจํ สจฺจญฺเจว ทุกฺขสจฺจญฺจ, อวเสสา สจฺจา น ทุกฺขสจฺจํ**

๒. สมุทยสัจจมูละ นิโรธสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ฯลฯ**

วิ. **ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **สจฺจา, นิโรธสจฺจนฺติ ?**

วิ. **นิโรธสจฺจํ สจฺจญฺเจว นิโรธสจฺจญฺจ. อวเสสา สจฺจา น นิโรธสจฺจํ**

๓. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ฯลฯ**

วิ. **ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **สจฺจา, มคฺคสจฺจนฺติ ?**

วิ. **มคฺคสจฺจํ สจฺจญฺเจว มคฺคสจฺจญฺจ, อวเสสา สจฺจา น มคฺคสจฺจํ.**

นิโรธสัจจมูละ

๑. นิโรธสัจจมูละ ทุกขสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **นิโรโธ, นิโรธสจฺจนฺติ ?**

วิ. **นิโรธสจฺจํ ฐเปตฺวา อวเสโส นิโรโธ น นิโรธสจฺจํ, นิโรธสจฺจํ นิโรโธเจว นิโรธสจฺจญฺจ.**

ปฏิ. ปุ. **สจฺจา, ทุกฺขสจฺจนฺติ ?**

วิ. **ทุกฺขสจฺจํ สจฺจญฺเจว ทุกฺขสจฺจญฺจ, อวเสนา สจฺจา น ทุกฺขสจฺจํ.**

๒. นิโรธสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ฯลฯ**

วิ. **ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **สจฺจา, สมุทยสจฺจนฺติ ?**

วิ. **สมุทยสจฺจํ สจฺจญฺเจว สมุทยสจฺจญฺจ, อวเสสา สจฺจา น สมุทยสจฺจํ.**

๓. นิโรธสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ฯลฯ**

วิ. **ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **สจฺจา, มคฺคสจฺจนฺติ ?**

วิ. **มคฺคสจฺจํ สจฺจญฺเจว มคฺคสจฺจญฺจ, อวเสสา สจฺจา น มคฺคสจฺจํ.**

มรรคสัจจมูละ

๑. มรรคสัจจมูละ ทุกขสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **มคฺโค, มคฺคสจฺจนฺติ ?**

วิ. **มคฺคสจฺจํ ฐเปตฺวา อวเสโส มคฺโค น มคฺคสจฺจํ, มคฺคสจฺจํ มคฺโค เจว มคฺคสจฺจญฺจ.**

ปฏิ. ปุ. **สจฺจา, ทุกขสจฺจนฺติ.**

วิ. **ฯลฯ**

๒. มรรคสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ฯลฯ**

วิ. **ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **สจฺจา, สมุทยสจฺจนฺติ ?**

วิ. **ฯลฯ**

๓. มรรคสัจจมูละ นิโรธสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ฯลฯ**

วิ. **ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **สจฺจา, นิโรธสจฺจนฺติ ?**

วิ. **ฯลฯ**

จบ ปทโสธนมูลจักกวาระอนุโลม

ปทโสธนมูลจักกวารปัจจนิก

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **น ทุกฺขํ, น ทุกฺขสจฺจนฺติ** ? ธรรมที่ไม่ชื่อว่าทุกข์, ไม่ชื่อว่าทุกขสัจจะใช่ไหม ?

วิ. **กายิกํ ทุกฺขํ เจตสิกํ ทุกฺขํ ฐเปตฺวา อวเสสํ ทุกฺขสจฺจํ น ทุกฺขํ ทุกฺขสจฺจํ, ทุกฺขญฺจ ทุกฺขสจฺจญฺจ ฐเปตฺวา อวเสสํ น เจว ทุกฺขํ น จ ทุกฺขสจฺจํ.** ยกเว้นกายิกทุกข์ เจตสิกทุกข์เสียแล้ว ทุกขสัจจะที่เหลือนอกนั้นไม่ชื่อว่าทุกข์ แต่ชื่อว่าทุกขสัจจะ, ยกเว้นทุกข์และทุกขสัจจะเสียแล้วธรรมที่เหลือนอกนั้นไม่ชื่อว่าทุกข์ และไม่ชื่อว่าทุกขสัจจะ

ปฏิ. ปุ. **น สจฺจา, น สมุทยสจฺจนฺติ** ? ธรรมที่ไม่ชื่อว่าสัจจะ, ไม่ชื่อว่าสมุทยสัจจะใช่ไหม ?

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ.สัน. ได้แก่ โลกียจิต ๘๑ เจตสิก ๕๑ อินทริยพัทธรูป ๒๘ (เว้นโลภะ กับ ทุกข์ทั้ง ๒)

และ สัจจะทั้ง ๓ สัจจวิมุติ อุตุชกลาป ๒ ที่เป็นอนินทริยพัทธรูป บัญญัติ (เว้นทุกข์ทั้ง ๒ กับ ทุกขสัจจะ)

อ.สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ สัจจวิมุติ อุตุชกลาป ๒ ที่เป็นอนินทริยพัทธรูป บัญญัติ

๒. ทุกขสัจจมูละ นิโรธสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ฯลฯ**

วิ. **ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **น สจฺจา, น นิโรธสจฺจนฺติ** ?

วิ. **อามนฺตา**

๓. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ฯลฯ**

วิ. **ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **น สจฺจา, น มคฺคสจฺจนฺติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ ทุกขสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **น สมุทโย, น สมุทยสจฺจนฺติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **น สจฺจา, น ทุกขฺสจฺจนฺติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

๒. สมุทยสัจจมูละ นิโรธสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ฯลฯ**

วิ. **ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **น สจฺจา, น นิโรธสจฺจนฺติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

๓. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ฯลฯ**

วิ. **ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **น สจฺจา, น นิโรธสจฺจนฺติ ?**

วิ. **อามฺนตา**

นิโรธสัจจมูละ

๑. นิโรธสัจจมูละ ทุกขสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. น นิโรโธ, น นิโรธสจฺจนฺติ ?

วิ. อามนฺตา

ปฏิ. ปุ. น สจฺจา, น ทุกขสจฺจนฺติ ?

วิ. อามนฺตา

๒. นิโรธสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. ฯลฯ

วิ. ฯลฯ

ปฏิ. ปุ. น สจฺจา, น สมุทยสจฺจนฺติ ?

วิ. อามนฺตา

๓. นิโรธสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. ฯลฯ

วิ. ฯลฯ

ปฏิ. ปุ. น สจฺจา, น มคฺคสจฺจนฺติ ?

วิ. อามนฺตา

มรรคสัจจมูละ

๑. มรรคสัจจมูละ ทุกขสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. น มคฺโค, น มคฺคสจฺจนฺติ ?

วิ. อามนฺตา

ปฏิ. ปุ. น สจฺจา, น ทุกฺขสจฺจนฺติ ?

วิ. อามนฺตา

๒. มรรคสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ฯลฯ**

วิ. **ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **น สจฺจา, น สมุทยสจฺจนฺติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

๓. มรรคสัจจมูละ นิโรธสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ฯลฯ**

วิ. **ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **น สจฺจา, น นิโรธสจฺจนฺติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

จบ ปทโสธนมูลจักกวารปัจจนิก

สุทธสัจจวาระอนุโลม

๑. ทุกขสัจจยมกะ

อนุ. ปุ. **ทุกฺขํ, สจฺจนฺติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **สจฺจา, ทุกฺขสจฺจนฺติ ?**

วิ. **ทุกฺขสจฺจํ สจฺจญฺเจว ทุกฺขสจฺจญฺจ, อวเสสา สจฺจา น ทุกฺขสจฺจํ**

๒. สมุทยสัจจยมกะ

อนุ. ปุ. **สมุทโย, สจฺจนฺติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **สจฺจา, สมุทยสจฺจนฺติ ?**

วิ. **สมุทยสจฺจํ สจฺจญฺเจว สมุทยสจฺจญฺจ, อวเสสา สจฺจา น สมุทยสจฺจํ**

๓. นิโรธสัจจยมกะ

อนุ. ปุ. **นิโรโธ, สจฺจนฺติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **สจฺจา, นิโรธสจฺจนฺติ ?**

วิ. **นิโรธสจฺจํ สจฺจญฺเจว นิโรธสจฺจญฺจ, อวเสสา สจฺจา น นิโรธสจฺจํ**

๔. มรรคสัจจยมกะ

อนุ. ปุ. **มคฺโค, สจฺจนฺติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **สจฺจา, มคฺคสจฺจนฺติ ?**

วิ. **มคฺคสจฺจํ สจฺจญฺเจว มคฺคสจฺจญฺจ, อวเสสา สจฺจา น มคฺคสจฺจํ**

จบ สุทธสัจจวาระอนุโลม

สุทธสัจจวารปัจจนิก

๑. ทุกขสัจจยมกะ

อนุ. ปุ. **น ทุกฺขํ, น สจฺจนฺติ ?**

วิ. **ทุกฺขํ ฐเปตฺวา อวเสสา สจฺจา น ทุกฺขํ สจฺจา, ทุกฺขญฺจ สจฺจญฺจ ฐเปตฺวา อวเสสา น เจว ทุกฺขํ น จ สจฺจา**

ปฏิ. ปุ. **น สจฺจา, น ทุกฺขสจฺจนฺติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

๒. สมุทยสัจจยมกะ

อนุ. ปุ. **น สมุทโย, น สจฺจนฺติ ?**

วิ. **สมุทยํ ฐเปตฺวา อวเสสา สจฺจา น สมุทโย สจฺจา, สมุทยญฺจ สจฺจญฺจ ฐเปตฺวา อวเสสา น เจว สมุทโย น จ สจฺจา.**

ปฏิ. ปุ. **ฯลฯ**

วิ. **ฯลฯ**

๓. นิโรธสัจจยมกะ

อนุ. ปุ. **น นิโรโธ, น สจฺจนฺติ ?**

วิ. **นิโรธํ ฐเปตฺวา อวเสสา สจฺจา น นิโรโธ สจฺจา, นิโรธญฺจ สจฺจญฺจ ฐเปตฺวา อวเสสา น เจว นิโรโธ น จ สจฺจา.**

ปฏิ. ปุ. **ฯลฯ**

วิ. **ฯลฯ**

๔. มรรคสัจจยมกะ

อนุ. ปุ. **น มคฺโค, น สจฺจนฺติ ?**

วิ. **มคฺคํ ฐเปตฺวา อวเสสา สจฺจา น มคฺโค สจฺจา, มคฺคญฺจ สจฺจญฺจ ฐเปตฺวา อวเสสา น เจว มคฺโค น จ สจฺจา**

ปฏิ. ปุ. **ฯลฯ**

วิ. **ฯลฯ**

จบ สุทธสัจจวารปัจจนิก

สุทธสัจจมูลจักกวาระอนุโลม

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ทุกฺขํ, สจฺจนฺติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **สจฺจา, สมุทยสจฺจนฺติ ?**

วิ. **สมุทยสจฺจํ สจฺจญฺเจว สมุทยสจฺจญฺจ, อวเสสา สจฺจา น สมุทยสจฺจํ.**
นิโรธสัจจมูลี มรรคสัจจมูลี ก็แสดงเช่นเดียวกันกับ สมุทยสัจจมูลี

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ ทุกขสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **สมุทโย, สจฺจนฺติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **สจฺจา, ทุกฺขสจฺจนฺติ ?**

วิ. **ทุกฺขสจฺจํ สจฺจญฺเจว ทุกฺขสจฺจญฺจ, อวเสสา สจฺจา น ทุกฺขสจฺจํ.**
นิโรธสัจจมูลี มรรคสัจจมูลี ก็แสดงเช่นเดียวกันกับ ทุกขสัจจมูลี

นิโรธสัจจมูละ

๑. นิโรธสัจจมูละ ทุกขสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **นิโรโธ, สจฺจนฺติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **สจฺจา, ทุกฺขสจฺจนฺติ ?**

วิ. **ทุกฺขสจฺจํ สจฺจญฺเจว ทุกฺขสจฺจญฺจ, อวเสสา สจฺจา น ทุกฺขสจฺจํ.**
สมุทยสัจจมูลี มรรคสัจจมูลี ก็แสดงเช่นเดียวกันกับ ทุกขสัจจมูลี

มรรคสัจจมูละ

๑. มรรคสัจจมูละ ทุกขสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **มคฺโค, สจฺจนฺติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **สจฺจา, ทุกฺขสจฺจนฺติ ?**

วิ. **ทุกฺขสจฺจํ สจฺจญฺเจว ทุกฺขสจฺจญฺจ, อวเสสา สจฺจา น ทุกฺขสจฺจํ.**
สมุทยสัจจมูลี นิโรธสัจจมูลี ก็แสดงเช่นเดียวกันกับ ทุกขสัจจมูลี

จบ สุทธสัจจมูลจักกวาระอนุโลม

สุทธสัจจมูลจักกวารปัจจนิก

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **น ทุกฺขํ, น สจฺจนฺติ ?**

วิ. **ทุกฺขํ ฐเปตฺวา อวเสสา สจฺจา น ทุกฺขํ สจฺจา, ทุกฺขญฺจ สจฺจญฺจ ฐเปตฺวา อวเสสา น เจว ทุกฺขํ น จ สจฺจา.**

ปฏิ. ปุ. **น สจฺจา, น สมุทยสจฺจนฺติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

นิโรธสัจจมูลี มรรคสัจจมูลี ก็แสดงเช่นเดียวกันกับ สมุทยสัจจมูลี

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ ทุกขสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **น สมุทโย, น สจฺจนฺติ ?**

วิ. **สมุทยํ ฐเปตฺวา อวเสสา สจฺจา น สมุทโย สจฺจา, สมุทยญฺจ สจฺจญฺจ ฐเปตฺวา อวเสสา น เจว สมุทโย น จ สจฺจา.**

ปฏิ. ปุ. **น สจฺจา, น ทุกฺขสจฺจนฺติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

นิโรธสัจจมูลี มรรคสัจจมูลี ก็แสดงเช่นเดียวกันกับ ทุกขสัจจมูลี

นิโรธสัจจมูละ

๑. นิโรธสัจจมูละ ทุกขสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **น นิโรโธ, น สจฺจนฺติ ?**

วิ. **นิโรธ์ ฐเปตฺวา อวเสสา สจฺจา น นิโรโธ สจฺจา, นิโรธญฺจ สจฺจญฺจ ฐเปตฺวา อวเสสา น เจว นิโรโธ น จ สจฺจา.**

ปฏิ. ปุ. **น สจฺจา, น ทุกฺขสจฺจนฺติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

สมุทยสัจจมูลี มรรคสัจจมูลี ก็แสดงเช่นเดียวกันกับ ทุกขสัจจมูลี

มรรคสัจจมูละ

๑. มรรคสัจจมูละ ทุกขสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **น มคฺโค, น สจฺจนฺติ ?**

วิ. **มคฺคํ ฐเปตฺวา อวเสสา สจฺจา น มคฺโค สจฺจา, มคฺคญฺจ สจฺจญฺจ ฐเปตฺวา อวเสสา น เจว มคฺโค น จ สจฺจา.**

ปฏิ. ปุ. **น สจฺจา, น ทุกฺขสจฺจนฺติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

สมุทยสัจจมูลี นิโรธสัจจมูลี ก็แสดงเช่นเดียวกันกับ ทุกขสัจจมูลี

จบ สุทธสัจจมูลจักกวารปัจจนิก

ปณฺณตฺติวาโร นิฏฺฐิโต

จบ ปัณณัตติวาระ

ข้อความพิเศษในทุกขสัจจะ

คำว่า "ทุกข์" นี้เป็นคำกล่าวที่มุ่งหมายถึงทุกข์โดยแท้ ฉะนั้น องค์ธรรมของ **ทุกฺขํ** ที่เป็นสันนิษฐานบทจึงได้เฉพาะแต่ทุกข์ ๒ อย่างคือ กายิกทุกข์ เจตสิกทุกข์ เท่านั้น เพราะพระองค์ทรงมุ่งหมายเอาทุกข์โดยตรง ไม่ประสงค์เอาทุกข์โดยปริยาย

ส่วนทุกข์อื่นๆ มี สังขารทุกข์ วิปริณามทุกข์ ปฏิจฉันนทุกข์ อัปปฏิจฉันนทุกข์ เป็นต้นเหล่านี้ หาใช่มีสภาพเป็นทุกข์โดยแท้ไม่ เหตุนี้จึงไม่เข้าเป็นองค์ธรรมของสันนิษฐานบท เอาแต่กายิกทุกข์และเจตสิกทุกข์อันเป็น ทุกขทุกข์ เท่านั้น ดังที่ท่านอาจารย์อานันทเถระ ได้แสดงไว้ในสัจจยมกมูลฎีกาว่า

นิปฺปริยายโต ทุกฺขสภาวตา เอว ยํ ทุกฺขทุกฺขํ ตสฺมึ ทุกฺขทุกฺเข เอสทุกฺขสทฺโท ฯ แปลความว่า ทุกขทุกข์อันใดมีอยู่ คำว่าทุกข์นี้ย่อมแสดงเป็นไปในทุกขทุกข์นั้น เพราะทุกขทุกข์นี้มีสภาพเป็นทุกข์โดยแท้

อนึ่ง ในธัมมสังคณีมาติกาแสดงไว้ว่า รูปทั้งหมดเป็นทุกขสัจจะ แต่ในที่นี้แสดงไว้แต่เพียงอินทริยพัทธรูป ๒๘ เท่านั้น ส่วนอนินทริยพัทธรูปไม่จัดเป็นทุกขสัจจะสงเคราะห์เป็นสัจจวิมุตินั้น เพราะอนินทริยพัทธรูป แม้จะเรียกว่าทุกข์ได้โดยที่มีการเกิดขึ้นและดับไปก็จริง แต่จะเรียกว่าทุกขสัจจะไม่ได้ **เพราะไม่ได้เกิดจากกรรมกิเลส** ฉะนั้นการแสดงในที่นี้จึงจัดเอาเพียงอินทริยพัทธรูป ส่วนในธัมมสังคณีมาติกาที่แสดงอนินทริยพัทธรูปรวมเข้าอยู่ด้วยนั้น เป็นการแสดงโดยอนุโลมให้เป็นไปได้ด้วยเท่านั้น

หมายเหตุ อินทริยพัทธรูปที่จัดเป็นทุกขสัจจะนั้นเพราะเหตุไร ? อินทริยพัทธรูปเป็นทุกขสัจจะนั้น เพราะเกิดจากกรรมกิเลส ฉะนั้นโยคีบุคคลเมื่อเจริญวิปัสสนาจำเป็นที่จะต้องรู้อินทริยพัทธรูปที่เกิดภายในร่างกายของตน สำหรับอนินทริยพัทธรูปเมื่อว่าโดยรูปได้ ๙ รูป คือ อวินิพโภครูป ๘ สัททรูป ๑ เมื่อว่าโดยกลาปได้ ๒ กลาป คือ อุตุชสุทธัฏฐกกลาป ๑ อุตุชสัททนวกกลาป ๑ ไม่จัดเป็นทุกขสัจจะนั้นเพราะไม่ได้เกิดจากกรรมและกิเลส ถ้าเช่นนั้นเกิดจากอะไร ? เกิดจากอุตุ ฉะนั้นถ้านำเอาสิ่งที่เกิดจากอุตุภายนอกมาพิจารณาแล้วจะไม่เห็นไตรลักษณ์ เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่มีไตรลักษณ์ ถ้าพิจารณาในร่างกายของเราแล้วก็จะเห็นไตรลักษณ์ เช่นขณะที่กำลังกำหนดว่าเห็นหนอๆ อยู่นั้น ก็มีสติกำหนดรู้อยู่ว่าตัววิปัสสนาที่กำลังรู้อยู่ว่าเห็นหนอๆ นี้ ก็มีการเกิดขึ้นแล้ว

ก็ดับไป หรือมากำหนดพิจารณาเห็นว่าเรานี้เมื่อก่อนโง่มาก เดี๋ยวนี้ไม่มีการโง่ดังเช่นแต่ก่อนแล้ว สัตว์ทั้งหลายก็เช่นเดียวกัน ความโง่เขลานี้เกิดแล้วก็ดับไป จึงเป็นเครื่องตัดสินในธรรมบทต่างๆ ได้ว่า การที่เอาสิ่งภายนอกมาพิจารณานั้นเพียงแต่เอามาเป็นอารมณ์แล้วจะได้น้อมเข้ามาเปรียบเทียบกันกับตนเท่านั้น เช่น บางคนยกเอาดอกบัวขึ้นมาพิจารณานั้น ไตรลักษณ์ไม่มีอยู่ที่ดอกบัว หากแต่น้อมเอาดอกบัวนั้นมาเปรียบเทียบในร่างกายของตนอีกทีหนึ่ง ฉะนั้นดอกบัวนั้นเพียงแต่เป็นอารมณ์ให้เกิดความสำนึกได้เท่านั้น มรรคผลจะเกิดขึ้นได้ต้องกำหนดรูป-นามที่กำลังเป็นไปอยู่ในร่างกายของตนๆ

อินทริยพัทธรูป หมายถึง รูปที่มีอินทรีย์ ๘ คือ จักขุนทรีย์, โสตินทรีย์, ฆานินทรีย์, ชิวหินทรีย์, กายินทรีย์, อิตถินทรีย์, ปุริสินทรีย์, ชีวิตินทรีย์, ในรูปมีชีวิตเกิดอยู่ในอบายสัตว์ทั้งหมด มนุษย์ เทวดา พรหม ทั้งหมดเป็นสำคัญ เพราะคำว่าอินทรีย์นี้ได้แก่ อินทรีย์รูป ๘ นั้นเอง จึงเรียกว่า "อินทริยพัทธรูป" มิได้มุ่งหมายเอา "อนินทริยพัทธรูป" รูปที่ไม่มีชีวิต คือ ภูเขา ต้นไม้ เพราะภูเขา ต้นไม้ นั้นเป็นรูปก็จริง แต่ไม่มีอินทรีย์รูปทั้ง ๘ ไปเกิดอยู่โดยเหตุนี้ เมื่อจะเขียนจึงต้องเขียนว่า "อินทริยพัทธรูป ๒๘"

ข้อความพิเศษในสมุทยสัจจะ

คำว่า **"สมุทัย"** แปลว่าเป็นเหตุให้ทุกขสัจจะเกิด หรือเป็นคำกล่าวถึงสมุฏฐานอันเป็นตัวเหตุของทุกขสัจจะ สมุฏฐานอันเป็นตัวเหตุของทุกขสัจจะนั้นมีอยู่ ๒ อย่าง คือ สมุฏฐานโดยตรงเรียกว่า **สมุทยสัจจะ** อย่างหนึ่ง สมุฏฐานโดยอ้อมเรียกว่า **สมุทัยสามัญ** อย่างหนึ่ง

สมุฏฐานอันเป็นตัวเหตุโดยตรง เรียกว่า มุขยสมุทัย ได้แก่ สมุทยสัจจะ

สมุฏฐานอันเป็นตัวเหตุโดยอ้อม เรียกว่า สมุทัยสามัญ ได้แก่ กิเลส ๙

อกุศลจิตตุปบาทที่เกิดพร้อมกับกิเลส ๙ (เว้นตัณหา) และโลกียกุศลจิตตุปบาทที่เป็นอารมณ์ของอกุศลจิตตุปบาท สำหรับสมุทยสัจจะนั้นได้แก่ ตัณหา

ดังที่พระมหาพุทธโฆษาจารย์แสดงไว้ใน สัจจยมกอรรถกถาว่า **อวเสโส สมุทโยติ สจฺจวิภงฺเค นิทฺทิฏฺโ นิทฺทิฏฺโ โลกียกุสลากุสลเภโท ทุกฺขสจฺจสฺส ปจฺจโย ฯ** แปลความว่า สมุทัยที่นอกจากสมุทยสัจจะนั้นได้แก่ โลกียกุศล และอกุศลจิตตุปบาท อันเป็นปัจจัยของทุกขสัจจะที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในสัจจวิภังค์

หมายเหตุ สมุทโย เมื่อจะพูดกันง่ายๆ แล้วได้แก่อะไร ? ได้แก่อกุศลจิต ๑๒ เจตสิก ๒๗ และ โลกียกุศลจิต ๑๗ เจตสิก ๓๘ แต่เป็นสมุทยสัจจะใช่ไหม ? ไม่ใช่ เมื่อเป็นเช่นนี้หมายความว่ากระไร ? หมายความว่าอกุศลจิต ๑๒ เจตสิก ๒๖ (เว้นโลภะ) โลกียกุศลจิต ๑๗ เจตสิก ๓๘ นี้เป็นสมุทโย แต่ไม่ใช่สมุทยสัจจะ โลภะ เป็นสมุทโย ก็ใช่ เป็นสมุทยสัจจะก็ใช่

สมุทโยสามัญ ได้แก่ ๑๒ + ๒๖ (เว้นโลภะ) ๑๗ + ๓๘ **สมุทโยพิเศษ** ได้แก่ โลภเจตสิกที่เป็นตัณหา **สมุทัย** แปลว่า ธรรมที่เป็นสมุฏฐาน ฉะนั้นทุกขสัจจะทั้งหมดที่เกิดขึ้นนั้นก็เนื่องมาจากสมุทัยนี้แหละเป็นสมุฏฐานของทุกข์ทั้งหมด เช่น อบายสัตว์เกิดขึ้นอะไรเป็นสมุฏฐาน ? อกุศลจิต ๑๒ เจตสิก ๒๗ เป็นสมุฏฐาน ฉะนั้นอกุศลจิต ๑๒ เจตสิก ๒๗ นี้ ต้องตกเป็นจำเลย มนุษย์ เทวดา พรหม เกิดขึ้นอะไรเป็นสมุฏฐาน ? โลกียกุศลจิต ๑๗ เจตสิก ๓๘ เป็นสมุฏฐาน ฉะนั้นโลกียกุศลจิต ๑๗ เจตสิก ๓๘ นี้จึงต้องตกเป็นจำเลย มนุษย์ เทวดา พรหม เกิดขึ้นอะไรเป็นสมุฏฐาน ๙ โลกียกุศลจิต ๑๗ เจตสิก ๓๘ เป็นสมุฏฐาน ฉะนั้นโลกียกุศลจิต ๑๗ เจตสิก ๓๘ นี้จึงต้องตกเป็นจำเลยอีกเช่นกัน อาศัยเหตุดังนี้ โลกียกุศลจิต ๑๗ เจตสิก ๓๘ จึงมิใช่เป็นสมุฏฐานของนิโรธ

เมื่อเป็นเช่นนี้ในขณะเจริญวิปัสสนาอยู่นั้น สมุทโย คือ มหากุศลไม่เกิดหรือ ? เกิด แต่ก็จำเป็นที่จะต้องอาศัยเพื่อยังให้โลกุตตรจิตเกิด เหมือนกับเอาไก่บ้านต่อไก่ป่า ถ้าไม่อาศัยมหากุศลก่อน โลกุตตรกุศลก็เกิดขึ้นไม่ได้

ข้อความพิเศษในนิโรธสัจจะ

คำว่า **"นิโรธ"** แปลว่า ความดับ หรือเป็นการแสดงเนื้อความแห่งความดับ นิโรธ คือ ความดับมีอยู่ ๒ ประการ คือ นิโรธสามัญอย่างหนึ่ง นิโรธสัจจะอย่างหนึ่ง

ความดับโดยแน่นอน เรียกว่า **มุขยนิโรธ** ได้แก่นิโรธสัจจะ ความดับโดยไม่แน่นอน เรียกว่า **สามัญญนิโรธ** ได้แก่ตทังคนิโรธ วิกขัมภนนิโรธ สมุจเฉทนิโรธ ปฏิปัสสัทธินิโรธ ขณนิโรธ ดังที่พระมหาพุทธโฆษาจารย์แสดงไว้ในสัจจยมกอรรถกถาว่า **อวเสโส นิโรโธติ ตทงฺควิกฺขมฺภนสมุจฺเฉทปฏิปสฺสทฺธินิโรโธ เจว ขณภงฺคนิโรโธ จ ฯ** แปลความว่า นิโรธที่นอกจากนิโรธสัจจะนั้นได้แก่ ตทังคนิโรธ วิกขัมภนนิโรธ สมุจเฉทนิโรธ ปฏิปัสสัทธินิโรธ และขณนิโรธ

หมายเหตุ คำว่า **"นิโรธ"** ที่แปลว่าความดับนั้นมีอะไรเป็นองค์ธรรม ? ไม่มีอะไรเป็นองค์ธรรม เพราะจะเอาตัวกิเลสก็ไม่ได้ เพราะไม่ใช่ตัวกิเลสดับ ไม่ใช่ตัวนิวรณ์ดับ ขณนิโรธ คือภังคักขณะของจิตเจตสิกนั้น ก็มิใช่มุ่งหมายเอาตัวจิตเจตสิก หากเอาแต่เพียงภังคักขณะของจิตเจตสิกต่างหาก นิโรธอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน

ข้อความพิเศษในมรรคสัจจะ

คำว่า **"มรรค"** นี้ แปลว่าหนทาง หรือเป็นคำแสดงเนื้อความแห่งหนทางมรรค คือหนทางนี้มีอยู่ ๒ ประการ คือ มรรคสามัญอย่างหนึ่ง มรรคสัจจะอย่างหนึ่ง

หนทางโดยตรง เรียกว่า มุขยมรรค ได้แก่ มรรคสัจจะ **หนทางโดยอ้อม** เรียกว่า มรรคสามัญ ได้แก่ ปัญจังคิกมรรคที่เกิดขึ้นในมหาวิบาก มหากิริยา และมหัคคตจิต อัฏฐังคิกมรรคที่เกิดขึ้นในขณะมหากุศล และผลจิต มิจฉามรรค ๔ ที่เกิดขึ้นในขณะอกุศลจิต และทางเท้า ทางเกวียน หรือทางรถ เป็นต้น ดังที่พระมหาพุทธโฆษาจารย์แสดงไว้ในสัจจยมกอรรถกถาว่า **อวเสโส มคฺโคติ ตสฺมึ โข ปน สมเย ปญฺจงฺคิโกมคฺโค โหติ อฏฺฐงฺคิโกมคฺโค มิจฺฉามคฺโค, ชงฺคมคฺโค สกฏมคฺโคติ เอว มาทิโก ฯ** แปลว่า มรรคที่นอกจากมรรคสัจจะนั้นได้แก่ปัญจังคิกมรรคที่เกิดขึ้นในมหาวิบาก มหากิริยา และมหัคคตจิต อัฏฐังคิกมรรคที่เกิดขึ้นในขณะมหากุศล และผลจิต มิจฉามรรค ๔ ที่เกิดขึ้นในขณะอกุศลจิต และทางเท้า ทางเกวียนหรือทางรถ เป็นต้น

๒. ปวัตติวาระ

อนุสนธิ

เมื่อพระองค์ทรงแสดง "ปัณณัตติวาระ" จบลงแล้วทรงแสดง "ปวัตติวาระ" ต่อไป

ปวัตติวาระนี้ **ว่าโดยการเกิดดับมี ๓** คือ อุปปาทวาระ นิโรธวาระ อุปปาทนิโรธวาระ **ว่าโดยกาลมี ๖** คือ ปัจจุปปันนวาระ อตีตวาระ อนาคตวาระ ปัจจุปปันนาตีตวาระ ปัจจุปปันนาคตวาระ อตีตานาคตวาระ **ว่าโดยการแสดงมี ๒** คือ อนุโลม ปัจจนิก **ว่าโดยบุคคลและภูมิมี ๓** คือ ปุคคลวาระ โอกาสวาระ ปุคคโลกาสวาระ **ว่าโดยสัจจะมี ๓** คือ ทุกขสัจจะ สมุทยสัจจะ มรรคสัจจะ

สำหรับนิโรธสัจจะนั้นไม่ทรงแสดง เพราะการแสดงธรรมในปวัตติวาระนี้ ทรงแสดงเกี่ยวกับการเกิดดับในกาลทั้ง ๓ ส่วนนิโรธสัจจะนั้นไม่มีการเกิดดับ **เป็นกาลวิมุติ** จึงไม่ทรงแสดงในปวัตติวาระนี้

๑. อุปปาทวาระ

ปัจจุปปันนวาระอนุโลม

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชตีติ** ? ทุกขสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลใด สมุทยสัจจะก็กำลังเกิดแก่บุคคลนั้นใช่ไหม ?

วิ. **สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชติ โน จ เตสํ สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ทุกฺขสจฺจญฺจ อุปฺปชฺชติ สมุทยสจฺจญฺจ อุปฺปชฺชติ.**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตที่ปราศจากตัณหาในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะกำลังเกิด แต่สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น, ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของบุคคลเหล่านั้น ทุกขสัจจะก็กำลังเกิด สมุทยสัจจะก็กำลังเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชตีติ** ? หรือว่าสมุทยสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลใด, ทุกขสัจจะก็กำลังเกิดแก่บุคคลนั้นใช่ไหม ?

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลเสกขบุคคล ๓ ซึ่งกำลังเกิดใน ๓๑ ภูมิ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งปฏิสนธิจิต ๑๙ เจตสิก ๓๕ กัมมชกลาป ๓-๗-๔ ชีวิตนวกกลาปที่เกิดในขณะแรก (**สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ**)

ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งตัณหาวิปปยุตตจิต ๗๗ เจตสิก ๔๙ จิตตชรูป (เว้นโลติกะ ๓)

ติ. ๑ ผล. ๔ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในจตุโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโมหมูลจิต ๒ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ มหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ อรูปาวจรจิต ๑๒ เจตสิก ๓๘ (เว้นวิรตี อัปปมัญญา) **(ปวตฺเต ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

และ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโลภมูลจิต ๘ เจตสิก ๒๒ จิตตชรูป

ติ. ๑ ผลเสกขบุคคล ๓ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในจตุโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโลภมูลจิต ๘ เจตสิก ๒๒ **(ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ อุปฺปชฺชตีติ ?**

วิ. **สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต มคฺควิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ ปญฺจโวกาเร มคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตที่ปราศจากองค์มรรคในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะกำลังเกิด แต่มรรคสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตในปัญจโวการภูมิของบุคคลเหล่านั้น ทุกขสัจจะก็กำลังเกิด มรรคสัจจะก็กำลังเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อรูเป มคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ ปญฺจโวกาเร มคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้น มรรคสัจจะกำลังเกิด แต่ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตในปัญจโวการภูมิของบุคคลเหล่านั้น มรรคสัจจะก็กำลังเกิด ทุกขสัจจะก็กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังเกิดใน ๓๑ ภูมิ คือ ฯลฯ **(สพฺเพสํ อุปฺปชฺชนฺตานํ เตสํ)**

ปุ. ๔ ผล. ๔ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรควิปปยุตตจิต ๘๑ เจตสิก ๕๒ จิตตชรูป (เว้นอรูปวิปากจิต ๔)

ติ. ๑ ผล. ๔ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในจตุโวการภูมิ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโลภมูลจิต ๘ โมหมูลจิต ๒ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ มหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ อรูปาวจรจิต ๑๒ เจตสิก ๔๓ (เว้นวิรตี อัปปมัญญา) **(ปวตฺเต มคฺควิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

และ มรรคบุคคล ๔ ที่ในปัญจโวการภูมิ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิต ๔ เจตสิก ๓๖ จิตตชรูป **(ปญฺจโวกาเร มคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ที่ในอรูปภูมิ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิต ๓ เจตสิก ๓๖ **(อรูเป มคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ อุปฺปชฺชตีติ ?**

วิ. **โน**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **โน**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่

ปุ. ๔ ผลเสกขบุคคล ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโลภมูลจิตตุปบาท **(ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อ. สัง. ไม่มี

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ มรรคบุคคล ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิต ๔ เจตสิก ๓๖ **(มคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อ. สัง. ไม่มี

โอกาสวาระ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตตฺถ สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชตีติ ?**

วิ. **อสญฺญสตฺเต ตตฺถ ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชติ โน จ ตตฺถ สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, จตุโวกาเร ปญฺจโวกาเร ตตฺถ ทุกฺขสจฺจญฺจ อุปฺปชฺชติ สมุทยสจฺจญฺจ อุปฺปชฺชติ.**

ปฏิ. ปุ. **ยตฺถ วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อสัญญสัตตภูมิ ๑ และ จตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๖

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตตฺถ มคฺคสจฺจํ อุปฺปชฺชตีติ ?**

วิ. **อปาเย อสญฺญสตฺเต ตตฺถ ฯลฯ อวเสเส จตุโวกาเร ปญฺจโวกาเร ตตฺถ ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **ยตฺถ วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อบายภูมิ ๔ อสัญญสัตตภูมิ ๑ และ จตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔)

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยตฺถ สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตตฺถ มคฺคสจฺจํ อุปฺปชฺชตีติ ?**

วิ. **อปาเย ตตฺถ ฯลฯ อวเสเส จตุโวกาเร ปญฺจโวกาเร ตตฺถ ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **ยตฺถ วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อบายภูมิ ๔ และ จตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔)

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

ปุคคโลกาสวาระ แสดงเหมือนกันกับ ปุคคลวาระ โดยเพิ่มภูมิตามสมควร

จบ ปัจจุปปันนวาระอนุโลม

หมายเหตุ ในทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี มีวิภังค์บาลีว่า **ปญฺจโวกาเร มคฺคสฺ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ทุกฺขสจฺจญฺจ อุปฺปชฺชติ มคฺคสจฺจญฺจ อุปฺปชฺชติ** นี้

มรรคจิตก็กำลังเกิด ทุกขสัจจะก็กำลังเกิดได้อย่างไร ? เกิดได้ จิตตชรูปนั่นแหละเป็นตัวทุกขสัจจะๆ กำลังเกิด จึงมุ่งหมายเอามรรคบุคคลด้วย สำหรับผลบุคคลนั้นไม่มีการจำกัด ฉะนั้นทุกขสัจจะจึงเกิดผลแก่บุคคลเรื่อยไป

ตัณหาวิปปยุตตจิตในปัญจโวการภูมิได้จิต ๗๗ โลกุตตรจิต ๘ ก็อยู่ในที่นี้ด้วย ส่วนตัณหาวิปปยุตตจิตในจตุโวการภูมินั้นโลกุตตรจิตทั้งฝ่ายมรรค ๓ ผล ๔ ไม่มี มีแต่จิตอื่นๆ ที่เป็นเช่นนั้นเพราะในจตุโวการภูมินั้นจิตตชรูปที่เกิดจากมรรคและผล ไม่มีนั่นเอง สำหรับปัญจโวการภูมินั้น เมื่อมรรคจิต ผลจิต เกิดแล้วก็มีจิตตชรูปเกิดด้วย

ฉะนั้น ข้อนี้ถ้ามีคำถามขึ้นมาว่า ทุกขสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลใดนั้น จะเอามรรคจิต ผลจิตเป็นทุกขสัจจะได้อย่างไร ? เพราะจิตเหล่านี้เป็นสัจจวิมุติอยู่แล้ว ก็ต้องตอบว่า เอาจิตตชรูปที่เกิดจากมรรค ผลนั้นเองเป็นตัวทุกขสัจจะ แต่ในที่นี้สำหรับผลจิตไม่มีข้อสงสัย เพราะว่าเมื่อผลจิตเกิดแล้วในบุคคลใด บุคคลนั้นก็เป็นผลบุคคลตลอดไป และผลบุคคลนี้มีการเกิดและการตาย และนอกจากนี้ก็ยังมีจิตอื่นๆ เกิดแก่ผลบุคคลอีกด้วย จะเรียกว่าทุกขสัจจะกำลังเกิดก็ไม่ขัดข้อง แต่มรรคบุคคลนั้นน่าสงสัยมาก เพราะมีจิตเกิดขึ้นขณะเดียว และเมื่อเป็นมรรคบุคคลแล้วก็ไม่มีการเกิดการตายอีกด้วย จะจัดว่า ทุกขสัจจะกำลังเกิดแก่มรรคบุคคลได้อย่างไร ? ก็ต้องตอบว่า เพราะมุ่งหมายเอา **จิตตชรูปที่เกิดจากมรรคจิตนั้นเองเป็นทุกขสัจจะ** จิตตชรูปที่เกิดจากมรรคจิต ผลจิตนี้แน่นอน ถ้าจะอุปมาแล้วก็เหมือนลูกที่เกิดจากแม่ของตน ถ้าแม่ของตนไม่มี ในขณะนั้นจิตตชรูปซึ่งเป็นลูกก็เกิดขึ้นไม่ได้

ส่วนกัมมชรูปไม่เอาเป็นทุกขสัจจะด้วยนั้น เพราะกัมมชรูปนี้เกิดจากอดีตกรรมๆ เป็นพ่อแม่นี้ได้ตายไปแล้ว ลูกก็ตั้งอยู่ได้เรื่อยๆ ไม่สนใจกับใครๆ อุปมาเหมือนน้ำไหลอยู่ไม่ขาดสาย เรือชนิดใดจะแล่นมาหรือไม่แล่นมาก็ตาม น้ำก็คงไหลอยู่เรื่อยๆ ดังนี้แหละจึงไม่เอากัมมชรูป เจาะจงเอาแต่จิตตชรูปที่เกิดจากมรรคและผลโดยตรงเป็นทุกขสัจจะ ซึ่งกำลังเกิดแก่บุคคลนั้น สำหรับในจตุโวการภูมินั้นเมื่อมรรคและผลเกิดไม่มีจิตตชรูปเกิด จึงไม่เอาโลกุตตรจิตเป็นองค์ธรรม แต่เมื่อยกบุคคลแล้วเอาผลบุคคลเข้าที่เป็นเช่นนี้เพราะผลบุคคลมีอยู่เสมอ และจิตอื่นๆ ก็เกิดแก่ผลบุคคลแล้ว ในขณะที่จิตอื่นๆ เกิดแก่ผลบุคคลในจตุโวการภูมินั้นแหละเรียกว่า ทุกขสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลนั้น เรือชนิดใดจะแล่นมาหรือไม่แล่นมานั้น อุปมา ได้แก่มรรคจิต ผลจิตจะเกิดหรือไม่เกิดก็ตาม ฉันก็มีของฉันอยู่เรื่อยๆ

ปัจจุปปันนวารปัจจนิก

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชตีติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ สพฺเพสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตที่ปราศจากตัณหาในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแต่ทุกขสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาล และในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิต ผลจิตในอรูปภูมิ บุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่

ปุ. ๔ ผล. ๔ ซึ่งกำลังตายใน ๓๑ ภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจุติจิต ๑๙ เจตสิก ๓๕ กัมมชรูป ชีวิตนวกกลาปที่ดับครั้งสุดท้าย **(สพฺเพสํ จวนฺตานํ เตสํ)**

ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ (เว้นจุติจิต) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิต ๓ ผลจิต ๔ เจตสิก ๓๖ **(อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังเกิดใน ๓๑ ภูมิ คือ ฯลฯ **(สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ)**

ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งตัณหาวิปปยุตตจิต ๗๗ เจตสิก ๔๕ จิตตชรูป

ติ. ๑ ผลบุคคล ๔ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในจตุโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโมหมูลจิต ๒ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ มหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ อรูปาวจรจิต ๑๒ เจตสิก ๓๘ (เว้นวิรตี อัปปมัญญา) **(ปวตฺเต ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

และ องค์ธรรมของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นุปฺปชฺชตีติ ?**

วิ. **อรูเป มคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ สพฺเพสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป ผลสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้น, ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่มรรคสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาล และในอุปปาทักขณะแห่งผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด มรรคสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต มคฺควิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ สพฺเพสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป ผลสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตที่ปราศจากองค์มรรคในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่ทุกขสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาล และในอุปปาทักขณะแห่งผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิต ๓ เจตสิก ๓๖ **(อรูเป มคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

และ ปุ. ๔ ผล. ๔ ซึ่งกำลังตายใน ๓๑ ภูมิ คือ ฯลฯ **(สพฺเพสํ จวนฺตานํ เตสํ)**

ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ (เว้นจุติจิต) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

ผลบุคคล ๔ ในอรูปภูมิ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งผลจิต ๔ เจตสิก ๓๖ **(อรูเป ผลสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลเสกขบุคคล ๓ ซึ่งกำลังเกิดใน ๓๑ ภูมิ คือ ฯลฯ **(สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ)**

ปุ. ๔ ผล. ๔ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรควิปปยุตตจิต ๘๑ เจตสิก ๕๒ จิตตชรูป (เว้นอรูปวิปากจิต ๔)

ติ. ๑ ผล. ๔ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในจตุโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโลภมูลจิต ๘ โมหมูลจิต ๒ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ มหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ อรูปาวจรจิต ๑๒ เจตสิก ๔๓ (เว้นวิรติ อัปปมัญญา) **(ปวตฺเต มคฺค วิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นุปฺปชฺชตีติ ?**

วิ. **มคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ สพฺเพสํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตมคฺควิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ นิโรธสมาปนฺนานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตบุคคลเหล่านั้น สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่มรรคสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งจิตของบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาวิปปยุตตมรรควิปปยุตตจิตของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่านั้นกำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่ก็ดี อสัญญสัตตบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด มรรคสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ สพฺเพสํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ มคฺควิปฺปยุตฺตตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ นิโรธสมาปนฺนานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาบุคคลเหล่านั้น มรรคสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่สมุทยสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งจิตของบุคคลทั้งหมดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรควิปปยุตต-ตัณหาวิปปยุตตจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่านั้นกำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่ก็ดี อสัญญ-สัตตบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ มรรคบุคคล ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิต ๔ เจตสิก ๓๖ **(มคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

และ ปุ. ๔ อริย. ๘ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ นับตั้งแต่ปฏิสนธิเป็นต้นมา จนถึงจุติจิต **(สพฺเพสํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ)**

ปุ. ๔ ผล. ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งตัณหาวิปปยุตมรรควิปปยุตตจิต ๗๗ เจตสิก ๔๙ **(ตณฺหาวิปฺปยุตฺตมคฺควิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตผลบุคคล ๑ ในขณะที่กำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่ **(นิโรธสมาปนฺนานํ เตสํ)**

สุ. ๑ ซึ่งกำลังเกิดและกำลังตายในอสัญญสัตตภูมิ **(อสญฺญสตฺตานํ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลเสกขบุคคล ๓ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโลภมูลจิตตุปบาท **(ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

โอกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตตฺถ สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชตีติ ?**

วิ. **นตฺถิ**

ปฏิ. ปุ. **ยตฺถ วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อุปฺปชฺชติ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ไม่มี

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อสัญญสัตตภูมิ ๑

อ. สัง. ไม่มี

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นุปฺปชฺชตีติ ?**

วิ. **นตฺถิ**

ปฏิ. ปุ. **ยตฺถ วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อุปฺปชฺชติ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ไม่มี

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อบายภูมิ ๔ อสัญญสัตตภูมิ ๑

อ. สัง. ไม่มี

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยตฺถ สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นุปฺปชฺชตีติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยตฺถ วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อปาเย ตตฺถ ฯลฯ อสญฺญสตฺเต ตตฺถ ฯลฯ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ อสัญญสัตตภูมิ ๑

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อบายภูมิ ๔ และ อสัญญสัตตภูมิ ๑

อ. สัง. ได้แก่ อสัญญสัตตภูมิ ๑ เท่านั้น

ปุคคโลกาสวาระ แสดงเหมือนกันกับ ปุคคลวาระ โดยเพิ่มภูมิตามสมควร

จบ ปัจจุปปันนวารปัจจนิก

หมายเหตุ จำแนกโกฏฐาสอีกนัยหนึ่ง ตามที่ท่านอาจารย์สอนไว้

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชติ** เป็นสันนิษฐานบท

ตสฺส มคฺคสจฺจํ นุปฺปชฺชติ เป็นสังสยบท

อ. สัน. ได้แก่ มรรคบุคคล ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิต ๔ เจตสิก ๓๖

และ ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้นมา จนถึงจุติจิต

ปุ. ๔ ผล. ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งตัณหาวิปปยุตตจิตมรรควิปปยุตตจิต ๗๗ เจตสิก ๔๙ อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตผลบุคคล ๑ ในขณะที่กำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่

สุ. ๑ ซึ่งกำลังเกิดและกำลังตายในอสัญญสัตตภูมิ

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ฉะนั้น คำถามบทนี้เป็นปริปุณณปัญหา ถามว่า สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแก่บุคคลใด มรรคสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิดแก่บุคคลนั้นใช่ไหม ? พระองค์จึงทรงแก้ด้วยการยกเอามรรคบุคคล ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิต ๔ เจตสิก ๓๖ ซึ่งเป็นองค์ธรรมของสันนิษฐานบทได้บทเดียวขึ้นไว้ในปุริมโกฏฐาส มีการยกเว้นคำปฏิเสธในสังสยบท ดังแสดงว่า **มคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชติ โน จ เตสํ มคฺคสจฺจํ นุปฺปชฺชติ** แล้วทรงยกเอา ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้นมาจนถึงจุติจิต ปุ. ๔ ผล. ๔ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งตัณหาวิปปยุตตจิตมรรควิปปยุตตจิต ๗๗ เจตสิก ๔๙ อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตผลบุคคล ๑ ในขณะที่กำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่

สุ. ๑ ซึ่งกำลังเกิดและกำลังตายในอสัญญสัตตภูมิ ซึ่งเป็นองค์ธรรมของสันนิษฐานบทและสังสยบทได้ทั้งสองขึ้นไว้ในปัจฉิมโกฏฐาส ไม่มีการยกเว้นคำปฏิเสธในสังสยบท ดังแสดงว่า **สพฺเพสํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตมคฺควิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ นิโรธสมาปนฺนานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ สมุทยสจฺจญฺจ นุปฺปชฺชติ มคฺคสจฺจญฺจ นุปฺปชฺชติ** คำวิสัชชนาในอนุโลม ปุจฉานี้ เป็นสรูปทัสสนวิสัชชนาที่มีวิภังค์โดยตรง

ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ในขณะที่ตัณหากำลังเกิดขึ้นแก่บุคคลเหล่านั้น เกิดขึ้นเสมอไปหมดทุกคนหรือ ? เกิดขึ้นเฉพาะแต่ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ เท่านั้น

ในบุคคลเหล่านี้เกิดขึ้นเสมอทุกเวลาหรือ ? ไม่ใช่เกิดขึ้นทุกเวลา เกิดเป็นบางเวลา เช่น เวลาใดกำลังสวดมนต์อยู่ เทศน์อยู่ ฟังธรรมอยู่ อ่านหนังสือธรรมหรือหนังสืออื่นๆ อยู่ก็ดี กำลังดู กำลังทำการงานอยู่ สนทนาธรรมหรือเรื่องอื่นๆ อยู่ ในขณะนั้นตัณหาไม่เกิด และในขณะจิตที่เกิดขึ้นเป็นแถวๆ ที่เรียกว่าวิถีจิตนั้น ก็ไม่ใช่ว่าจะเกิดขึ้นทุกๆ วิถี คงเกิดขึ้นเป็นบางวิถี เหตุนี้พระพุทธองค์จึงต้องแสดงธรรมาธิษฐาน เพราะต้องการ

โลภชวนวิถี เพื่อทำลายสักกายทิฐิ สำหรับผู้ที่มีสักกายทิฐิเบาบาง ถ้ามีหนามากก็ไม่อาจจะทำลายได้ ส่วนอุจเฉททิฐิ นัตถิกทิฐิ อกิริยทิฐิ นั้นทำลายไม่ยาก การเรียนยกมะนั้น เมื่อเห็นวิภังคบาลีแล้วก็ย่อมรู้ได้ว่า วิภังคบาลีอย่างนี้ๆ ต้องมีองค์ธรรมอย่างนี้ๆ เหมือนกับผู้ที่มีความเข้าใจดีในแบบแปลน เมื่อเห็นแปลนก็รู้ได้ทันทีว่าแปลนผิดถูกแค่ไหน ?

ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโลภมูลจิต ๘ เจตสิก ๒๒ นี้ มุ่งหมายเอาวิถีหนึ่งๆ คือโลภชวนะทางปัญจทวารวิถีและมโนทวารวิถี ถ้าบุคคลก็ได้แก่ ปุ. ๔ ผลเสกขบุคคล ๓ (เว้นพระอรหันต์และอสัญญสัตตบุคคล)

กัมมชรูปเกิดเป็นกลุ่มเป็นก้อน นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้นมา จิตจะไปไหนมาไหน กัมมชรูปไม่สนใจ แต่จิตตชรูปไม่เช่นนั้น จิตเกิดจิตตชรูปก็เกิด ฉะนั้นในภังคักขณะของจิตทุกๆ ดวงนั้นจิตตชรูปไม่เกิด จึงคิดเอาทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดในขณะนั้น

สพฺเพสํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ ในบรรดาจิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ นั้น มุ่งหมายถึงการเกิดขึ้นตามสมควรแก่บุคคลที่จะเกิดขึ้นได้ แต่ที่พูดนี้เป็นการพูดรวมกันทั้งหมด ถึงแม้บุคคลหนึ่งๆ จะเกิดได้ไม่หมดก็จริง แต่เกิดเป็นบางเวลาและไม่ใช่ทุกวิถี เหตุนี้จึงทรงแสดงธรรมาธิษฐานเพราะต้องการโลภชวนวิถี เพื่อทำลายสักกายทิฐิ ฉะนั้น การเรียนพระอภิธรรมนี้ก็เพื่อจะทำลายสักกายทิฐิ สำหรับผู้ที่สักกายทิฐิเบาบาง

อตีตวาระอนุโลม

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถาติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. และ ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถาติ ?**

วิ. **อนภิสเมตาวีนํ เตสํ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ เตสํ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้น ทุกขสัจจะเคยเกิด แต่มรรคสัจจะไม่เคยเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นเข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้ว ทุกขสัจจะก็เคยเกิด มรรคสัจจะก็เคยเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน**

วิ. **อามนฺตา**

ในอนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ ซึ่งยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นมาที่หาเบื้องต้นมิได้ จนถึงโสดาปัตติมรรคจิตเกิด

และมรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ ซึ่งเข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้ว นับตั้งแต่โสดาปัตติผลจิตเป็นต้นมา จนถึงปัจฉิมจิต คือ ปรินิพพาน (โสดาปัตติมรรคานันตรผลจิต)

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี แสดงเหมือนกันกับ ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี

หมายเหตุ ในทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี อตีตวาระนี้ วิ. ว่า **อามนฺตา** นั้น เมื่อจะวิสัชชนายาวก็ได้แก่ **สพฺเพสํ เตสํ ทุกฺขสจฺจญฺจ อุปฺปชฺชิตฺถ สมุทยสจฺจญฺจ อุปฺปชฺชิตฺถ** การที่ใช้ **สพฺเพสํ เตสํ** นั้นเพราะเอาทั้งหมดคือ ทั้งเกิดทั้งตายที่เป็นอดีต มิได้มุ่งหมายในปัจจุบัน

(อภิสเม = รู้อริยสัจ ๔ ตาวี = แล้ว)

โอกาสวาระ

ใน “โอกาสวาระ” นี้ มิได้แสดงไว้ การที่มิได้แสดงไว้นั้น ก็เพราะว่า การแสดงโอกาสวาระในวาระต่างๆ นับตั้งแต่ “อตีตวาระในอุปปาทวาระ” เป็นต้นไปนั้น ก็แสดงไปในทำนองเดียวกันกับ “โอกาสวาระ ปัจจุบันปันนวาระ” ใน “อุปปาทวาระ” ทั้งสิ้น ดังนั้นต่อไปก็จะแสดงแต่ปุคคลวาระและปุคคโลกาสวาระ ๒ วาระนี้เท่านั้น

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถาติ ?**

วิ. **สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อิตเรสํ จตุโวการานํ ปญฺจโวการานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อทุติยจิต คือปฐมภวังค์เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะเคยเกิด แต่สมุทยสัจจะไม่เคยเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นเกิดอยู่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ ที่นอกจากบุคคลที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งทุติยจิตในสุทธาวาสภูมิ ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็เคยเกิด สมุทยสัจจะก็เคยเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ ที่ในสุทธาวาสภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ๑๘ ดวง คือปฐมภวังค์อันเป็นมุขยทุติยจิต และภวังคจิต ๑๕ ดวง มโนทวาราวัชชนจิต ๑ ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๑ อันเป็นตังสทิสทุติยจิต กับ สุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ)**

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

และ ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ นับตั้งแต่ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๒ จนถึงจุติจิตในสุทธาวาสภูมิ และนับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่เหลือ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๖ **(อิตเรสำ จตุโวการานำ ปญฺจโวการานำ เตสำ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อธิบายในทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในอตีตวาระแห่งปุคคโลกาสวาระว่า ทำไมจึงไม่นับปฏิสนธิจิต การที่ไม่นับปฏิสนธิจิตนั้นเพราะปฏิสนธิจิตนี้เป็นทุกขสัจจะที่กำลังเกิด ต้องดับไปก่อนจึงจะเรียกว่าทุกขสัจจะเคยเกิด เหตุนั้นทุกขสัจจะเคยเกิดนี้จึงนับเอาตั้งแต่มุขยทุติยจิต คือปฐมภวังค์เป็นต้น

ฉะนั้น **"ตำสทิสทุติยจิต"** คือจิตที่มีความเป็นไปเหมือนกันกับปฐมภวังค์ในการที่ทุกขสัจจะเคยเกิด แต่สมุทยสัจจะไม่เคยเกิด ทุกขสัจจะที่เคยเกิดในขณะปฐมภวังค์นั้น ได้แก่ที่ปฏิสนธิจิตที่ดับไปแล้ว และทุกขสัจจะที่เคยเกิดในขณะจิต ๑๗ ดวง นับตั้งแต่ภวังคจิตดวงที่ ๒ เป็นต้น จนถึงภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่หนึ่งนั้นได้แก่จิตดวงก่อนๆ ที่ดับไปแล้ว

ตำสทิสำ หมายความว่า เตนปฐมภวังค์ **เตนสทิสำ** นั้นเอง

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจำ อุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจำ อุปฺปชฺชิตฺถาติ ?**

วิ. **สุทฺธาวาสานำ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน อนภิสเมตาวีนำ อสญฺญสตฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ อภิสเมตาวีนำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในสุทธาวาสภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของมุขยทุติยจิต คือ

ปฐมภวังค์ และตังสทิสทุติยจิต ถ้าจะไม่ได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ทุติยภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ทุติยภวังค์เป็นต้น จนถึงอรหัตตมรรคจิต กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานำ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน เตสำ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะไม่ได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโสดาปัตติมรรคจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(อนภิสเมตาวีนำ เตสำ ตตฺถ มุขยนัย นัยโดยตรง)**

โสดาปัตติผลบุคคล ๑ สกทาคามิมรรคบุคคล ๑ ที่ได้โสดาปัตติมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะไม่ได้สกทาคามิมรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้สกทาคามิมรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงสกทาคามิมรรคจิต สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ ที่ได้สกทาคามิมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว คือ ฯลฯ

อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ได้อนาคามิมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(อนภิสเมตาวีนำ เตสำ ตตฺถ อุปจารนัย นัยโดยอ้อม)**

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

และ มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าในสุทธาวาสภูมิก็นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต สำหรับในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่เหลือนั้น ถ้าผู้ที่เคยได้มรรคมาแล้วจากภพก่อนในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าผู้ที่ได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ผลจิตที่เกิดต่อจากมรรคของตนๆ เป็นต้น จนถึงจุติจิต (มรรคานันตรผลจิต) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔)

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

หมายเหตุ ทุกขสัจจะเคยเกิดแก่พระอนาคามีบุคคลมีอยู่ ๒ อย่าง คือ มุขยทุติยจิต ได้แก่ ปฐมภวังค์ และทุติยภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต

อรหัตตมรรคบุคคลโดยธรรมาธิษฐาน ได้แก่ อรหัตตมรรคจิต ทุกขสัจจะเคยเกิดแก่อรหัตตมรรคบุคคลนั้น นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนอรหัตตมรรคจิต (ยกเว้นโลภชวนะทั้งหมด)

อนภิสเมตาวีนำ เตสำ ตตฺถ มุขยนัย นัยโดยตรงไม่พูดถึงผลบุคคล

อนภิสเมตาวีนำ เตสำ ตตฺถ อุปจารนัย นัยโดยอ้อม ไม่พูดถึงปุถุชน

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจำ อุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจำ อุปฺปชฺชิตฺถาติ ?**

วิ. **สุทฺธาวาสานำ ทุติเย อกุสเล จิตฺเต วตฺตมาเน อนภิสเมตาวีนำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ อภิสเมตาวีนำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่ออกุศลชวนะดวงที่ ๒ เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้น สมุทยสัจจะเคยเกิด แต่มรรคสัจจะไม่เคยเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นเข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้ว ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็เคยเกิด มรรคสัจจะก็เคยเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในสุทธาวาสภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของมุขยทุติยอกุศลจิต คือ ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๒ และตังสทิสทุติยจิต ถ้าจะไม่ได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๓ เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้อรหัตตมรรค

ในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๓ เป็นต้น จนถึงอรหัตตมรรคจิต กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานำ ทุติเย อกุสเล จิตฺเต วตฺตมาเน เตสำ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะไม่ได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิเป็นต้น จนถึงโสดาปัตติมรรคจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(อนภิสเมตาวีนำ เตสำ ตตฺถ โดยตรง)**

โสดาปัตติผลบุคคล ๑ สกทาคามิมรรคบุคคล ๑ ที่ได้โสดาปัตติมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว คือ ฯลฯ

สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ ที่ได้สกทาคามิมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว คือ ฯลฯ

อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ได้อนาคามิมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(อนภิสเมตาวีนำ เตสำ ตตฺถ โดยอ้อม)**

และ มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าในสุทธาวาสภูมิ ก็นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตเป็นต้นจนถึงจุติจิต สำหรับในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่เหลือนั้น ถ้าผู้ที่เคยได้มรรคมาแล้วจากภพก่อนในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าผู้ที่ได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ผลจิตที่เกิดต่อจากมรรคของตนๆ (มรรคานันตรผลจิต) เป็นต้น จนถึงจุติจิต กับ จตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อภิสเมตาวีนำ เตสำ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

จบ อตีตวารอนุโลม

อตีตวารปัจจนิก

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถาติ ?**

วิ. **นตฺถิ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **นตฺถิ**

ใน อนุ. ปุ และ ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ไม่มี

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถาติ ?**

วิ. **นตฺถิ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อุปฺปชฺชิตฺถ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ไม่มี

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน ได้แก่ ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑

อ. สัง. ไม่มี

สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ก็แสดงเช่นเดียวกับ ทุกขสัจจมูละมรรคสัจจมูลี

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถาติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

สุทฺธาวาสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ ซึ่งกำลังเกิดในสุทธาวาสภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอุปปาทักขณะของรูปาวจรปัญจฌานปฏิสนธิจิต ๑ เจตสิก ๓๐ กัมมชกลาป ๔ กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ ที่ในสุทธาวาสภูมิ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ๑๘ ดวง คือปฐมภวังค์อันเป็นมุขยทุติยจิตและภวังคจิต ๑๕ ดวง มโนทวาราวัชชนจิต ๑ ภวนิกันติกโลภชวนะ ดวงที่ ๑ อันเป็นตังสทิสทุติยจิต กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ)**

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

และ องค์ธรรมของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถาติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **สุทฺธาวาสานำ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน อนภิสเมตาวีนำ อสญฺญสตฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ สุทฺธาวาสำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ **สุทฺธาวาสำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ ตตฺถ** เหมือนอนุ. ปุ. สมุทยสัจจมูลี

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในสุทธาวาสภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของมุขยทุติยจิตคือปฐมภวังค์ และตังสทิสทุติยจิต ถ้าจะไม่ได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ทุติยภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ทุติยภวังค์เป็นต้น จนถึงอรหัตตมรรคจิต กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานำ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน เตสำ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะไม่ได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโสดาปัตติมรรคจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(อนภิสเมตาวีนำ เตสำ ตตฺถ โดยตรง)**

โสดาปัตติผลบุคคล ๑ สกทาคามิมรรคบุคคล ๑ ที่ได้โสดาปัตติมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว คือ ฯลฯ

สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ ที่ได้สกทาคามิมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว คือ ฯลฯ

อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ได้อนาคามิมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(อนภิสเมตาวีนำ เตสำ ตตฺถ โดยอ้อม)**

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

และ องค์ธรรมของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถาติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **สุทฺธาวาสานํ ทุติเย อกุสเล จิตฺเต วตฺตมาเน อนภิสเมตาวีนํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**
สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ ที่ในสุทธาวาสภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของมุขยทุติยจิต คือ ปฐมภวังค์ และตังสทิสทุติยจิต ๑๘ ดวง ได้แก่ ปฏิสนธิจิต ๑ ภวังคจิต ๑๕ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๑ กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ)**

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในสุทธาวาสภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของมุขยทุติยอกุศลจิต คือ ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๒ และตังสทิสทุติยจิต ถ้าจะไม่ได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๓ เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๓ เป็นต้น จนถึงอรหัตตมรรคจิต กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานํ ทุติเย อกุสเล จิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ฯลฯ กับ จตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(อนภิสเมตาวีนํ เตสํ ตตฺถ โดยตรง)**

โสดาปัตติผลบุคคล ๑, สกทาคามิมรรคบุคคล ๑ ที่ได้โสดาปัตติมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้วคือ ฯลฯ

สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ ที่ได้สกทาคามิมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้วคือ ฯลฯ

อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ได้อนาคามิมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(อนภิสเมตาวีนำ เตสำ ตตฺถ โดยอ้อม)**

และ องค์ธรรมของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

หมายเหตุ ในสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลีนี้ มีข้อสงสัยอยู่ว่าทำไมพระพุทธองค์จึงไม่ทรงแสดงว่า **สุทฺธาวาสานำ ปฐเม จิตฺเต วตฺตมาเน** ? แก้ว่า เพราะปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมนั้น สัจจะใดๆ ก็ไม่เคยเกิดทั้งสิ้น จึงไม่อยู่ในฐานะที่เป็นหัวหน้า

ดังนั้น ถ้ายกปฏิสนธิจิตขึ้นเป็นหัวหน้าแล้วถามหาบริวาร ปฏิสนธิก็จะหาบริวารมาตอบตัวเองไม่ได้ ฉะนั้นในที่นี้ มุขยทุติยจิต คือ ปฐมภวังค์มีความสำคัญมากกว่า โดยที่มีปฏิสนธิจิตเป็นบริวาร เมื่อปฏิสนธิจิตถูกมุขยทุติยจิต คือ ปฐมภวังค์ถามแล้ว ปฏิสนธิจิตนี้ก็กล่าวขึ้นว่าข้าพเจ้านี้แหละ สมุทยสัจจะก็ไม่เคยเกิด มรรคสัจจะก็ไม่เคยเกิดสำหรับปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมนั้น สัจจะใดๆ ก็ไม่เคยเกิดทั้งสิ้น เหตุนี้พระพุทธองค์จึงไม่ทรงแสดงว่า **ปฐเม จิตฺเต วตฺตมาเน.**

จบ อตีตวารปัจจนิก

อนาคตวาระอนุโลม

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสं ฯลฯ อิตเรสं เตสं ฯลฯ**

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยอรหัตตมรรคเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะจักเกิด แต่สมุทยสัจจะจักไม่เกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลที่นอกจากนั้น ทุกขสัจจะก็จักเกิด สมุทยสัจจะก็จักเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ เตสं)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิตนับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนปรินิพพานจิต (ปัจฉิมอนันตรจิตเป็นของพระอรหันต์ สำหรับของ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ใช้ว่า จิตที่เกิดก่อนจุติจิต) **(อรหนฺตานํ เตสं)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทานที่ในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ อปฺปฏิลภิสฺสนฺติ เตสं มุขยนัย นัยโดยตรง)**

ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต้น ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิตนับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจาก่สำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ โสดาปัตติผลบุคคล ๑ มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องกลาง ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ อนาคามิผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ สทิสูปจารนัย นัยโดยอ้อม)**

และ ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่ ภัพพปุถุชน ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิตนับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นมาที่หาเบื้องต้นมิได้ จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ ภัพพปุถุชน ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ โสดาปัตติผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ ภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิด ฯลฯ จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย **(อิตเรสํ เตสํ** ที่เป็นภัพพปุถุชน คือ ปุถุชนที่จะได้มรรค)

อภัพพปุถุชน ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิตนับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นมาจนหาที่สุดมิได้ **(อิตเรสํ เตสํ** ที่เป็นอภัพพปุถุชน คือปุถุชนที่จะไม่ได้มรรค)

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

หมายเหตุ ที่นับเอาปุถุชนทั้ง ๔ เพราะในสังสารวัฏของผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ เหล่านี้ ก็ต้องเคยเป็นปุถุชนทั้ง ๔ พวกนี้แน่นอน

ปุถุชน ๔ นี้ หมายถึงคนๆ เดียว คือ ติเหตุกนั้นเอง เมื่อนับเอาคนๆ เดียวแล้ว ทำไมจึงมาเอาปุถุชน ๔ เล่า ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่านาย ก. ที่เป็นติเหตุกนี้กล่าวได้ไหมว่าไม่เคยเป็นสุนัข เปรต อสุรกาย ติรัจฉาน มนุษย์ เทวดา พรหม ? กล่าวไม่ได้ เมื่อกล่าวไม่ได้ นาย ก. ที่เป็นติเหตุกปุถุชนนี้แหละ ปุถุชน ๔ ก็เข้าได้

การที่เขียนองค์ธรรมว่า นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นมาที่หาเบื้องต้นมิได้นั้น มิเป็นอดีตไปหรือ ? เพราะวาระนี้เป็นอนาคตวาระ มิเป็นอดีตแต่อย่างไร ที่เห็นว่านับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นมาเป็นอดีตนั้น เพราะมองดูตามโวหาร ตามบุคคล มิได้คิดดูตามสภาวะว่า บุคคลนี้เป็นภัพพปุถุชน ปุถุชนที่จะได้มรรคตามลำดับในอนาคต ฉะนั้น จะเข้าใจในคำว่า นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นมา ที่จัดเป็นอนาคตได้นั้น ต้องใช้ความคิดตามสภาวนัย ถ้าใช้ความคิดตามโวหารก็ยุ่ง

ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ โดยอ้อม เอาแต่ ติ. ๑ มรรค บุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ นั้น เพราะเกี่ยวกับสมุทยสัจจะจะไม่เกิด ถ้ามีตัณหาคั่นก็เอาแต่โสดาบัน สกทาคามี อนาคามีนั้น ก็เพราะเกี่ยวกับสมุทยสัจจะจะไม่เกิด จะเอาภัพพปุถุชน ๔ มาใช้ไม่ได้ เพราะสุนัข เปรต อสุรกาย ติรัจฉาน สุคติ ทวิเหตุ จะได้มรรคในภพนั้นๆ โดยที่มีตัณหาเกิดขึ้นครั้งสุดท้ายนั้นไม่มี ฉะนั้นจึงเอาภัพพปุถุชน ๔ มาใช้ในที่นี้ไม่ได้

ข้อใหญ่ใจความที่เป็นดังนี้ก็มีอยู่ ๒ ประการคือ สัจจะ กับ กาละ กาละของ **ยสฺส จิตฺตสฺส** นั้น เอาเฉพาะแต่ในภพนั้นๆ ส่วนกาละของภัพพปุถุชน ๔ นั้น เอาในภพข้างหน้าต่อๆ ไปอีก เหตุนั้นทุกขสัจจะเกิด แต่สมุทยสัจจะไม่เกิดนี้ภัพปุถุชน ๔ เข้าไม่ได้ คงได้แต่ ติ. ๑ เป็นต้นไปเท่านั้น

สำหรับทุกขสัจจะก็จะเกิด สมุทยสัจจะก็จะเกิดนั้นต้องเอาภัพพปุถุชน ๔ ถ้ามีตัณหาคั่นก็ให้เอาตั้งแต่ภัพพปุถุชน ๔ อีกเช่นกัน ที่เป็นดังนี้ก็เพราะเกี่ยวกับกาละที่ยังต้องเป็นไปหลายภพหลายชาติอยู่

อนึ่ง องค์ธรรมของ **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา** โดยอ้อมทั้งหมดนี้ มุ่งหมายเอาบุคคลคนเดียวกันคือ ติเหตุกปุถุชน แต่เมื่อมองดูวิถีตามอภิธรรมแล้ว ก็ต้องยกบุคคลตามลำดับดังที่แสดงไว้ข้างต้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ**

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยอรหัตตมรรคเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะจักเกิด แต่มรรคสัจจะจักไม่เกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็จักเกิด มรรคสัจจะก็จักเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ เตสํ)** อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนปรินิพพานจิต (ปัจฉิมอนันตรจิต) **(อรหนฺตานํ เตสํ)**

อภัพพปุถุชน ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นขณะทั้ง ๓ ของจิตนับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นมาจนหาที่สุดมิได้ **(เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ)**

และ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทานที่ในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ)**

ภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต้น ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นมาที่หาเบื้องต้นมิได้ จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี **(เย จฌ์เณ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

สมุทยสัจจะ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **เย ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ เย จฌ์เณ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อภัพพปุถุชน ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นมาจนหาที่สุดมิได้ **(เย ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ)**

และ ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้น ได้แก่ ภัพพปุถุชน ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะนั้น ๓ ของจิตนับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นมาที่หาเบื้องต้นมิได้ จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ภัพพปุถุชน ๔ โสดาปัตติ-มรรคบุคคล ๑ โสดาปัตติผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหามาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วได้แก่ ภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วได้แก่ ภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓

ของจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิด ฯลฯ จนถึงโลภชวนะ ดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย **(เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทานที่ในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายจนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ โสดาปัตติผลบุคคล ๑ มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องกลาง ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ อนาคามิผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ สทิสูปจารนัย)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

หมายเหตุ อิตเรสํ เตสํ บุคคลที่นอกจากนั้น ในทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี **เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ** บุคคลเหล่าใดจะได้มรรค ในสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี **เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ** บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคี อนาคามี ในสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ปุคคลวาระอนุโลมในอนาคตวาระนี้ มีองค์ธรรมเหมือนกัน

ส่วน **เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ** ในทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลีนั้น มีองค์ธรรมคนละอย่าง

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อิตเรสํ จตุโวการานํ ปญฺจโวการานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยอรหัตตมรรคเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะจักเกิด แต่สมุทยสัจจะจักไม่เกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นเกิดอยู่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่นอกจากนั้น ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็จักเกิด สมุทยสัจจะก็จักเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ เตสํ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิตนับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถี (อรหัตตมัคคานันตรจิต) เป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนปรินิพพานจิต (ปัจฉิมอนันตรจิต) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทานในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือ ฯลฯ (ดูในปุคคลวาระ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

ภัพพปุถุชน ๔ อภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่ชวนะดวงที่ ๕ เป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๕ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ) (ไม่มีบาลีแสดงไว้ แต่เป็นองค์ธรรมที่เหลือจาก **อิตเรสํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ** ในปัจฉิมโกฏฐาสนี้เอง เป็นอุปจารนัย โดยอ้อมชนิดสทิสูปจารนัย จงดูหมายเหตุในนิโรธวาระ)

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ และจะเกิดในอสัญญสัตตภูมิอีก กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

และ ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่

ติ. ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิต เป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่

ติ. ๑ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ โสดาปัตติผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) (เป็นปัจฉิมภวิกะโดยตรง)

ภัพพปุถุชน ๔ อภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิต เป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๔ ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๕ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ) (เป็นปัจฉิมภวิกะ โดยอ้อม)

ภัพพปุถุชน ๔ อภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(อิตเรสๆ ที่มิใช่เป็นปัจฉิมภวิกะ) (อิตเรสๆ ฯลฯ เตสๆ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

หมายเหตุ อิตเรสๆ จตุโวการานๆ ปญฺจโวการานๆ เตสๆ ตตฺถ. นี้ องค์ธรรมมี ๓ จำพวก คือ ๑. **อิตเรสๆ** ที่เป็นปัจฉิมภวิกะโดยตรง ๒. **อิตเรสๆ** ที่เป็นปัจฉิมภวิกะโดยอ้อม ๓. **อิตเรสๆ** ที่มิได้เป็นปัจฉิมภวิกะ

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจๆ อุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจๆ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนๆ อรหนฺตานๆ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคๆ น ปฏิลภิสฺสนฺติ อาปายิกานๆ อสญฺญสตฺตานๆ เตสๆ ตตฺถ ฯลฯ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคๆ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคๆ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสๆ ตตฺถ ฯลฯ**

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยอรหัตตมรรคเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอบายภูมิและอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะจักเกิด แต่มรรคสัจจะจักไม่เกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็จักเกิด มรรคสัจจะก็จักเกิด

ปฏิ.ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสมงฺคีนำ เตสำ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

ในบรรดาผู้ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่นั้นได้แก่ ภัพพปุถุชน ๓ อภัพพ-ปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคำ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสำ ตตฺถ มุขยนัย)**

ในบรรดาผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพานนั้นได้แก่ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่มรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่มรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต)

ในบรรดาผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำในภพก่อนๆ ในภูมิที่ตนเกิดอยู่ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพานนั้นได้แก่ ผลเสกขบุคคล ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ในบรรดาผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิอื่นๆ แต่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่นั้น ได้แก่ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา) ปัญจโวการภูมิ ๒๐ (เว้นเวหัปผลาภูมิ ๑ อกนิฏฐาภูมิ ๑ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

ทุ. ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) กับอบายภูมิ ๔ **(อาปายิกานํ เตสํ ตตฺถ)**

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ และจะเกิดในอสัญญสัตตภูมิอีกกับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

และ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทานที่ในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ)**

ผู้ที่จะไม่ได้มรรคในภพนี้ แต่จะได้มรรคในภพหน้าในภูมิที่ตนเกิดอยู่ก็ดี ที่จะได้มรรคเบื้องต่ำในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภพหน้าในภูมิที่ตนเกิดอยู่ก็ดี ได้แก่ ภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิตกับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔)

ผู้ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโคตรภูหรือโวทานในมรรควิถีเบื้องต่ำ ๓ และจนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **อาปายิกานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่

ทุ. ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโลกชวนะ ดวงที่ ๔ ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายกับอบายภูมิ ๔ **(อาปายิกานํ เตสํ ตตฺถ)**

ในบรรดาผู้ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่นั้นได้แก่ ภัพพปุถุชน ๓ อภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๔ ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ในบรรดาผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพานนั้นได้แก่ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่

มรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก และมีตัณหาเกิดขึ้นหลังจากได้มรรคครั้งสุดท้ายแล้ว ก็นับตั้งแต่มรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย

ในบรรดาผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำในภพก่อนๆ ในภูมิที่ตนเกิดอยู่ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพานนั้นได้แก่ ผลเสกขบุคคล ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิต เป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ในบรรดาผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำจากภูมิอื่นๆ แต่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่นั้นได้แก่ ผลเสกขบุคคล ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา) ปัญจโวการภูมิ ๒๐ (เว้นเวหัปผลาภูมิ ๑ อกนิฏฐาภูมิ ๑ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ อุปจารนัย)**

และ ผู้ที่จะไม่ได้มรรคในภพนี้ แต่จะได้มรรคในภพหน้าในภูมิที่ตนเกิดอยู่ก็ดี ผู้ที่จะได้มรรคเบื้องต่ำในภพนี้และจะได้มรรคเบื้องสูงในภพหน้าในภูมิที่ตนเกิดอยู่ก็ดี ได้แก่ภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้นมาจนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

องค์ธรรมนัยที่หนึ่งของ **เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย**

ในบรรดาผู้ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้นั้น ผู้ที่จะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีกก็ดี ผู้ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีกก็ดี ถ้าไม่มีตัณหาเกิดขึ้นหลังจากได้มรรคครั้งสุดท้ายแล้วก็ได้แก่

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้นจนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย

ถ้ามีตัณหาเกิดขึ้นหลังจากได้มรรคครั้งสุดท้ายแล้วก็ได้แก่

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๒ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโคตรภูหรือโวทานในมรรควิถีเบื้องต่ำ ๓ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) (ข้อนี้มุ่งหมายถึงผู้ปฏิบัติ ได้มรรคผลแล้วตาย)

หรือองค์ธรรมอีกนัยหนึ่งของ **เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย** ในบรรดาผู้ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้นั้น ผู้ที่จะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีกก็ดี ผู้ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีกก็ดี แต่มีตัณหาเกิดขึ้นหลังจากได้มรรคครั้งสุดท้ายแล้วได้แก่

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๒ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโคตรภูหรือโวทานในมรรควิถีเบื้องต่ำ ๓ กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตกฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ถ้าไม่มีตัณหาเกิดขึ้นหลังจากได้มรรคครั้งสุดท้ายแล้วได้แก่

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔)

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทานที่ในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ และจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีกได้แก่

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงโคตรภูหรือโวทานในมรรควิถี และจนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

หมายเหตุ องค์ธรรมของ **เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ** โดยอ้อมในทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในที่นี้ที่ว่า มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ นั้น เป็นการกำหนดขอบเขตของวิถีจิต ส่วนตัวบุคคลจริงๆ ได้ ๓ คือ

ติ. ๑ **โสดา, สกทาคา,** สำหรับอนาคามีบุคคลนั้นไปเป็นองค์ธรรมของ **อคฺค-มคฺคสมงฺคีนํ เตสํ ตตฺถ** เมื่อจะจัดตัวบุคคล ๓ แล้วก็ได้ดังนี้

ติ. ๑ ได้โสดาปัตติมรรค-ผล โสดาบันบุคคลได้สกทาคามิมรรค-ผล สกทาคามีบุคคลได้อนาคามิมรรค-ผล

ผลเสกขบุคคล ๓ ที่ได้มรรคเบื้องต่ำในภพก่อนๆ ในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี หมายความว่า ตนเกิดเป็นมนุษย์แล้วได้มรรคเบื้องต่ำในชาตินั้นๆ ครั้นตายแล้วก็เกิดเป็นมนุษย์ในภูมินั้นอีก มีผู้ถามว่าท่านได้มรรคมาแต่เมื่อใดก็ตอบว่าได้มาเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ ก่อนที่จะมาเป็นมนุษย์ชาตินี้ หรือปฐมฌานพรหมเป็นติเหตุได้สำเร็จเป็นโสดาบันในปฐมฌานภูมินั้น ตายแล้วเกิดในปฐมฌานภูมิอีก ก็ตอบว่าได้มรรคในปฐมฌานภูมิชาตินี้นั่นเอง ฉะนั้น สุทธาวาสภูมิจึงไม่มี

องค์ธรรมของ **เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ** มุขยในทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในที่นี้ก็หมายถึงวิถีเช่นกัน ถ้าเป็นบุคคลก็ได้เพียง ๓ คือ

ติ. ๑ ได้มรรค. ๓ ผล. ๓ โสดาบันบุคคลได้มรรค. ๒ ผล. ๒ สกทาคามีบุคคลได้ มรรค. ๑ ผล. ๑ สำหรับอนาคามีบุคคลที่เข้าไม่ได้นั้น เพราะอนาคตจะได้

มรรคเบื้องต่ำในภพนี้นั้นไม่ได้ ถ้าเป็นอนาคามีบุคคลตายนั้นมีได้ เพราะเมื่อ ติ. ๑ ได้มรรค. ๓ ผล. ๓ แล้วก็เป็นอนาคามี โสดาบันบุคคลได้มรรค. ๒ ผล. ๒ แล้วก็เป็นอนาคามี สกทาคามีบุคคลได้มรรค. ๑ ผล. ๑ แล้วก็เป็นอนาคามี

จบ อนาคตวาระอนุโลม

อนาคตวารปัจจนิก

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ ปจฺฉิมจิตฺตสมงฺคีนํ เตสํ ฯลฯ**

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยอรหัตตมรรคเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะจักไม่เกิด แต่ทุกขสัจจะจักเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยปรินิพพานจิตเหล่านั้น สมุทยสัจจะก็จักไม่เกิด ทุกขสัจจะก็จักไม่เกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของติเหตุกจุติจิต ๑๓ เจตสิก ๓๕

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ เตสํ** ฯลฯ เป็นต้น เหล่านี้เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส

อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลีในปุคคลวาระอนุโลม
และ องค์ธรรมของอนุโลม
อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ ปจฺฉิมจิตฺตสมงฺคีนํ เตสํ ฯลฯ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ **ปจฺฉิมจิตฺตสมงฺคีนํ เตสํ** นี้ เหมือน อนุ. ปุ. สมุทยสัจจมูลี

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ เตสํ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้เหมือนกันกับปุริมโกฏฐาส

อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม
และ องค์ธรรมของอนุโลม
อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ เตสํ ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **เย ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ เตสํ ฯลฯ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา** ฯลฯ นี้เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสมงฺคีนำ เตสำ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต **(อรหนฺตานำ เตสำ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **เย ปุถุชฺชนา มคฺคำ** ฯลฯ นี้เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ปุคคลโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจำ นุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจำ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนำ อรหนฺตานำ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคำ ปฏิลภิสฺสนฺติ อสญฺญสตฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ ปจฺฉิมจิตฺตสมงฺคีนำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของติเหตุกจุติจิต ๑๓ เจตสิก ๓๕ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ปจฺฉิมจิตฺตสมงฺคีนำ เตสำ ตตฺถ มุขยนัย)**

ภัพพปุถุชน ๔ อภัพพปุถุชน ๔ ผลเสกข. ๓ ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจุติจิต ๑๙ เจตสิก ๓๕ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๕ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ)

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ และจะไม่เกิดในอสัญญสัตตภูมิอีก กับ อสัญญสัตตภูมิ ๑ **(ปจฺฉิมจิตฺตสมงฺคีนํ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ เตสํ ตตฺถ** ฯลฯ เป็นต้น เหล่านี้ เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส

อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม และ องค์ธรรมของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ อาปายิกานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ ปจฺฉิมจิตฺตสมงฺคีนํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ **ปจฺฉิมจิตฺตสมงฺคีนํ เตสํ ตตฺถ** เหมือน อนุ. ปุ. สมุทยสัจจมูลี

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้ เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส

อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม และ องค์ธรรมของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อาปายิกานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ** เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ใน ปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ เตสํ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานํ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ทุ. ๑ ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่โลภชวนะดวงที่ ๕ เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับอบายภูมิ ๔ (องค์ธรรมนี้เหลือจาก **อาปายิกานำ เตสำ ตตฺถ** ในอนาคตวาระ ปุคคโลกาสวาระอนุโลม ช่วยชี้วิถีให้นักเรียนทราบด้วย)

ในบรรดาผู้ที่จะไม่ได้มรรคในภพนี้ และจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีกนั้นได้แก่ ภัพพปุถุชน ๓ อภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่ชวนะดวงที่ ๕ เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่

ตัณหาที่เกิดครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔)

ในบรรดาผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำในภพนี้ และจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีกนั้น ได้แก่ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าไม่มีตัณหาเกิดขึ้นหลังจากได้มรรคครั้งสุดท้ายแล้ว ก็นับตั้งแต่มรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต

ถ้ามีตัณหาเกิดขึ้นหลังจากได้มรรคครั้งสุดท้ายแล้ว ก็นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต

ในบรรดาผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำในภพก่อนๆ ในภูมิที่ตนเกิดอยู่ และจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีกนั้นได้แก่ ผลเสกขบุคคล ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ในบรรดาผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิอื่นๆ แต่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ และจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีกนั้นได้แก่ ผลเสกขบุคคล ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา) ปัญจโวการภูมิ ๒๐ (เว้นเวหัปผลาภูมิ ๑ อกนิฏฐาภูมิ ๑ อบายภูมิ ๔) (องค์ธรรมนี้เหลือจาก **เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ** ในอนาคตวาระปุคคโลกาสวาระอนุโลม ช่วยชี้วิถีให้นักเรียนทราบด้วย)

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อาปายิกานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้ เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ใน ปุคคโลกาสวาระอนุโลม และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

จบ อนาคตวารปัจจนิก

ปัจจุปปันนาตีตวาระอนุโลม

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถาติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **สพฺเพสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลเสกขบุคคล ๓ ซึ่งกำลังเกิดใน ๓๑ ภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งปฏิสนธิจิต ๑๙ เจตสิก ๓๕ กัมมชกลาป ๓-๗-๔ ชีวิตนวกลาปที่เกิดในขณะแรก **(สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ)**

ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต (เว้นขณะเกิดขึ้นแห่งมรรคจิต ผลจิต ในอรูปภูมิ) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **สพฺเพสํ จวนฺตานํ เตสํ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้เหมือนกันกับ ปัจฉิมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจมูลีปุคคลวาระ ในปัจจุปปันนวารปัจจนิก

และ องค์ธรรมของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถาติ ?**

วิ. **อนภิสเมตาวีนํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อภิสเมตาวีนํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ซึ่งกำลังเกิด คือ ฯลฯ **(อนภิสเมตาวีนํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ)**

ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ถ้าจะไม่ได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงโสดาปัตติมรรคจิต **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

และ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังเกิด คือ ฯลฯ **(อภิสเมตาวีนํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ)**

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ถ้าเคยได้มรรคมาแล้วในภพก่อน ก็นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าได้มรรคครั้งแรกในภพนี้ ก็นับตั้งแต่โสดาปัตติผลจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต

ผลบุคคล ๔ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิตต่างๆ (เว้นมรรคจิตผลจิต) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ผลบุคคล ๔ ซึ่งกำลังตาย คือ ฯลฯ **(อภิสเมตาวีนํ จวนฺตานํ เตสํ)**

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ถ้าเคยได้มรรคมาแล้วในภพก่อน ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) ถ้าได้มรรคครั้งแรกในภพนี้ ก็นับตั้งแต่โสดาปัตติผลจิตเป็นต้น จนถึงจุติอนันตรจิต **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิตเบื้องบน ๓ ผลจิต ๔ เจตสิก ๓๖ **(อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลิยมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถาติ ?**

วิ. **อนภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้น สมุทยสัจจะกำลังเกิด แต่มรรคสัจจะไม่เคยเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้น สมุทยสัจจะก็กำลังเกิด มรรคสัจจะก็เคยเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน นิโรธสมาปนฺนานํ เตสํ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นก็ดี ในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดขึ้นแก่ผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นก็ดี ผู้ที่เข้านิโรธสมาบัติอยู่เหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะเคยเกิดแต่สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้น มรรคสัจจะก็เคยเกิด สมุทยสัจจะก็กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งตัณหา คือ โลภมูลจิตตุปบาท **(อนภิสเมตาวีนำ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ)**

และผลเสกขบุคคล ๓ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งตัณหา คือ ทิฏฐิคตวิปปยุตตจิตตุปบาท **(อภิสเมตาวีนำ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ผลเสกขบุคคล ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งตัณหา คือ ทิฏฐิคตวิปปยุตตจิตตุปบาท **(อภิสเมตาวีนำ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสำ)**

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิตต่างๆ คือ ตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่โสดาปัตติผลจิตเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต **(ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสำ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตผลบุคคล ๑ ในขณะที่เข้านิโรธสมาบัติอยู่ **(นิโรธสมาปนฺนานำ เตสำ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจำ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจำ อุปฺปชฺชิตฺถาติ ?**

วิ. **สุทฺธาวาสานำ อุปปตฺติจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อสญฺญสตฺตำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ อิตเรสำ จตุโวการำ ปญฺจโวการำ อุปปชฺชนฺตานำ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะกำลังเกิด แต่สมุทยสัจจะไม่เคยเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลที่กำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่นอกจากสุทธาวาสภูมิเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็กำลังเกิด สมุทยสัจจะก็เคยเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **จตุโวการา ปญฺจโวการา จวนฺตานำ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ จตุโวการำ ปญฺจโวการำ อุปปชฺชนฺตานำ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ ที่ในสุทธาวาสภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ๑๙ ดวง คือปฏิสนธิจิต ๑ ภวังคจิต ๑๖ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๑ กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานำ อุปปตฺติจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ)**

สุ. ๑ ซึ่งกำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิ คือ ฯลฯ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

และ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(อิตเรสำ จตุโวการำ ปญฺจโวการำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ถ้าในสุทธาวาสภูมิ ก็นับตั้งแต่ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๒ เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่เหลือ ก็นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้นจนถึงจุติจิต (เว้นมรรคจิต ผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๖ **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลบุคคล ๔ ซึ่งกำลังตายในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ ๒๖ **(จตุโวการา ปญฺจโวการา จวนฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ถ้าในสุทธาวาสภูมิ ก็นับตั้งแต่ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๒ เป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) ถ้าในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่เหลือ ก็นับตั้งแต่

ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติอนันตรจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๖ (**ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ**)

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิตเบื้องบน ๓ ผลจิต ๔ เจตสิก ๓๖ กับอรูปภูมิ ๔ (**อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ**)

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลยมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถาติ ?**

วิ. **สุทฺธาวาสานํ อุปปตฺติจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อนภิสเมตาวีนํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อสญฺญสตฺตํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะกำลังเกิด แต่มรรคสัจจะไม่เคยเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็กำลังเกิด มรรคสัจจะก็เคยเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อภิสเมตาวีนํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

บุคคลที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะเคยเกิดแต่ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็เคยเกิด ทุกขสัจจะก็กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในสุทธาวาสภูมิ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ถ้าจะไม่ได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอรหัตตมรรคจิต กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานำ อุปปตฺติจิตฺ-ตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ ซึ่งกำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(อนภิสเมตาวีนำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ถ้าจะไม่ได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงโสดาปัตติมรรคจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผู้ที่เคยได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิอื่นๆ แต่ไม่เคยได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ที่ชื่อ **ตตฺถ อนภิสเมตาวี** บุคคลเหล่านั้นได้แก่ โสดาปัตติผลบุคคล ๑ สกทาคามิมรรคบุคคล ๑ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ถ้าจะไม่ได้สกทาคามิมรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้สกทาคามิมรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงสกทาคามิมรรคจิต (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ)

สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ คือ ฯลฯ

อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ สทิสูปจารนัย)**

สุ. ๑ ซึ่งกำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิ คือ ฯลฯ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

และ ผลเสกขบุคคล ๓ ที่เคยได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ซึ่งกำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(อภิสเมตาวีนำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ในสุทธาวาสภูมิที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรคจิตวิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต กับสุทธาวาสภูมิ ๕

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่เหลือที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ถ้าเคยได้มรรคมาแล้วในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพก่อน ก็นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ผลจิตที่เกิดขึ้นในลำดับแห่งมรรคที่เกิดขึ้นครั้งแรกในภพนี้เป็นต้น จนถึงจุติจิต (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ผลบุคคล ๔ ที่เคยได้มรรคมาแล้วในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ซึ่งกำลังตาย คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อภิสเมตาวีนำ จวนฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ในสุทธาวาสภูมิที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนปรินิพพานจิต (ปัจฉิมอนันตรจิต) กับสุทธาวาสภูมิ ๕

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่เหลือที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิตนั้น ถ้าเคยได้มรรคมาแล้วในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพก่อน ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) ถ้าได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ผลจิตที่เกิดขึ้นในลำดับแห่งมรรคที่เกิดขึ้นครั้งแรกในภพนี้เป็นต้น จนถึงจุติอนันตรจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ)**

มรรคบุคคลเบื้องบน ๒ ผลบุคคลเบื้องบน ๓ ที่ในอรูปภูมิที่เคยได้มรรคมาแล้วในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพก่อนหรือในภพนี้ก็ตาม คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้น

แห่งมรรคจิตเบื้องบน ๒ ผลจิตเบื้องบน ๓ เจตสิก ๓๖ กับอรูปภูมิ ๔ (**อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ**) (ยังมีอีกนัยหนึ่ง จะแสดงไว้ในสุดท้ายหมายเหตุ)

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

หมายเหตุ ในทุกขสัจจมูละมรรคสัจจมูลี ปุคคโลกาสวาระ ปัจจุปปันนาตีตวาระอนุโลมนี้ องค์ธรรมของ **สุทฺธาวาสานํ อุปปตฺติจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ** มีอยู่ ๒ อย่าง คือ โดยตรงและโดยอ้อม (มุขยนัยและสทิสูปจารนัย) องค์ธรรมโดยตรงนั้น ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งปฏิสนธิจิต โดยอ้อม ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ถ้าจะไม่ได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงอรหัตตมรรคจิต กับสุทธาวาสภูมิ ๕ ฉะนั้น คำว่า **อุปปตฺติจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ** นี้ได้แก่ ปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมโดยตรง แต่จิตอื่นๆ ก็ได้ด้วยเหมือนกันนั้น ก็เพราะคำว่า "อุป" นั่นเอง องค์ธรรมของ **อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ** อีกนัยหนึ่ง มรรคบุคคลเบื้องบน ๒ ผลบุคคลเบื้องบน ๓ ในอรูปภูมิที่เคยได้มรรคมาแล้วในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิตเบื้องบน ๒ ผลจิตเบื้องบน ๓ กับอรูปภูมิ ๔

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถาติ ?**

วิ. **อนภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งตัณหาคือโลภมูลจิตตุปบาท กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(อนภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผู้ที่เคยได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิอื่นๆ มาแล้ว แต่ไม่เคยได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ที่ชื่อว่า **ตตฺถ อนภิสเมตาวี** บุคคลเหล่านั้นได้แก่ ผลเสกขบุคคล ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งทิฏฐิคตวิปปยุตตจิตตุปบาท กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อนภิสเมตาวีนำ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

และ ผลเสกขบุคคล ๓ ที่เคยได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งทิฏฐิคตวิปปยุตตจิตตุปบาท กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔)

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ผลเสกขบุคคล ๓ ที่เคยได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งตัณหาคือ ทิฏฐิคตวิปปยุตตจิตตุปบาทกับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(อภิสเมตาวีนำ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในสุทธาวาสภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต กับสุทธาวาสภูมิ ๕

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ ที่เหลือ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต ถ้าเคยได้มรรคมาแล้วในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพก่อน ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ผลจิตที่เกิดขึ้นในลำดับแห่งมรรคจิตที่เกิดขึ้นครั้งแรกในภพนี้เป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสำ ตตฺถ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

จบ ปัจจุปปันนาตีตวาระอนุโลม

ปัจจุปปันนาตีตวารปัจจนิก

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถาติ ?**

วิ. **อุปฺปชฺชิตฺถ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **นตฺถิ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผล. ๔ ซึ่งกำลังตายใน ๓๑ ภูมิ คือ ฯลฯ **(สพฺเพสํ จวนฺตานํ เตสํ)**

ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิต เป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิตเบื้องบน ๓ ผลจิต ๔ เจตสิก ๓๖ **(อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อ. สัง. ไม่มี

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ไม่มี

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถาติ ?**

วิ. **อภิสเมตาวีนํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อนภิสเมตาวีนํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิต ใน

อรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่มรรคสัจจะเคยเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด มรรคสัจจะก็ไม่เคยเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อนภิสเมตาวีนำ อุปปชฺชนฺตานำ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ฯลฯ อนภิสเมตาวีนำ จวนฺตานำ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ ฯลฯ**

ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะไม่เคยเกิด แต่ทุกขสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นกำลังตายก็ดีในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะก็ไม่เคยเกิด ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อภิสเมตาวีนำ จวนฺตานำ เตสำ** เป็นต้น เหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ ปุ. ๔ ซึ่งกำลังตายใน ๒๖ ภูมิ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) คือ ฯลฯ **(อนภิสเมตาวีนำ จวนฺตานำ เตสำ)**

ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ถ้าจะไม่ได้มรรค ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) ถ้าจะได้มรรค ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโสดาปัตติมรรคจิต **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อนภิสเมตาวีนำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส

อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถติ ?**

วิ. **อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน นิโรธสมาปนฺนานํ เตสํ ฯลฯ อนภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นก็ดี ในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดขึ้นแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่ก็ดี สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่มรรคสัจจะเคยเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้น เหล่านั้นก็ดีในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดขึ้นแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดี อสัญญสัตตบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด มรรคสัจจะก็ไม่เคยเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปา ฯลฯ**

วิ. **อนภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อนภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้น เหล่านั้น มรรคสัจจะไม่เคยเกิด แต่สมุทยสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้น เหล่านั้นก็ดีในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดขึ้นแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดี อสัญญสัตตบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะก็ไม่เคยเกิด สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส

ปฏิ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ ปุ. ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งตัณหา **(อนภิสเมตาวีนำ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสำ)**

ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นมาที่หาเบื้องต้นมิได้ จนถึงโสดาปัตติมรรคจิต **(ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสำ)**

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ **(อสญฺญสตฺตานำ เตสำ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อนภิสเมตาวีนำ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ** นี้เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจำ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจำ นุปฺปชฺชิตฺถาติ ?**

วิ. **จตุโวการา ปญฺจโวการา จวนฺตานำ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ สุทฺธาวาสานำ อุปปตฺติจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อสญฺญสตฺตา จวนฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังตาย ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิต ในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่สมุทยสัจจะเคยเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังตายในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด สมุทยสัจจะก็ไม่เคยเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **สุทฺธาวาสานำ อุปปตฺติจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อสญฺญสตฺตำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ สุทฺธาวาสานำ อุปปตฺติจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อสญฺญสตฺตา จวนฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะไม่เคยเกิด แต่ทุกขสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังตายในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้น สมุทยสัจจะก็ไม่เคยเกิด ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **จตุโวการา ปญฺจโวการา จวนฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้นเหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ อนาคามิผลบุคคล ๑ ที่ในสุทธาวาสภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ๑๕ ดวง คือ ปฏิสนธิจิต ๑ ภวังคจิต ๑๖ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๑ กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานำ อุปปตฺติจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ)**

สุ. ๑ ซึ่งกำลังตายในอสัญญสัตตภูมิ คือ ฯลฯ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตา ฯลฯ เตสำ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **สุทฺธาวาสานำ อุปปตฺติจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้นเหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถาติ ?**

วิ. **อภิสเมตาวีนํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ สุทฺธาวาสานํ อุปปตฺติจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อนภิสเมตาวีนํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อสญฺญสตฺตา จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่มรรคสัจจะเคยเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมเหล่านั้นก็ดี ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังตายในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด มรรคสัจจะก็ไม่เคยเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **สุทฺธาวาสานํ อุปปตฺติจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อนภิสเมตาวีนํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อสญฺญสตฺตํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ สุทฺธาวาสานํ อุปปตฺติจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อนภิสเมตาวีนํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อสญฺญสตฺตา จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมเหล่านั้นก็ดี ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลผู้ที่กำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะไม่เคยเกิด แต่ทุกขสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมเหล่านั้นก็ดี ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังตายในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะไม่เคยเกิด ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อภิสเมตาวีนำ จวนฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกา-สวาระอนุโลม

และ อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในสุทธาวาสภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ถ้าจะไม่ได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอรหัตตมรรคจิต กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานำ อุปปตฺติจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ ซึ่งกำลังตายในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(อนภิสเมตาวีนำ จวนฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ถ้าจะไม่ได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) ถ้าจะได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโสดาปัตติมรรคจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ** พวกที่ ๑ มุขยนัย)

โสดาปัตติผลบุคคล ๑ สกทาคามิมรรคบุคคล ๑ ที่ได้โสดาปัตติมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว แต่ไม่เคยได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ถ้าจะไม่ได้สกทาคามิมรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิเป็นต้นจนถึงจุติจิต ถ้าจะได้สกทาคามิมรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงสกทาคามิมรรคจิต

สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ ฯลฯ

อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ** พวกที่ ๒ สทิสูปจารนัย)

ผู้ที่เคยได้มรรคเบื้องต่ำมาแล้วจากภูมิอื่นๆ แต่ไม่เคยได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ที่ชื่อว่า **ตตฺถ อนภิสเมตาวีนำ** บุคคลนั้นได้แก่ โสดาปัตติผลบุคคล ๑ สกทาคามิมรรค-บุคคล ๑ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโสดาปัตติผลจิตและสกทาคามิมรรคจิต เจตสิก ๓๖

สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ ในอรูปภูมิที่ได้สกทาคามิมรรคภูมิอื่นๆ มาแล้ว คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ถ้าจะไม่ได้อนาคามิมรรค

ในภูมิที่ตนเกิดก็ได้แก่ สกทาคามิผลจิต ถ้าจะได้อนาคามิมรรคในอรูปภูมิที่ตนเกิดอยู่ก็ได้แก่ สกทาคามิผลจิต อนาคามิมรรคจิต เจตสิก ๓๖

อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ในอรูปภูมิ ที่ได้อนาคามิมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว คือ ฯลฯ กับอรูปภูมิ ๔

หรืออีกนัยหนึ่ง มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิตเบื้องบน ๓ ผลจิตเบื้องต่ำ ๓ ที่เกิดขึ้นใหม่ในอรูปภูมิที่ตนเกิดอยู่กับอรูปภูมิ ๔ (องค์ธรรมนี้ไม่มีวิภังคบาลีในหมวดปัจจนิกนี้โดยตรงแต่อย่างใด แต่เป็นการแสดงองค์ธรรมที่เหลือมาจาก **อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ** ในปุริมโกฏฐาส เพราะการแสดงธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในยมกะนี้ไม่ทรงแสดงวิภังคบาลีที่ซ้ำกันระหว่างปุริมโกฏฐาสและปัจฉิมโกฏฐาสในปุจฉาเดียวกัน แต่ก็สงเคราะห์เข้าเป็นองค์ธรรมของ **ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ** ประเภทโดยอ้อมได้ ช่วยชี้วิถีให้นักเรียนทราบด้วยว่าเหลืออย่างไร)

สุ. ๑ ซึ่งกำลังตายในอสัญญสัตตภูมิ คือ ฯลฯ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตา จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **สุทฺธาวาสานํ อุปปตฺติจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้นเหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ.ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถาติ ?**

วิ. **อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ ฯลฯ สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน อนภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นก็ดี ในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่ผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่มรรคสัจจะเคยเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อทุติยจิต คือ ปฐมภวังค์เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิก็ดี ในภังคักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านี้ก็ดี ในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด มรรคสัจจะก็ไม่เคยเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อนภิสเมตาวีนำ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ สุทฺธาวาสานำ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน อนภิสเมตาวีนำ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นในภูมินั้น มรรคสัจจะไม่เคยเกิด แต่สมุทยสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อทุติยจิตคือ ปฐมภวังค์เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิก็ดี ในภังคักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี ในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่ผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็ไม่เคยเกิด สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อภิสเมตาวีนำ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้นเหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในสุทธาวาสภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของมุขยทุติยจิตคือ ปฐมภวังค์ และภังคักขณะแห่งทิฏฐิวิปยุตตจิต หรือขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต อันเป็นตังสหิสทุติยจิต ถ้าจะไม่ได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิต ทุติยภวังคจิต เป็นต้นจนถึงจุติจิต ถ้าจะได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิต ทุติยภวังคจิต เป็นต้นจนถึงอรหัตตมรรคจิต กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานำ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน เตสำ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่เหลือคือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโลภมูลจิตตุปบาท **(อนภิสเมตาวีนำ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ)** และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต **(ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน)** ถ้าจะไม่ได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิเป็นต้นจนถึงโสดาปัตติมรรคจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(อนภิสเมตาวีนำ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสำ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผู้ที่เคยได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิอื่นๆ มาแล้ว แต่ไม่เคยได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ที่ชื่อว่า **ตตฺถ อนภิสเมตาวี** บุคคลเหล่านั้นได้แก่ โสดาปัตติผลบุคคล ๑ สกทาคามิมรรคบุคคล ๑ ที่ได้โสดาปัตติมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต **(อนภิสเมตาวีนำ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ)**

และ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต **(ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน)** ถ้าจะไม่ได้สกทาคามิมรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้สกทาคามิมรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงสกทาคามิมรรคจิต

สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ ฯลฯ

อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(อนภิสเมตาวีนำ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสำ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

อ.สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อนภิสเมตาวีนำ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ** นี้เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระ อนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

จบ ปัจจุปปันนาตีตวารปัจจนิก

ปัจจุปปันนานาคตวาระอนุโลม

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อิตเรสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทานในอุปปาทักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะกำลังเกิด แต่สมุทยสัจจะจักไม่เกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลที่นอกจากบุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็กำลังเกิด สมุทยสัจจะก็จักเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **สพฺเพสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ บุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะจักเกิด แต่ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะก็จักเกิด ทุกขสัจจะก็กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในปัญจโวการภูมิคือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขณ เตสํ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต (เว้นอรหัตตผลจิตในอรูปภูมิ) **(อรหนฺตานำ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโวทาน ที่ในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ)

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ โสดาปัตติผลบุคคล ๑ มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องกลาง ๒ ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ อนาคามิผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ, สทิสูปจารนัย)**

และ ปุ. ๔ ผลเสกขบุคคล ๓ ซึ่งกำลังเกิดใน ๓๑ ภูมิ คือ ฯลฯ **(อิตเรสำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ)**

ติ. ๑ ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับในปวัตติกาล โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้น คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ โสดาปัตติมรคบุคคล ๑ โสดาปัตติผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๒ ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ)

ปุ. ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะต้องเกิดต่อไปอีกคือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังตายใน ๓๐ ภูมิ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ) คือ ฯลฯ **(สพฺเพสํ จวนฺตานํ เตสํ)**

ติ. ๑ ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับในปวัตติกาล โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้น คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่ดับครั้งสุดท้าย

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ โสดาปัตติผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่ดับครั้งสุดท้าย

ปุ. ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะต้องเกิดต่อไปอีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิตเบื้องกลาง ๒ ผลจิตเบื้องต่ำ ๓ **(อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะกำลังเกิดแต่มรรคสัจจะจักไม่เกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในอุปปาทักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็กำลังเกิด มรรคสัจจะก็จักเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในภังคักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะจักเกิด แต่ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในอุปปาทักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะก็จักเกิด ทุกขสัจจะก็กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในปัญจโวการภูมิ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต (เว้นอรหัตตผลจิตในอรูปภูมิ) **(อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อภัพพปุถุชน ๔ ซึ่งกำลังเกิดใน ๒๖ ภูมิ คือ ฯลฯ **(เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ)**

อภัพพปุถุชน ๔ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

และ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโวทานในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส ฯลฯ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

ภัพพปุถุชน ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังเกิดใน ๓๑ ภูมิ คือ ฯลฯ **(เย จญฺเญ ฯลฯ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ)**

ภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่เป็นไปในปวัตติกาล ที่จะไม่ได้มรรคในภพนี้แต่จะได้มรรคในภพหน้าก็ดี หรือจะได้มรรคเบื้องต่ำในภพนี้และจะได้มรรคเบื้องสูงในภพหน้าก็ดี คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิตนับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ)

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะได้อรหัตตมรรคในภพนี้ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี (เว้นมรรคจิตผลจิต ในอรูปภูมิ) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโวทานในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส ฯลฯ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

ภัพพปุถุชน ๔ ผลเสกขบุคคล ๓ ซึ่งกำลังตายใน ๓๐ ภูมิ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ) คือ ฯลฯ **(เย จฺญเฺ ฯลฯ เตสำ จวนฺตานำ เตสำ)**

ภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่เป็นไปในปวัตตกาล ที่จะไม่ได้มรรคในภพนี้แต่จะได้มรรคในภพหน้าก็ดี หรือจะได้มรรคเบื้องต่ำในภพนี้และจะได้มรรคเบื้องสูงในภพหน้าก็ดี คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต)

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะได้อรหัตตมรรคในภพนี้ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ)**

มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิตเบื้องกลาง ๒ ผลจิตเบื้องต่ำ ๓ **(อรูเป ฯลฯ อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

หมายเหตุ องค์ธรรมของ **อรูเป ฯลฯ อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ** นี้ จะใช้ว่า โสดาปัตติผลบุคคล ๑ มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องกลาง ๒ ที่ในอรูปภูมิ คือ ฯลฯ เกิดขึ้นแห่งมรรคจิตเบื้องต่ำ ๒ ผลจิตเบื้องต่ำ ๓ ดังนี้ก็ได้

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจำ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส มคฺคสจฺจำ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **เย ปุถุชฺชนา มคฺคำ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสำ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ฯลฯ เย มคฺคำ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสำ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ฯลฯ**

ปุถุชนเหล่าใด จะไม่ได้มรรคในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของปุถุชนเหล่านั้น สมุทยสัจจะกำลังเกิด แต่มรรคสัจจะจักไม่เกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของบุคคลเหล่านั้น สมุทยสัจจะก็กำลังเกิด มรรคสัจจะก็จักเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน นิโรธสมาปนฺนานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ฯลฯ เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามี ในภังคักขณะแห่งตัณหา และในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่านั้นกำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่ก็ดี อสัญญสัตตบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะจักเกิด แต่สมุทยสัจจะไม่ใช่เกิดแก่บุคคลเหล่านั้น บุคคลเหล่าใดจะได้มรรค ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของบุคคลเหล่านั้น

มรรคสัจจะก็จักเกิด สมุทยสัจจะก็กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อภัพพปุถุชน ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งตัณหา คือ โลภมูลจิตตุปบาท **(เย ปุถุชฺชนา ฯลฯ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

และภัพพปุถุชน ๔ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งตัณหา คือ โลภมูลจิตตุปบาท

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทานในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส ฯลฯ เตสํ มุขยนัย)**

มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของมรรคจิตเบื้องต่ำ ๓ **(ยสฺส จิตฺตสฺส ฯลฯ สทิสูปจารนัย)**

ภัพพปุถุชน ๔ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโลภมูลจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิตนับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นมาที่หาเบื้องต้นมิได้ จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี **(เย จญฺเญ มคฺคํ ฯลฯ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่กำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่ **(นิโรธสมาปนฺนานำ เตสำ)**

สุ. ๑ ที่จะได้มรรคซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ **(อสญฺญสตฺตานำ เตสำ)** และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ปุคคลโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจำ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจำ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรหนฺตานำ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคำ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อสญฺญสตฺตำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ อิตเรสำ จตุโวการำ ปญฺจโวการำ อุปปชฺชนฺตานำ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรค ในลำดับแห่งโวทาน ในอุปปาทักขณะแห่งโวทาน ของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะกำลังเกิด แต่สมุทยสัจจะจักไม่เกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลที่นอกจากบุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิต ในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็กำลังเกิดสมุทยสัจจะก็จักเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **จตุโวการา ปญฺจโวการา จวนฺตานำ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป**

มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ จตุโวการํ ปญฺจโวการํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ

เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังตายในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ บุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะจักเกิด แต่ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็จักเกิด ทุกขสัจจะก็กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต (เว้นอรหัตตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโวทาน ในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส ฯลฯ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔)

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ โสดาปัตติผลบุคคล ๑ มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องกลาง ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ อนาคามิผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือ

ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี (เว้นมรรคจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส ฯลฯ สทิสูปจารนัย)**

ปุ. ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่ชวนะดวงที่ ๕ เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต (เว้นมรรคจิต ผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๕ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ) (องค์ธรรมนี้ไม่มีวิภังคบาลีโดยตรงแต่อย่างใด แต่เป็นการแสดงองค์ธรรมที่เหลือจาก **ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ** ในปัจฉิมโกฏฐาส)

สุ. ๑ ซึ่งกำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

และ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๖ **(อิตเรสํ ฯลฯ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

ติ. ๑ ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับในปวัตติกาล โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้น คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ โสดาปัตติผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้ว ก็ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ พวกที่ ๑)**

ปุ. ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้

เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๔ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๕ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๕ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ)

ปุ. ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต (เว้นมรรคจิต ผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ พวกที่ ๒)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังตายในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ และจะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(จตุโวการา ปญฺจโวการา จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

ติ. ๑ ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับในปวัตติกาล โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้น คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่ดับครั้งสุดท้าย

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ โสดาปัตติมรรค-บุคคล ๑ โสดาปัตติผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิตนับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่ดับครั้งสุดท้าย กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ พวกที่ ๑)**

ปุ. ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๔ ถ้าเป็นโทสะ

โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่ดับครั้งสุดท้ายกับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๕ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ)

ปุ. ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ พวกที่ ๒)**

มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิตเบื้องกลาง ๒ ผลจิตเบื้องต่ำ ๓ กับอรูปภูมิ ๔ **(อรูเป มคฺคสฺส ฯลฯ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อปายํ อสญฺญสตฺตํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของปุถุชนเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเกิดในอบายภูมิ อสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะกำลังเกิด แต่มรรคสัจจะจักไม่เกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทานในอุปปาทักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามี บุคคล

เหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็กำลังเกิด มรรคสัจจะก็จักเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในภังคักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะจักเกิด แต่ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในอุปปาทักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามี-บุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็จักเกิด ทุกขสัจจะก็กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในปัญจโวการภูมิ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต (เว้นอรหัตตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

ปุ. ๓ (เว้น ทุ. ๑) ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ซึ่งกำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพาน คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่มรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายในภพนี้เป็นต้น จนถึงจุติจิต (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ)

ผลเสกข. ๓ ที่ได้มรรคเบื้องต่ำมาแล้วในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพก่อน และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพาน คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต (เว้นผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ผลเสกข. ๓ ที่ได้มรรคเบื้องต่ำจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว แต่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต (เว้นผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๒๐ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ ๑ เวหัปผลาภูมิ ๑ อบายภูมิ ๔) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ฯลฯ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

ทุ. ๑ ซึ่งกำลังเกิดในอบายภูมิกับอบายภูมิ ๔ **(อปายํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

สุ. ๑ ซึ่งกำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

และ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโวทานในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส ฯลฯ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

ภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) ผลเสกขบุคคล ๓ ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ซึ่งกำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(เย จญฺเญ ฯลฯ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

ภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) ผลเสกขบุคคล ๓ ที่เป็นไปในปวัตติกาล ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ แต่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพต่อๆ ไปก็ดี

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่เป็นไปปวัตติกาลที่จะได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพต่อๆ ไปก็ดี คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔)

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่เป็นไปในปวัตติกาลที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงโคตรภูมิหรือโวทานในมรรควิถีเบื้องต่ำ ๓ และจนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโวทานที่ในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

ภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) ผลเสกข. ๓ ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ซึ่งกำลังตายในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย จญฺเญ ฯลฯ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

ภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) ผลเสกข. ๓ ที่เป็นไปในปวัตติกาล ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพนี้ แต่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพต่อๆ ไปก็ดี

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่เป็นไปในปวัตติกาล ที่จะได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพต่อๆ ไปก็ดี คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๕)

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่เป็นไปในปวัตติกาลที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโคตรภูหรือโวทานในมรรควิถีเบื้องต่ำ ๓ และจนถึง

อนุโลมในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ในอรูปภูมิ ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิตเบื้องกลาง ๒ ผลจิตเบื้องต่ำ ๓ กับอรูปภูมิ ๔ **(อรูเป มคฺคสฺส จ ฯลฯ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ.สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

หมายเหตุ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้หมายเอาวิถี ถ้าเป็นบุคคลแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ โสดาบันสกทาคามีเท่านั้น ส่วนอนาคามีนั้นเข้าอยู่ในอรหัตตมรรคบุคคล ๑ กับอรหัตตผลบุคคล ๑ การที่ใช้ว่ามรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ นี้มุ่งเอาวิถี เพราะว่านับตั้งแต่มรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายในภพนี้ เป็นต้น ฉะนั้น จึงว่าโดยวิถีแล้วก็ต้องเอา **"จะ"** ออก แต่นี่มุ่งหมายเอาบุคคลด้วยเอา **"จะ"** ไว้ก็ไม่ขัดข้อง

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **อาปายิกานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ**

บุคคลที่เกิดอยู่ในอบายภูมิเหล่านั้นก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของปุถุชนเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะกำลังเกิด แต่มรรคสัจจะจักไม่เกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้มรรค ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของบุคคลเหล่านั้น ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็กำลังเกิด มรรคสัจจะก็จักเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ ฯลฯ เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามี ในภังคักขณะแห่งตัณหา และในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะจักเกิด แต่สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้มรรค ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของบุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น มรรคสัจจะก็จักเกิด สมุทยสัจจะก็กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ทุ. ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโลภมูลจิตตุปบาท กับอบายภูมิ ๔ **(อาปายิกานำ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ)**

อภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโลภมูลจิตตุปบาท กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผลเสกขบุคคล ๓ ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งทิฏฐิคตวิปปยุตตจิตตุปบาท กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา) ปัญจโวการภูมิ ๒๐ (เว้นเวหัปผลาภูมิ ๑ อกนิฏฐาภูมิ ๑ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

และภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) ผลเสกข. ๓ ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโลภมูลจิตตุปบาท กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔)

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทานในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสำ ตตฺถ)**

ภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) ผลเสกข. ๓ ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ แต่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพต่อๆ ไปก็ดี

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่ได้มรรคเบื้องต่ำในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิที่ตนเกิดอยู่ต่อๆ ไปก็ดี คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับ

แห่งโลภมูลจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔)

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโลภมูลจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโคตรภูมิหรือโวทานในมรรควิถีเบื้องต่ำ ๓ และจนถึงอนุโลมในอรหัตต-มรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(เย จญฺเญ มคฺคํ ฯลฯ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

จบ ปัจจุปปันนานาคตวาระอนุโลม

ปัจจุปปันนานาคตวารปัจจนิก

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **สพฺเพสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่สมุทยสัจจะจักเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในภังคักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรค อรหัตตผลในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด สมุทยสัจจะก็จักไม่เกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทานในอุปปาทักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะจักไม่เกิด แต่ทุกขสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทานในภังคักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิต อรหัตตผลจิตในอรูปภูมิ บุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะก็จักไม่เกิด ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **สพฺเพสํ จวนฺตานํ เตสํ** ฯลฯ เป็นต้นเหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถี เป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต **(อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโวทานในอรหัตต-มรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ อนาคามิผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ สทิสูปจารนัย)**

อรหัตตมรรคบุคคล ๑ อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิตและอรหัตตผลจิต **(อรูเป อคฺคมคฺคสฺส ฯลฯ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ มุขยนัย)**

มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ในอรูปภูมิ ที่จะได้มรรคเบื้องบนตามลำดับโดยไม่มีตัณหาคั่น คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิตเบื้องกลาง ๒ ผลจิตเบื้องต่ำ ๓ **(อรูเป มคฺคสฺส จ ฯลฯ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ สทิสูปจารนัย)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในภังคักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแต่มรรคสัจจะจักเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรคปุถุชนเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิต อรหัตตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด มรรคสัจจะก็จักไม่เกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรคปุถุชนเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี

ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะจักไม่เกิด แต่ทุกขสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรคปุถุชนเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิต อรหัตตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะก็จักไม่เกิด ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ** เป็นต้น เหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต **(อรหนฺตานํ ฯลฯ ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อภัพพปุถุชน ๔ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิตนับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อรหัตตมรรคบุคคล ๑ อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิตและอรหัตตผลจิต **(อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ฯลฯ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ** เป็นต้นเหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน นิโรธสมาปนฺนานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺจิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ฯลฯ**

บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามี ในภังคักขณะแห่งตัณหา และในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่านั้นกำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่ก็ดี อสัญญสัตตบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่มรรคสัจจะจักเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยอรหัตตมรรคจิตเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ในภังคักขณะแห่งตัณหา และในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด มรรคสัจจะก็จักไม่เกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **เย ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ฯลฯ**

ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรคในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของปุถุชนเหล่านั้น มรรคสัจจะจักไม่เกิด แต่สมุทยสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยอรหัตตมรรคจิตเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ในภังคักขณะแห่งตัณหา และในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะก็จักไม่เกิด สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ** เป็นต้น เหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ.ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระ อนุโลม

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคมสงฺคีนํ เตสํ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถี เป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต **(อรหฺนตานํ เตสํ)**

อภัพพปุถุชน ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโลภมูลจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่กำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่ **(นิโรธสมาปนฺนานํ เตสํ)**

สุ. ๑ ที่จะไม่ได้มรรคซึ่งกำลังเกิดและกำลังตายในอสัญญสัตตภูมิ **(อสญฺญสตฺตานํ เตสํ)** (องค์ธรรม ๒ พวกนี้ เป็นองค์ธรรมที่เหลือมาจาก **นิโรธสมาปนฺนานํ อสญฺญสตฺตานํ** ในปุริมโกฏฐาส)

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **เย ปุถุชฺชนา มคฺคํ ฯลฯ** นี้ก็เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **จตุโวการา ปญฺจโวการา จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ อสญฺญสตฺตา จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังตายในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่สมุทยสัจจะจักเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทานในภังคักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิต อรหัตตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังตายในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด สมุทยสัจจะก็จักไม่เกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อสญฺญสตฺตํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ อสญฺญสตฺตา จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทานในอุปปาทักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะจักไม่เกิด แต่ทุกขสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในภังคักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิต อรหัตตผลจิต ในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังตายในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้น สมุทยสัจจะก็จักไม่เกิด ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **จตุโวการา ปญฺจโวการา จวนฺตานำ เตสำ ตตฺถ** ฯลฯ เป็นต้นเหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิตกับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานำ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโวทานที่ในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิตนับตั้งแต่ตัณหาที่ดับครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ โสดาปัตติผลบุคคล ๑ มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องกลาง ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ อนาคามิผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งตัณหาที่ดับครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมใน

อรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

ปุ. ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ถ้ามรณาสันชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่ชวนะดวงที่ ๕ เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ตัณหาที่ดับครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๕ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ) (ไม่มีบาลีแสดงไว้ แต่เป็นองค์ธรรมที่เหลือมาจาก **ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ** ใน ปุริมโกฏฐาส)

อรหัตตมรรคบุคคล ๑ อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิตและอรหัตตผลจิต กับอรูปภูมิ ๔ **(อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ในอรูปภูมิ ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิตเบื้องกลาง ๒ ผลจิตเบื้องต่ำ ๓ กับอรูปภูมิ ๔ (เป็นองค์ธรรมที่เหลือมาจากปุริมโกฏฐาสในอนุโลมปุจฉา และเป็นองค์ธรรมของ **อรูเป อคฺคมคฺคสฺส สทิสูปจารนัย)**

สุ. ๑ ซึ่งกำลังตายในอสัญญสัตตภูมิ ๑ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตา จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้นั้น เหมือนกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ.ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ตตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป**

มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ อสญฺญสตฺตา จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ

บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในภังคักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่มรรคสัจจะจักเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรคปุถุชนเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตต-มรรคจิตอรหัตตผลจิตในอรูปภูมิ บุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังตายในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด มรรคสัจจะก็จักไม่เกิด

ปฏิ.ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อปายํ อสญฺญสตฺตํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ อสญฺญสตฺตา จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเกิดในอบายภูมิอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะจักไม่เกิด แต่ทุกขสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิต อรหัตตผลจิตในอรูปภูมิ บุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังตายในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็จักไม่เกิด ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ** เป็นต้นเหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ซึ่งกำลังตายใน ๒๕ ภูมิ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพาน คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่มรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายในภพนี้เป็นต้น จนถึงจุติจิต

ผลเสกข. ๓ ที่ได้มรรคเบื้องต่ำมาแล้วในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพก่อน และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพาน คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต

นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ผลเสกข. ๓ ที่ได้มรรคเบื้องต่ำจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว แต่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา) ปัญจโวการภูมิ ๒๐ (เว้นเวหัปผลาภูมิ ๑ อกนิฏฐาภูมิ ๑ อบายภูมิ ๔) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

อรหัตตมรรคบุคคล ๑ อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิตและอรหัตตผลจิต กับอรูปภูมิ ๔ **(อรูเป อคฺคมคฺคสฺส ฯลฯ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ในอรูปภูมิ ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิตเบื้องกลาง ๒ ผลจิตเบื้องต่ำ ๓ กับอรูปภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) **(อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

สุ. ๑ ซึ่งกำลังตายในอสัญญสัตตภูมิ กับ อสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตา จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้นเหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

อคฺคมคฺคสมงฺคีนำ อรหนฺตานำ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคำ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสำ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ

บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามี ในภังคักขณะแห่งตัณหา และในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่มรรคสัจจะจักเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยอรหัตตมรรคจิตเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรคในภังคักขณะแห่งตัณหา และในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด มรรคสัจจะก็จักไม่เกิด

ปฏิ.ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อาปายิกานำ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคำ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสำ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสมงฺคีนำ อรหนฺตานำ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคำ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสำ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

บุคคลที่เกิดอยู่ในอบายภูมิเหล่านั้นก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรคในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของปุถุชนเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะจักไม่เกิด แต่สมุทยสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยอรหัตตมรรคจิตเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรคในภังคักขณะแห่งตัณหา และในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็จักไม่เกิด สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสำ ตตฺถ** เป็นต้นเหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ เตสํ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิตนับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

ทุ. ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโลภมูลจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับอบายภูมิ ๔

อภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโลภมูลจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพานนั้นได้แก่ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งทิฏฐิคตวิปปยุตตจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่มรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายในภพนี้เป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำมาแล้วในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพก่อน และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพานนั้นได้แก่ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งทิฏฐิคตวิปปยุตตจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับ จตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว แต่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่นั้นได้แก่ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งทิฏฐิคตวิปปยุตตจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่

ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๒๐ (เว้นเวหัปผลาภูมิ ๑ อกนิฏฐาภูมิ ๑ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ ฯลฯ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อาปายิกานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

จบ ปัจจุปปันนานาคตวารปัจจนิก

อดีตานาคตวาระอนุโลม

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถ, ตตฺส สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ อิตเรสํ เตสํ ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

หมายเหตุ การแสดงในปุคคลวาระ แห่งอตีตานาคตวาระอนุโลมทั้งหมดนี้เหมือนกันกับ “ปุคคลวาระอนุโลมแห่งอนาคตวาระ” ทุกประการ ผิดกันก็แต่เพียงกำหนดวิถีจิตของอรหัตตผลบุคคล **(อรหนฺตานํ เตสํ)** คือตอนใดที่ในอนาคตวาระแสดงว่านับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนปรินิพพานจิต (ปัจฉิมอนันตรจิต) นั้น ในอตีตานาคตวาระนี้ มีการกำหนดวิถีจิตว่า “จนถึงปรินิพพาน จิต”

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อิตเรสํ จตุโวการานํ ปญฺจโวการานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยอรหัตตมรรคเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะเคยเกิด แต่สมุทยสัจจะจักไม่เกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลทั้งหลายที่เกิดอยู่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่นอกจากบุคคลเหล่านั้น ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็เคยเกิด สมุทยสัจจะก็จักเกิด

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **สุทฺธาวาสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อิตเรสํ จตุโวการานํ ปญฺจโวการานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ เตสํ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต กับจตุโวการ-ภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทานที่ในอรหัตตมรรควิถี กับ จตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตต-มรรควิถี

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ โสดาปัตติผลบุคคล ๑ มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องกลาง ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้ว ก็ได้แก่ สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ อนาคามิผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

ภัพพปุถุชน ๔ อภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่ชวนะดวงที่ ๕ เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๕ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ) (ไม่มีบาลีแสดงไว้ แต่เป็นองค์ธรรมที่เหลือจากปัจฉิมโกฏฐาส คือ **อิตเรสํ จตุโวการานํ ปญฺจโวการานํ เตสํ ตตฺถ** นั้นเอง)

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

และ **อิตเรสํ จตุโวการานํ ปญฺจโวการานํ เตสํ ตตฺถ** องค์ธรรมหมวดหลังของ อนุ. ปุ. ปุคคโลวาระอนุโลม แห่งอนาคตวาระ

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ ซึ่งกำลังเกิดในสุทธาวาสภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้น แห่งอุปปาทักขณะของรูปาวจรปัญจมฌานปฏิสนธิจิต ๑ เจตสิก ๓๐ กัมมชกลาป ๔ กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ อาปายิกานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **สุทฺธาวาสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ เตสํ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

ภัพพปุถุชน ๓ อภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่ได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพาน คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่มรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายในภพนี้ เป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ผู้ที่เคยได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพก่อนๆ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพานนั้นได้แก่ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิด

ขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

อนาคามิผลบุคคล ๑ ในสุทธาวาสภูมิ ที่เคยได้มรรคในภูมิอื่นๆ มาแล้ว แต่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต กับสุทธาวาสภูมิ ๔ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ ๑)

ผู้ที่เคยได้มรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว แต่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่นั้น ได้แก่ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

ทุ. ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับอบายภูมิ ๔ **(อาปายิกานํ เตสํ ตตฺถ)**

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

และ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทานที่ในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพนี้ แต่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิด อยู่ในภพต่อๆ ไป และที่ได้มรรคเบื้องต่ำในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพต่อๆ ไป คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔)

อนาคามิผลบุคคล ๑ ในสุทธาวาสภูมิ ที่จะได้มรรคในภพที่ตนเกิดอยู่เฉพาะภพนี้ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี กับสุทธาวาสภูมิ ๕

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะภพนี้ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโคตรภูหรือโวทานในมรรควิถีเบื้องต่ำ ๓ ที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย

และจนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย จญฺเฌ มคฺคํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ ซึ่งกำลังเกิดในสุทธาวาสภูมิ ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอุปปาทักขณะ ฯลฯ กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ อาปายิกานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเฌ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ ฯลฯ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเฌมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ เตสํ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิตนับตั้งแต่ อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

ภัพพปุถุชน ๓ อภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น

จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพานนั้นได้แก่ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่มรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายในภพนี้เป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ผู้ที่เคยได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพก่อนๆ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพานนั้นได้แก่ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

อนาคามิผลบุคคล ๑ ในสุทธาวาสภูมิ ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๒ เป็นต้น จนถึงจุติจิต กับสุทธาวาสภูมิ ๔ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ)

ผู้ที่เคยได้มรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว แต่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่นั้น ได้แก่ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับ จตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา) ปัญจโวการภูมิ ๒๐ (เว้นเวหัปผลาภูมิ ๑ อกนิฏฐาภูมิ ๑ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

ทุ. ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับอบายภูมิ ๔ **(อาปายิกานำ เตสำ ตตฺถ)**

และ **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสำ ตตฺถ** เป็นต้น ซึ่งเป็นองค์ธรรมหมวดหลังของทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ ในสุทธาวาสภูมิ ที่จะได้มรรคในภพนี้ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของ **มุขยทุติยจิต** ได้แก่ ปฐมภวังค์ และตังสทิสทุติยจิต ๑๘ ดวง คือ ปฏิสนธิจิต ๑ ภวังคจิต ๑๕ มโนทวาราวัช

ชนจิต ๑ ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๑ กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

จบ อตีตานาคตวาระอนุโลม

อตีตานาคตวารปัจจนิก

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **นตฺถิ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อุปฺปชฺชิตฺถ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ไม่มี

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ เตสํ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ปุคคลวาระในอนาคตวาระอนุโลม ต่างกันก็แต่เพียงการกำหนดวิถีจิต คือในอนาคตวาระนั้น มีการกำหนดว่า “นับตั้งแต่ อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนปรินิพพานจิต (ปัจฉิมอนันตรจิต) นั้น ในอตีตานาคตวารปัจจนิกนี้เปลี่ยนเป็นนับตั้งแต่ อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต”

อ. สัง. ไม่มี

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **นตฺถิ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อุปฺปชฺชิตฺถ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ไม่มี

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัง. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ เตสํ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต **(อรหนฺตานํ เตสํ)**

ปุ. ๔ ที่จะไม่ได้มรรค คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นมาจนหาที่สุดมิได้ **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ)**

อ. สัง. ไม่มี

สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ก็แสดงเหมือนกันกับ ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ทุกประการ

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **อุปฺปชฺชิสฺสติ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อุปฺปชฺชิตฺถ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **สุทฺธาวาสานำ ฯลฯ เตสำ ตตฺถ** นี้เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

อ. สัง. ไม่มี

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสมงฺคีนำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้นเหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระ อนุโลม

อ. สัง. ไม่มี

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ.ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจำ นุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจำ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **อุปฺปชฺชิสฺสติ**

ปฏิ.ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อุปฺปชฺชิตฺถ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ ซึ่งกำลังเกิดในสุทธาวาสภูมิที่จะได้อรหัตตมรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือ ฯลฯ กับสุทธาวาสภูมิ ๕ (**สุทฺธาวาสำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ ตตฺถ**)

อ. สัง. ไม่มี

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสมงฺคีนำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้นเหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระ อนุโลม

อ. สัง. ไม่มี

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจำ นุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจำ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ ?**

วิ. **สุทฺธาวาสานำ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน เตสำ ตตฺถ ฯลฯ อสญฺญสตฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนำ อรหนฺตานำ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคำ น ปฏิลภิสฺสนฺติ อาปายิกานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ อสญฺญสตฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **สุทฺธาวาสานำ ทุติเย ฯลฯ เตสำ ตตฺถ** นี้เหมือนกันกับ ปุริมาโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ สุ. ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิกับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ ในสุทธาวาสภูมิ ที่จะไม่ได้มรรคในภพนี้ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของมุขยทุติยจิต ได้แก่ปฐมภวังค์ และตังสทิสทุติยจิต ๑๘ ดวง คือปฏิสนธิจิต ๑ ภวังคจิต ๑๕ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๑ กับสุทธาวาสภูมิ ๔ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ) (ไม่มีบาลีแสดงไว้ แต่เป็นองค์ธรรมที่เหลือมาจาก **สุทฺธาวาสานำ ทุติเย ฯลฯ เตสำ ตตฺถ** ในปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. ของสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม)

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสมงฺคีนำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้นเหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

หมายเหตุ ปัจฉิมจิต เป็นตัวปรินิพพานจิต คำว่า อนันตระ แปลว่าจิตที่เกิดก่อนติดต่อโดยไม่มีระหว่างคั่น ฉะนั้นเมื่อรวมแล้วเป็น "ปัจฉิมอนันตรจิต" หมายความว่า จิตที่เกิดก่อนปรินิพพานจิต ปัจฉิมอนันตรจิตนี้เป็นภาษาสากลสำหรับนักศึกษา "ยมกะ" ทั่วไป ส่วนคำว่า "จิตที่เกิดก่อนปรินิพพานจิต" นี้เป็นภาษาเอกเทส คือเฉพาะภายในประเทศไทย

การแสดงองค์ธรรมที่เหลือมาจาก **สุทฺธาวาสานำ ทุติเย ฯลฯ เตสำ ตตฺถ** ในปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลมนั้น เมื่อจะย่อให้สั้นแล้วก็คือ อนาคามิผลบุคคล ๑ ในสุทธาวาสภูมิ ที่จะไม่ได้มรรคในภพนี้

คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ๑๙ ดวง นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๑ กับสุทธาวาสภูมิ ๔ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ) การที่เว้น อกนิฏฐาภูมินั้น เพราะอกนิฏฐาภูมินั้น มรรคสัจจะจักเกิด

จบ อตีตานาคตวารปัจจนิก
และ จบ อุปปาทวาระ

๒. นิโรธวาระ

เมื่อพระองค์ทรงแสดง "อุปปาทวาระ" จบลงแล้ว
ทรงแสดง "นิโรธวาระ" ต่อไป

ปัจจุปปันนวาระอนุโลม

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นิรุชฺฌติ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌตีติ ?**

ทุกขสัจจะกำลังดับแก่บุคคลใด, สมุทยสัจจะก็กำลังดับแก่บุคคลนั้นใช่ไหม ?

วิ. **สพฺเพสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขณ เตสํ ฯลฯ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตที่ปราศจากตัณหาในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะกำลังดับ แต่สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งตัณหา ทุกขสัจจะก็กำลังดับ สมุทยสัจจะก็กำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลบุคคล ๔ ซึ่งกำลังตายใน ๓๑ ภูมิ คือ ฯลฯ **(สพฺเพสํ จวนฺตานํ เตสํ)**

ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในปัญจโวการภูมิ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งตัณหาวิปปยุตตจิต ๗๗ เจตสิก ๔๘ จิตตชรูป

ติ. ๑ ผลบุคคล ๔ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในจตุโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโมหมูลจิต ๒ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ มหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ อรูปาวจรจิต ๑๒ เจตสิก ๓๘ **(ปวตฺเต ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

และ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโลภมูลจิต ๘ เจตสิก ๒๒ จิตตชรูป

ติ. ๑ ผลเสกข. ๓ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในจตุโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโลภมูลจิต ๘ เจตสิก ๒๒ **(ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นิรุชฺฌติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌตีติ ?**

ทุกขสัจจะกำลังดับแก่บุคคลใด มรรคสัจจะก็กำลังดับแก่บุคคลนั้นใช่ไหม ?

วิ. **สพฺเพสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต มคฺควิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ ปญฺจโวกาเร มคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตที่ปราศจากองค์มรรคในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะกำลังดับ แต่มรรคสัจจะไม่ใช่กำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งมรรคจิตในปัญจโวการภูมิ ทุกขสัจจะก็กำลังดับ มรรคสัจจะก็กำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อรูเป มคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ ปญฺจโวกาเร มคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งมรรคจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้น มรรคสัจจะกำลังดับ แต่ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งมรรคจิตในปัญจโวการภูมิ มรรคสัจจะก็กำลังดับ ทุกขสัจจะก็กำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลบุคคล ๔ ซึ่งกำลังตายใน ๓๑ ภูมิ คือ ฯลฯ **(สพฺเพสํ จวนฺตานํ เตสํ)**

ปุ. ๔ ผลบุคคล ๔ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งมรรควิปปยุตตจิต ๘๑ เจตสิก ๕๒ จิตตชรูป

ติ. ๑ ผล. ๔ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในจตุโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโลภมูลจิต ๘ โมหมูลจิต ๒ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ มหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ อรูปาวจรจิต ๑๒ เจตสิก ๔๓ **(ปวตฺเต มคฺควิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

และ มรรคบุคคล ๔ ที่ในปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งมรรคจิต ๔ เจตสิก ๓๖ จิตตชรูป **(ปญฺจโวกาเร มคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งมรรคจิตเบื้องบน ๓ **(อรูเป มคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌตีติ ?**

วิ. **โน**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **โน**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโลภมูลจิตตุปบาท **(ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อ. สัง. ไม่มี

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ มรรคบุคคล ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งมรรคจิตตุปบาท **(มคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อ. สัง. ไม่มี

ปุคคโลกาสวาระ บาลี คำแปล และองค์ธรรม แสดงเหมือนปุคคลวาระทุกประการ เพียงแต่เพิ่มภูมิตามสมควรเท่านั้น

หมายเหตุ การแสดงวิภังคบาลีในปัจจุปปันวาระ แห่งนิโรธวาระอนุโลมกับปัจจุปปันนวาระแห่งอุปปาทวาระอนุโลมนั้น มีความต่างกันตรงที่นิโรธวาระเป็น **สพฺเพสํ จวนฺตานํ, ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ, ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ** ส่วนอุปปาทวาระนั้นเป็น **อุปปชฺชนฺตานํ, อุปฺปาทกฺขเณ**

จบ ปัจจุปปันนวาระอนุโลม

ปัจจุปปันนวารปัจจนิก

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ น นิรุชฺฌติ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌตีติ ?**

ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังดับแก่บุคคลใด, สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับแห่งบุคคลนั้น ใช่ไหม ?

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **สพฺเพสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตที่ปราศจากตัณหาในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังดับ แต่ทุกขสัจจะกำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังเกิดใน ๓๑ ภูมิ คือ ฯลฯ **(สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ)**

ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งมรรคจิตเบื้องบน ๓ ผลจิต ๔ เจตสิก ๓๖ **(อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **สพฺเพสํ จวนฺตานํ เตสํ ฯลฯ** เป็นต้นนี้เหมือนกัน กับปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ น นิรุชฺฌติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌตีติ ?**

วิ. **อรูเป มคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป ผลสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งมรรคจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้น ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังดับ แต่มรรคสัจจะกำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ มรรคสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **สพฺเพสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต มคฺควิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป ผลสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตที่ปราศจากองค์มรรคในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะไม่ใช่กำลังดับ แต่ทุกขสัจจะกำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อรูเป ฯลฯ เตสํ** นี้ เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังเกิดใน ๓๑ ภูมิ คือ ฯลฯ **(สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ)**

ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

ผล ๔ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งผลจิต ๔ เจตสิก ๓๖ **(อรูเป ผลสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **สพฺเพสํ จวนฺตานํ เตสํ ฯลฯ** เป็นต้นนี้ เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ.สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌตีติ ?**

วิ. **มคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ สพฺเพสํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺต มคฺควิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ นิโรธสมาปนฺนานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งมรรคจิตบุคคลเหล่านั้น สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังดับ แต่มรรคสัจจะกำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดก็ดี ในภังคักขณะแห่งตัณหาวิปปยุตตจิตมรรควิปปยุตตจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่านั้นกำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่ก็ดี อสัญญสัตตบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ มรรคสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ สพฺเพสํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ มคฺควิปฺปยุตฺต ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ นิโรธสมาปนฺนานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งตัณหาบุคคลเหล่านั้น มรรคสัจจะไม่ใช่กำลังดับ แต่สมุทยสัจจะกำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดก็ดี ในภังคักขณะแห่งมรรควิปปยุตตจิตตัณหาวิปปยุตตจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่านั้นกำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่ก็ดี อสัญญสัตตบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ

หมายเหตุ ในภังคักขณะแห่งตัณหาวิปปยุตตจิต มัคควิปปยุตตจิตนี้ เป็นคำแปลทับศัพท์ ถ้าจะไม่ทับศัพท์ก็แปลว่าในภังคักขณะแห่งจิตที่ปราศจากตัณหาและปราศจากองค์มรรคบุคคลเหล่านั้นก็ดี

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ มรรคบุคคล ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งมรรคจิต ๔ เจตสิก ๓๖ **(มคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

และ ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต **(สพฺเพสํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

ปุ. ๔ ผล. ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งตัณหาวิปปยุตตมรรควิปปยุตตจิต ๗๗ เจตสิก ๔๙ **(ตณฺหาวิปฺปยุตฺต ฯลฯ ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่เข้านิโรธสมาบัติอยู่ **(นิโรธสมาปนฺนานํ เตสํ)**

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ **(อสญฺญสตฺตานํ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลเสกขบุคคล ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโลภมูลจิตตุปบาท **(ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ปุคคโลกาสวาระ แสดงเหมือนปุคคลวาระโดยเพิ่มภูมิตามสมควร

หมายเหตุ ปัจจุบันนวารปัจจนิกแห่งนิโรธวาระนี้ ก็เหมือนกันกับปัจจุปปันนวารปัจจนิกแห่งอุปปาทวาระนั่นเอง คงต่างก็แต่เพียงในนิโรธวาระนั้น เป็น **จวนฺตานํ, ภงฺคกฺขเณ** ใน อุปปาทวาระเป็น **อุปฺปชฺชนฺตานํ อุปฺปาทกฺขเณ** นี้ว่าโดยปุริมโกฏฐาส ในนิโรธวาระเป็น **อุปฺปชฺชนฺตานํ อุปฺปาทกฺขเณ** ใน อุปปาทวาระเป็น **จวนฺตานํ, ภงฺคกฺขเณ** นี้ว่าโดยปัจฉิมโกฏฐาส

จบ ปัจจุปปันนวารปัจจนิก

อตีตวาระอนุโลม

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. และ ปฏิ.ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

ทุกขสัจจะเคยดับแก่บุคคลใด มรรคสัจจะก็เคยดับแห่งบุคคลนั้นใช่ไหม ?

วิ. **อนภิสเมตาวีนํ เตสํ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ เตสํ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้น ทุกขสัจจะเคยดับ แต่มรรคสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลเหล่านั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นเข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้ว ทุกขสัจจะก็เคยดับ มรรคสัจจะก็เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ ซึ่งยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิดมาที่หาเบื้องต้นมิได้ จนถึงโสดาปัตติ-มรรคจิตเกิด **(อนภิสเมตาวีนํ เตสํ)**

และ มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ ซึ่งเข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้ว นับตั้งแต่โสดาปัตติผลจิตเป็นต้น จนถึงปัจฉิมจิต (โสดาปัตติมัคคานันตรผลจิต)

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ก็แสดงอย่างเดียวกันกับ ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

ทุกขสัจจะเคยดับแก่บุคคลใดในภูมิใด สมุทยสัจจะก็เคยดับแก่บุคคลนั้นในภูมินั้นใช่ไหม ?

วิ. **สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อิตเรสํ จตุโวการานํ ปญฺจโวการานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อทุติยจิต คือ ปฐมภวังค์เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะเคยดับ แต่สมุทยสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นเกิดอยู่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่นอกจากบุคคลที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งทุติยจิตในสุทธาวาสภูมิ ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็เคยดับ สมุทยสัจจะก็เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. และ ปฏิ.ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. เหมือนในอุปปาทวาระ

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน อนภิสเมตาวีนํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อทุติยจิต คือ ปฐมภวังค์เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิก็ดี บุคคลที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะเคยดับ แต่มรรคสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้น ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็เคยดับ มรรคสัจจะก็เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. และ ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. เหมือนในอุปปาทวาระ

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **สุทฺธาวาสานํ ทุติเย อกุสเล จิตฺเต วตฺตมาเน อนภิสเมตาวีนํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่ออกุศลชวนะดวงที่ ๒ เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะเคยดับ แต่มรรคสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้น ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็เคยดับ มรรคสัจจะก็เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. และ ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. เหมือนในอุปปาทวาระ

จบ อตีตวาระอนุโลม

อตีตวารปัจจนิก

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

ทุกขสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลใด สมุทยสัจจะก็ไม่เคยดับแก่บุคคลนั้นใช่ไหม ?

วิ. **นตฺถิ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **นตฺถิ**

ใน อนุ. ปุ. และ ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ไม่มี

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **นตฺถิ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **นิรุชฺฌิตฺถ**

ใน อนุ. ปุ. และ ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. เหมือนในอุปปาทวาระ

สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี แสดงเหมือนกันกับ ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

ทุกขสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลใดในภูมิใด สมุทยสัจจะก็ไม่เคยดับแก่บุคคลนั้นในภูมินั้นใช่ไหม ?

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ.ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**
สุทฺธาวาสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ

เมื่อทุติยจิต คือ ปฐมภวังค์เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะไม่เคยดับ แต่ทุกขสัจจะเคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดในสุทธาวาสภูมิ ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็ไม่เคยดับทุกขสัจจะก็ไม่เคยดับ

ใน อนุ. ปุ. และ ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. เหมือนในอุปปาทวาระ

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน อนภิสเมตาวีนํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ สุทฺธาวาสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อทุติยจิต คือ ปฐมภวังค์เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิก็ดี บุคคลที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญ-

สัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะไม่เคยดับ แต่ทุกขสัจจะเคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดในสุทธาวาสภูมิ ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็ไม่เคยดับ ทุกขสัจจะก็ไม่เคยดับ

ใน อนุ. ปุ. และ ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. เหมือนในอุปปาทวาระ

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **สุทฺธาวาสานํ ทุติเย อกุสเล จิตฺเต วตฺตมาเน อนภิสเมตาวีนํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**
สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ

เมื่ออกุศลชวนะดวงที่ ๒ เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะไม่เคยดับ แต่สมุทยสัจจะเคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อทุติยจิต คือ ปฐมภวังค์ เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็ไม่เคยดับ สมุทยสัจจะก็ไม่เคยดับ

ใน อนุ. ปุ. และ ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. เหมือนในอุปปาทวาระ

จบ อตีตวารปัจจนิก

อนาคตวาระอนุโลม

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสติ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

ทุกขสัจจะจักดับแก่บุคคลใด สมุทยสัจจะก็จักดับแก่บุคคลนั้นใช่ไหม ?

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ อิตเรสํ เตสํ ฯลฯ**

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยอรหัตตมรรคเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะจักดับ แต่สมุทยสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลที่นอกจากนั้น ทุกขสัจจะก็จักดับ สมุทยสัจจะก็จักดับ

ปฏิ.ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ เตสํ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิตนับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของปรินิพพานจิต **(อรหนฺตานํ เตสํ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทานที่ในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่ง

ขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ภังคักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ โสดาปัตติผลบุคคล ๑ มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องกลาง ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้ว ก็ได้แก่ สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ อนาคามิผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ภังคักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ สทิสูปจารนัย)**

และ ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่ ภัพพปุถุชน ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นมาที่หาเบื้องต้นมิได้ จนถึงอุปปาทักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ ภัพพปุถุชน ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ โสดาปัตติผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ ภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๒ ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วได้แก่ ภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิด ฯลฯ จนถึงอุปปาทักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย

ปุ. ๔ ที่จะไม่ได้มรรค คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิตนับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นมาจนหาที่สุดมิได้ **(อิตเรสํ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะจักดับ แต่มรรคสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็จักดับ มรรคสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิตนับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของปรินิพพานจิต **(อรหนฺตานํ เตสํ)**

อภัพพปุถุชน ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิตนับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นมาจนหาที่สุดมิได้ **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ)**

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอุปปาทักขณะของอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทาน ที่ในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ)**

ภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิด ฯลฯ จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี **(เย จฺเณ มคฺคํ ฯลฯ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสติ เตสํ มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **เย ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ**

ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นสมุทยสัจจะจักดับ แต่มรรคสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้มรรค บุคคลเหล่านั้นสมุทยสัจจะก็จักดับ มรรคสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะจักดับ แต่สมุทยสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้มรรค บุคคลเหล่านั้น มรรคสัจจะก็จักดับ สมุทยสัจจะก็จักดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อภัพพปุถุชน ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นจนหาที่สุดมิได้ **(เย ปุถุชฺชนา มคฺคํ ฯลฯ เตสํ)**

และ ภัพพปุถุชน ๔ ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้น คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิด ฯลฯ จนถึงอุปปาทักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ ภัพพปุถุชน ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ โสดาปัตติผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ ภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๒ ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ ภัพพปุถุชน ๔ มรรคเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิด ฯลฯ จนถึงอุปปาทักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย **(เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอุปปาทักขณะของอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทานในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ มุขยนัย)** ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ภังคักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ โสดาปัตติผลบุคคล ๑ มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องกลาง ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้ว ก็ได้แก่ สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ อนาคามิผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ภังคักขณะแห่งตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ สทิสูปจารนัย)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสติ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

ทุกขสัจจะจักดับแก่บุคคลใดในภูมิใด สมุทยสัจจะก็จักดับแก่บุคคลนั้นในภูมินั้นใช่ไหม ?

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อิตเรสํ จตุโวการานํ ปญฺจโวการานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยอรหัตตมรรคเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะจักดับ แต่สมุทยสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นเกิดอยู่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่นอกจากนั้น ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็จักดับ สมุทยสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของปรินิพพานจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทานที่ในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ภังคักขณะแห่งตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ โสดาปัตติผลบุคคล ๑ มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องกลาง ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ อนาคามิผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ภังคักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ อุปจารนัย โดยตรง)**

ภัพพปุถุชน ๔ อภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่ภังคักขณะของชวนะดวงที่ ๕ เป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของจุติจิต ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะก็นับตั้งแต่ภังคักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๕ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ) (ไม่มีบาลีแสดงไว้แต่เป็นองค์ธรรมที่เหลือจาก **อิตเรสํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ** ในปัจฉิมโกฏฐาสนี้เองเป็นอุปจารนัยโดยอ้อม ชนิดสทิสูปจารนัย)

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ และจะเกิดในอสัญญสัตตภูมิอีก กับ อสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

และ ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้น ได้แก่ ติ. ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะแห่งตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ โสดาปัตติผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายกับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) (ปัจฉิมภวิกะโดยตรง)

ภัพพปุถุชน ๔ อภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของชวนะดวงที่ ๕ ถ้าเป็น โทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๕ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ) (ปัจฉิมภวิกะ โดยอ้อม)

ภัพพปุถุชน ๔ อภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะเกิดในภูมิที่ตนเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) (**อิตเรสๆ** ที่มิใช่เป็นปัจฉิมภวิกะ) (**อิตเรสๆ ฯลฯ เตสๆ ตตฺถ**)

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัน. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

หมายเหตุ ในทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลีนี้ องค์ธรรมของ **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสๆ ตตฺถ** ที่เป็นอุปจารนัย นัยโดยอ้อมมีอยู่ ๒ จำพวกคือ มุขยนัย และอุปจารนัย

มุขยนัย คือ นัยโดยตรงนั้นก็เพราะได้มรรค คือ เมื่อวิถีจิตถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถีแล้ว จากนั้นไปสมุทยสัจจะก็ไม่มี

อุปจารนัย คือ นัยโดยอ้อมนั้นก็เพราะทุกขสัจจะจักดับแต่สมุทยสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น (เป็นอุปจารนัย ชนิดสทิสูปจารนัย)

อุปจารนัยมีอยู่หลายประเภทด้วยกัน คือ ผลูปจารนัย สทิสูปจารนัย การณูปจารนัย ฐานูปจารนัย คุณูปจารนัย เอกเทสยูปจารนัย สมีปูปจารนัย ตัทธมูปจารนัย เภทูปจารนัย (นัยต่างๆ เหล่านี้ จะหารายละเอียดได้จากหนังสือ "อภิธรรมเป็นพุทธพจน์แท้ และสำนวนภาษาในพระพุทธศาสนา")

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ อาปายิกานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอบายภูมิ อสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะจักดับ แต่มรรคสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็จักดับ มรรคสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของปรินิพพานจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

ผู้ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่นั้นได้แก่ ภัพพปุถุชน ๓ อภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพานนั้นได้แก่ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ภังคักขณะของมรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายในภพนี้เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ภังคักขณะของมรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายในภพนี้เป็นต้นจนถึงอุปปาทักขณะของจุติจิต

ผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำจากภพก่อนๆ ในภูมิที่ตนเกิดอยู่และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพานนั้นได้แก่ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะขึ้น ๓ ของจิต ถ้าจะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำจากภูมิอื่นๆ แต่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่นั้นได้แก่ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๒๐ (เว้นเวหัปผลาภูมิ ๑ อกนิฏฐาภูมิ ๑ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

ทุ. ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของจุติจิต กับอบายภูมิ ๔ **(อาปายิกานํ เตสํ ตตฺถ)**

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ และจะเกิดในอสัญญสัตตภูมิอีก กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทานในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสำ ตตฺถ)**

ถ้าผู้ที่จะไม่ได้มรรคในภพนี้ แต่จะได้มรรคในภพหน้าในภูมิที่ตนเกิดอยู่ก็ดี ถ้าจะได้มรรคเบื้องต่ำในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภพหน้าในภูมิที่ตนเกิดอยู่ก็ดีนั้น ได้แก่ ภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงภังคักขณะของจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔)

ผู้ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะภพนี้นั้นได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของมรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายในภพนี้ และจนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(เย จญฺเญ มคฺคำ ฯลฯ เตสำ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

สมุทยสัจจมูล

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อาปายิกานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นเกิดอยู่ในอบายภูมิก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะจักดับ แต่มรรคสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้มรรค บุคคลเหล่านั้น ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็จักดับ มรรคสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะจักดับ แต่สมุทยสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น บุคคลเหล่าใดจะได้มรรค บุคคลเหล่านั้น ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็จักดับ สมุทยสัจจะก็จักดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ทุ. ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของชวนะดวงที่ ๕ ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย กับอบายภูมิ ๔ **(อาปายิกานํ เตสํ ตตฺถ)**

ผู้ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่นั้นได้แก่ ภัพพปุถุชน ๓ อภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะไม่เกิดในภูมิที่ตน

เกิดอยู่อีก ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึง อุปปาทักขณะของชวนะดวงที่ ๕ ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพานนั้นได้แก่ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ภังคักขณะของมรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายในภพนี้เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก และมีตัณหาเกิดขึ้นหลังจากได้มรรคครั้งสุดท้ายในภพนี้แล้ว ก็นับตั้งแต่ภังคักขณะของมรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายในภพนี้ เป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย

ผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำในภพก่อนๆ ในภูมิที่ตนเกิดอยู่ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพานนั้นได้แก่ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำจากภูมิอื่นๆ แต่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่นั้นได้แก่ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๒๐ (เว้นเวหัปผลาภูมิ ๑ อกนิฏฐาภูมิ ๑ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

และ ผู้ที่จะไม่ได้มรรคในภพนี้ แต่จะได้มรรคในภพหน้าในภูมิที่ตนเกิดอยู่ก็ดี ที่จะได้มรรคเบื้องต่ำในภพนี้และจะได้มรรคเบื้องสูงในภพหน้าในภูมิที่ตนเกิดอยู่ก็ดีนั้นได้แก่ ภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึง

จุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่ก็ดี ถ้าจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่ก็ดีและมีตัณหาเกิดขึ้นหลังจากได้มรรคครั้งสุดท้ายแล้วก็ดี นับตั้งแต่ปฏิสนธิเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของมรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายในภพนี้ กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ผู้ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ แต่ไม่มีตัณหาเกิดขึ้นหลังจากได้มรรคครั้งสุดท้ายแล้วนั้นได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสฺส อุปปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทาน ที่ในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ และจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีกนั้นได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ภังคักขณะของโลภชวนะดวงที่ ๗ ที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของมรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายในภพนี้ และจนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

หมายเหตุ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ นี้แบ่งเป็น ๒ ระยะๆ ที่หนึ่งได้แก่ ติ. ๑ โสดาบัน. สกทาคามี. นับตั้งแต่ภังคักขณะของโลภชวนะดวงที่ ๗ ที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของมรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายในภพนี้ ส่วนระยะที่สอง คือ จนถึงอนุโลมนั้นได้แก่ พระอนาคามีนับตั้งแต่ ฯลฯ เป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี

จบ อนาคตวาระอนุโลม

อนาคตวารปัจจนิก

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสติ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

ทุกขสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลใด สมุทยสัจจะก็จักไม่ดับแก่บุคคลนั้นใช่ไหม ?

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ ปจฺฉิมจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยอรหัตตมรรคเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะจักไม่ดับ แต่ทุกขสัจจะจักดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งปรินิพพานจิตบุคคลเหล่านั้น สมุทยสัจจะก็จักไม่ดับ ทุกขสัจจะก็จักไม่ดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ อรหัตตผลบุคคล ๑ ซึ่งกำลังปรินิพพาน คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งติเหตุกจุติจิต ๑๓ เจตสิก ๓๕ กัมมชรูปที่ดับครั้งสุดท้าย

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสมงฺคีนำ เตสำ ฯลฯ** เหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่ง ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจำ น นิรุชฺฌิสฺสติ, ตสฺส มคฺคสจฺจำ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานำ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคำ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสำ ฯลฯ ปจฺฉิมจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะจักไม่ดับ แต่ทุกขสัจจะจักดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งปรินิพพานจิตบุคคลเหล่านั้น มรรคสัจจะก็จักไม่ดับทุกขสัจจะก็จักไม่ดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. เหมือน อนุ. ปุ. สมุทยสัจจมูลี

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ ฯลฯ** เหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะจักไม่ดับ แต่มรรคสัจจะจักดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี สมุทยสัจจะก็จักไม่ดับ มรรคสัจจะก็จักไม่ดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **เย ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เตสํ ฯลฯ**

ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้น มรรคสัจจะจักไม่ดับ แต่ทุกขสัจจะจักดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี มรรคสัจจะก็จักไม่ดับ สมุทยสัจจะก็จักไม่ดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ** เหล่านี้เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระ อนุโลม

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต **(อรหนฺตานํ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **เย ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ** นี้เหมือนกันกับปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสติ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

ทุกขสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลใดในภูมิใด สมุทยสัจจะก็จักไม่ดับแก่บุคคลนั้นในภูมินั้นใช่ไหม ?

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ ปจฺฉิมจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยอรหัตตมรรคเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะจักไม่ดับ แต่ทุกขสัจจะจักดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งปรินิพพานจิตบุคคลเหล่านั้น ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็จักไม่ดับ ทุกขสัจจะก็จักไม่ดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ อรหัตตผลบุคคล ๑ ซึ่งกำลังปรินิพพาน คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ปจฺฉิมจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังตายและจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๕ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ)

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ และจะไม่เกิดในอสัญญสัตตภูมิอีก กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ (ไม่มีบาลีแต่เป็นองค์ธรรมที่เหลือมาจากปุริมโกฏฐาส และ ปัจฉิมโกฏฐาส ใน อนุ. ปุ. แห่งปุคคโลกาสวาระอนุโลม)

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสมงฺคีนำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ** เหล่านี้ นั้นเหมือนกันกับปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจำ น นิรุชฺฌิสฺสติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจำ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานำ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคำ น ปฏิลภิสฺสนฺติ อาปายิกานำ อสญฺญสตฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ ปจฺฉิมจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอบายภูมิ อสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะจักไม่ดับ แต่ทุกขสัจจะจักดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งปรินิพพานจิตบุคคลเหล่านั้น ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็จักไม่ดับ ทุกขสัจจะก็จักไม่ดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. เหมือน อนุ. ปุ. สมุทยสัจจมูลี

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ** เหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะจักไม่ดับ แต่มรรคสัจจะจักดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้น สมุทยสัจจะก็จักไม่ดับ มรรคสัจจะก็จักไม่ดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อาปายิกานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

บุคคลที่เกิดอยู่ในอบายภูมิเหล่านั้นก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะจักไม่ดับ แต่สมุทยสัจจะจักดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้น มรรคสัจจะก็จักไม่ดับ สมุทยสัจจะก็จักไม่ดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ** เหล่านี้เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาส-วาระอนุโลม

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต กับจตุโวการ-ภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

ทุ. ๑ ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่ภังคักขณะแห่งชวนะดวงที่ ๕ เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ภังคักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิตกับอบายภูมิ ๔

ผู้ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ และจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีกนั้น ได้แก่ ภัพพปุถุชน ๓ อภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่ภังคักขณะของชวนะดวงที่ ๕ เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ภังคักขณะของตัณหาที่เกิดครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔)

ผู้ที่จะได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพานนั้นได้แก่ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าผู้ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่ และไม่มีตัณหาเกิดขึ้นหลังจากได้มรรคแล้ว ก็นับตั้งแต่ภังคักขณะของมรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้ามีตัณหาเกิดขึ้นหลังจากได้มรรคแล้ว ก็นับตั้งแต่ภังคักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ผู้ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ที่เคยได้มรรคเบื้องต่ำมาแล้วในภพก่อนๆ ในภูมิที่ตนเกิดอยู่ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพานนั้นได้แก่ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ภังคักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว แต่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ และจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีกนั้นได้แก่ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ภังคักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๒๐ (เว้นเวหัปผลาภูมิ ๑ อกนิฏฐาภูมิ ๑ อบายภูมิ ๔) (ไม่มีบาลีแสดงไว้แต่เป็นองค์ธรรมที่เหลือมาจากปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งปุคคโลกาสวาระอนุโลม)

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ และจะเกิดในอสัญญสัตตภูมิอีก กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อาปายิกานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ** เหล่านี้เหมือนกันกับปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

จบ อนาคตวารปัจจนิก

ปัจจุปปันนาติตวาระอนุโลม

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นิรุชฺฌติ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

ทุกขสัจจะกำลังดับแก่บุคคลใด, สมุทยสัจจะก็เคยดับแก่บุคคลนั้นใช่ไหม ?

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ สพฺเพสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะเคยดับ แต่ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะก็เคยดับ ทุกขสัจจะก็กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ ปุ. ๔ ผล. ๔ ซึ่งกำลังตายใน ๓๑ ภูมิคือ ฯลฯ **(สพฺเพสํ จวนฺตานํ เตสํ)**

ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังเกิดใน ๓๑ ภูมิ คือ ฯลฯ **(สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ)**

ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิตต่างๆ นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งมรรคจิตเบื้องบน ๓ ผลจิต ๔ เจตสิก ๓๖ **(อรูเป มคฺคสฺส จ ฯลฯ เตสํ)**

และ องค์ธรรมของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นิรุชฺฌติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **อนภิสเมตาวีนํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

บุคคลที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะกำลังดับ แต่มรรคสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็กำลังดับ มรรคสัจจะก็เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อภิสเมตาวีนํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

บุคคลที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะเคยดับ แต่ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะก็เคยดับ ทุกขสัจจะก็กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ซึ่งกำลังตายใน ๒๖ ภูมิ คือ ฯลฯ **(อนภิสเมตาวีนำ จวนฺตานำ เตสำ)**

ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ถ้าจะไม่ได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) ถ้าจะได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโสดาปัตติมรรคจิต **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ)**

และ ผลบุคคล ๔ ซึ่งกำลังตายใน ๒๖ ภูมิ (เว้นอบายภูมิ ๔ อสัญญสัตตภูมิ ๑) คือ ฯลฯ **(อภิสเมตาวีนำ จวนฺตานำ เตสำ)**

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ถ้าเคยได้มรรคมาแล้วในภพก่อน ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) ถ้าได้มรรคครั้งแรกในภพนี้ ก็นับตั้งแต่โสดาปัตติผลจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังเกิดใน ๒๖ ภูมิ คือ ฯลฯ **(อภิสเมตาวีนำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ)**

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ถ้าเคยได้มรรคมาแล้วในภพก่อน ก็นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าได้มรรคครั้งแรกในภพนี้ ก็นับตั้งแต่โสดาปัตติผลจิต เป็นต้น จนถึงจุติจิต **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ)**

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งมรรคจิตเบื้องบน ๓ ผลจิต ๔ เจตสิก ๓๖ **(อรูเป มคฺคสฺส จ ฯลฯ เตสำ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **อนภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้น เหล่านั้น สมุทยสัจจะกำลังดับ แต่มรรคสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้น สมุทยสัจจะก็กำลังดับ มรรคสัจจะก็เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน นิโรธสมาปนฺนานํ เตสํ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นก็ดี ในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่ผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่ก็ดี มรรคสัจจะเคยดับ แต่สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้น มรรคสัจจะก็เคยดับ สมุทยสัจจะก็กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งตัณหา คือ โลภมูลจิตตุปบาท **(อนภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

และ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งตัณหา คือ ทิฏฐิคตวิปปยุตตจิตตุปบาท **(อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งตัณหา คือ ทิฏฐิคตวิปปยุตตจิตตุปบาท **(อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิตตุปบาท **(ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตผลบุคคล ๑ ขณะที่เข้านิโรธสมาบัติอยู่ **(นิโรธสมาปนฺนานํ เตสํ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกขสจฺจํ นิรุชฺฌติ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

ทุกขสัจจะกำลังดับแก่บุคคลใดในภูมิใด สมุทยสัจจะก็เคยดับแก่บุคคลนั้นในภูมินั้นใช่ไหม ?

วิ. **สุทฺธาวาสานํ อุปปตฺติจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อสญฺญสตฺตา จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อิตเรสํ จตุโวการา ปญฺจโวการา จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังตายในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะกำลังดับ แต่สมุทยสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลที่กำลังตายในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่นอกจากสุทธาวาสภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็กำลังดับ สมุทยสัจจะก็เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **จตุโวการํ ปญฺจโวการํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ จตุโวการา ปญฺจโวการา จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิก็ดี นอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะเคยดับ แต่ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังตายในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็เคยดับ ทุกขสัจจะก็กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ ที่ในสุทธาวาสภูมิ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ๑๕ ดวง คือ รูปาวจรปัญจมฌานปฏิสนธิจิต ๑ ภวังคจิต ๑๖ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๑ กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานำ อุปปตฺติจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ)**

สุ. ๑ ซึ่งกำลังตายในอสัญญสัตตภูมิ คือ ฯลฯ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตา จวนฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

และ ปุ. ๔ ผล. ๔ ซึ่งกำลังตายในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(อิตเรสำ จตุโวการา ฯลฯ เตสำ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ถ้าในสุทธาวาสภูมิ ก็นับตั้งแต่ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๒ เป็นต้นจนถึงจุติจิต ถ้าในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่เหลือ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้นจนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๖ **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ฯลฯ เตสำ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(จตุโวการำ ปญฺจโวการำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ถ้าในสุทธาวาสภูมิ ก็นับตั้งแต่ภวนิกันติโลภชวนะดวงที่ ๒ เป็นต้นจนถึง

จุติจิต ถ้าในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่เหลือ ก็นับตั้งแต่ปฐมภวังค์ เป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๖ **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งมรรคจิตเบื้องบน ๓ ผลจิต ๔ กับอรูปภูมิ ๔ **(อรูเป มคฺคสฺส จ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นิรุชฺฌติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **สุทฺธาวาสานํ อุปปตฺติจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อนภิสเมตาวีนํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อสญฺญสตฺตา จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมเหล่านั้นก็ดี ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังตายในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะกำลังดับ แต่มรรคสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็กำลังดับ มรรคสัจจะก็เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อภิสเมตาวีนํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะเคยดับ แต่ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็เคยดับ ทุกขสัจจะก็กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในสุทธาวาสภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ถ้าจะไม่ได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอรหัตตมรรคจิต กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานำ ฯลฯ เตสำ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ ซึ่งกำลังตายในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(อนภิสเมตาวีนำ จวนฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ถ้าจะไม่ได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) ถ้าจะได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโสดาปัตติมรรคจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ มุขยนัย)**

โสดาปัตติผลบุคคล ๑ สกทาคามิมรรคบุคคล ๑ ที่เคยได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิอื่นๆ แต่ไม่เคยได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ถ้าจะไม่ได้สกทาคามิมรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้สกทาคามิมรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงสกทาคามิมรรคจิต (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ)

สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ ฯลฯ

อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

สุ. ๑ ซึ่งกำลังตายในอสัญญสัตตภูมิคือ ฯลฯ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตา จวนฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

และ ผล. ๔ ที่เคยได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ซึ่งกำลังตายคือ ฯลฯ กับ จตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(อภิสเมตาวีนำ จวนฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ในสุทธาวาสภูมิที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต กับสุทธาวาสภูมิ ๕

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่เหลือที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ถ้าเคยได้มรรคมาแล้วในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพก่อน ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) ถ้าได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ผลจิตที่เกิดขึ้นในลำดับแห่งมรรคที่ดับครั้งแรกในภพนี้ จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ผลเสกข. ๓ ที่เคยได้มรรคมาแล้วในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ซึ่งกำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(อภิสเมตาวีนํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ในสุทธาวาสภูมิที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต กับสุทธาวาสภูมิ ๕

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่เหลือ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ถ้าเคยได้มรรคมาแล้วในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพก่อน นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ผลจิตที่เกิดขึ้นในลำดับแห่งมรรคที่เกิดขึ้นครั้งแรกในภพนี้ จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

มรรคบุคคลเบื้องบน ๒ ผลบุคคลเบื้องบน ๓ ในอรูปภูมิที่เคยได้มรรคมาแล้วในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพก่อน หรือในภพนี้ก็ตาม คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งมรรคจิตเบื้องบน ๒ ผลจิตเบื้องบน ๓ กับอรูปภูมิ ๔ **(อรูเป มคฺคสฺส จ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

หมายเหตุ ฐีติขณะถึงแม้จะไม่ใช่กำลังดับก็จริงแต่ใน **"ยมกะ"** นี้ไม่กล่าวถึง ไม่พิจารณาด้วย ทุกๆ ขณะจิตที่กำลังเกิดต้องเอา **"อุปปาทักขณะ"** ทุกๆ ขณะจิตที่กำลังดับต้องเอา **"ภังคักขณะ"**

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **อนภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้น ในภูมินั้นสมุทยสัจจะกำลังดับ แต่มรรคสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้น ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็กำลังดับ มรรคสัจจะก็เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นก็ดี ในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่ผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะเคยดับ แต่สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้น ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็เคยดับ สมุทยสัจจะก็กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งตัณหา คือโลภมูลจิตจิตตุปบาท กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(อนภิสเมตาวีนํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผลเสกข. ๓ ที่เคยได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิอื่นๆ มาแล้ว แต่ไม่เคยได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อนภิสเมตาวีนำ ฯลฯ เตสำ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

และ ผลเสกข. ๓ ที่เคยได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งตัณหา คือ ทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(อภิสเมตาวีนำ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ผลเสกข. ๓ ที่เคยได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งตัณหา คือ ทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(อภิสเมตาวีนำ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในสุทธาวาสภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิตกับสุทธาวาสภูมิ ๕

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่เหลือ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต ถ้าเคยได้มรรคมาแล้วในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพก่อน ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ผลจิตที่เกิดขึ้นในลำดับแห่งมรรคจิตที่เกิดขึ้นครั้งแรกในภพนี้เป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสำ ตตฺถ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

จบ ปัจจุปปันนาตีตวาระอนุโลม

ปัจจุปปันนาตีตวารปัจจนิก

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ น นิรุชฺฌติ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังดับแก่บุคคลใด สมุทยสัจจะก็ไม่เคยดับแก่บุคคลนั้น ใช่ไหม?

วิ. **นิรุชฺฌิตฺถ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **นตฺถิ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังเกิดใน ๓๑ ภูมิ คือ ฯลฯ **(สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ)**

ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิตต่างๆ นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งมรรคจิตเบื้องบน ๓ ผลจิต ๔ เจตสิก ๓๖ **(อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อ. สัง. ไม่มี

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ไม่มี

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ น นิรุชฺฌติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **อภิสเมตาวีนํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อนภิสเมตาวีนํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังดับ แต่มรรคสัจจะเคยดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ มรรคสัจจะก็ไม่เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อนภิสเมตาวีนำ จวนฺตานำ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ ฯลฯ**

อนภิสเมตาวีนำ อุปปชฺชนฺตานำ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ฯลฯ

ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะไม่เคยดับ แต่ทุกขสัจจะกำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะก็ไม่เคยดับ ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อภิสเมตาวีนำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ ฯลฯ** เหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ.ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ ปุ. ๔ ซึ่งกำลังเกิดใน ๒๖ ภูมิ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) คือ ฯลฯ **(อนภิสเมตาวีนำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ)**

ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ถ้าจะไม่ได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงโสดาปัตติมรรคจิต **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อนภิสเมตาวีนำ จวนฺตานำ เตสำ ฯลฯ** เหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลีในปุคคลวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน นิโรธสมาปนฺนานํ เตสํ ฯลฯ อนภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นก็ดี ในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่ผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เข้านิโรธสมาบัติอยู่ก็ดี สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังดับ แต่มรรคสัจจะเคยดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี ในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี อสัญญสัตตบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ มรรคสัจจะก็ไม่เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อนภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อนภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้น มรรคสัจจะไม่เคยดับ แต่สมุทยสัจจะกำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี ในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี อสัญญสัตตบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะก็ไม่เคยดับ สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อภิสเมตาวีนำ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ฯลฯ** เหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ ปุ. ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งตัณหา คือโลภมูลจิตตุปบาท **(อนภิสเมตาวีนำ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ)**

ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิด ฯลฯ จนถึงโสดาปัตติมรรคจิต

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญีสัตตภูมิ **(อสญฺญสตฺตานำ เตสำ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อนภิสเมตาวีนำ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสำ** นี้ เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ.ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจำ น นิรุชฺฌติ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจำ น นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังดับแก่บุคคลใดในภูมิใด สมุทยสัจจะก็ไม่เคยดับแก่บุคคลนั้นในภูมินั้นใช่ไหม ?

วิ. **จตุโวการำ ปณฺจโวการำ อุปปชฺชนฺตานำ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ สุทฺธาวาสานำ อุปปตฺติจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อสญฺญสตฺตำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังดับ แต่สมุทยสัจจะเคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ สมุทยสัจจะก็ไม่เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **สุทฺธาวาสานำ อุปปตฺติจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อสญฺญสตฺตา จวนฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ สุทฺธาวาสานำ อุปปตฺติจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อสญฺญสตฺตำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังตายในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะไม่เคยดับ แต่ทุกขสัจจะกำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็ไม่เคยดับ ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ.สัน. ได้แก่ **จตุโวการำ ปญฺจโวการำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ** เหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ อนาคามิผลบุคคล ๑ ในสุทธาวาสภูมิ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ๑๙ ดวง คือ ปฏิสนธิจิต ๑ ภวังคจิต ๑๖ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๑ กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานำ อุปปตฺติจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ)**

สุ. ๑ ซึ่งกำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิ คือ ฯลฯ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **สุทฺธาวาสานำ อุปปตฺติจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ** เหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจำ น นิรุชฺฌติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจำ น นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **อภิสเมตาวีนำ อุปปชฺชนฺตานำ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ สุทฺธาวาสานำ อุปปตฺติจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อนภิสเมตาวีนำ อุปปชฺชนฺตานำ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อสญฺญสตฺตำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

ผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังดับ แต่มรรคสัจจะเคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมเหล่านั้นก็ดี ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ มรรคสัจจะก็ไม่เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **สุทฺธาวาสานำ อุปปตฺติจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อนภิสเมตาวีนำ จวนฺตานำ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อสญฺญสตฺตา จวนฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ สุทฺธาวาสานำ อุปปตฺติจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อนภิสเมตาวีนำ อุปปชฺชนฺตานำ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อสญฺญสตฺตำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมเหล่านั้นก็ดี ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติ

กาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังตายในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้น มรรคสัจจะไม่เคยดับ แต่ทุกขสัจจะกำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมเหล่านั้นก็ดี ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็ไม่เคยดับ ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อภิสเมตาวีนำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ** เหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระ อนุโลม

และ อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ในสุทธาวาสภูมิ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ถ้าจะไม่ได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอรหัตตมรรคจิต กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานำ อุปปตฺติจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ ซึ่งกำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(อนภิสเมตาวีนำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ถ้าจะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ก็นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ก็นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้นจนถึงโสดาปัตติมรรคจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ มุขยนัย)**

โสดาปัตติผลบุคคล ๑ สกทาคามิมรรคบุคคล ๑ ที่ได้โสดาปัตติมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ถ้าจะไม่ได้สกทาคามิมรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้สกทาคามิมรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงสกทาคามิมรรคจิต

สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ ฯลฯ อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔ **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

โสดาปัตติผลบุคคล ๑ สกทาคามิมรรคบุคคล ๑ ที่ในอรูปภูมิ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโสดาปัตติผลจิต และสกทาคามิมรรคจิต

สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ ที่ได้สกทาคามิมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ถ้าจะไม่ได้อนาคามิมรรคในอรูปภูมิที่ตนเกิดอยู่ ก็ได้แก่สกทาคามิผลจิต ถ้าจะได้อนาคามิมรรคในอรูปภูมิที่ตนเกิดอยู่ ก็ได้แก่สกทาคามิผลจิต อนาคามิมรรคจิต

อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ได้อนาคามิมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว คือ ฯลฯ กับอรูปภูมิ ๔

หรืออีกนัยหนึ่ง มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิตเบื้องบน ๓ ผลจิตเบื้องต่ำ ๓ ที่เกิดขึ้นใหม่ในอรูปภูมิที่ตนเกิดอยู่ กับอรูปภูมิ ๔ **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ที่เหลือมาจากอรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ปุริมโกฏฺฐาส)**

สุ. ๑ ซึ่งกำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิ คือ ฯลฯ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตุ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **สุทฺธาวาสานํ อุปปตฺติจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ** เหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลยมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ ฯลฯ สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน อนภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย**

อุปฺปาทกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ

ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นก็ดี ในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่ผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจมาแล้วเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังดับ แต่มรรคสัจจะเคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อทุติยจิตคือปฐมภวังค์เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี ในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ มรรคสัจจะก็ไม่เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อนภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน อนภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้น ในภูมินั้นมรรคสัจจะไม่เคยดับ แต่สมุทยสัจจะกำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อทุติยจิตคือปฐมภวังค์เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี ในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้น เหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็ไม่เคยดับ สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ** เหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในสุทธาวาสภูมิ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของมุขยทุติยจิต คือปฐมภวังค์และตังสทิสทุติยจิต คืออุปปาทักขณะแห่งทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต และขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต ถ้าจะไม่ได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิต ทุติยภวังคจิต เป็นต้นจนถึงจุติจิต ถ้าจะได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิต ทุติยภวังคจิต เป็นต้น จนถึงอรหัตตมรรคจิต กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานำ ฯลฯ เตสำ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่เหลือ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโลภมูลจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต ถ้าจะไม่ได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโสดาปัตติมรรคจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(อนภิสเมตาวีนำ ฯลฯ เตสำ ตตฺถ มุขยนัย)**

โสดาปัตติผลบุคคล ๑ สกทาคามิมรรคบุคคล ๑ ที่เคยได้โสดาปัตติมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว แต่ไม่เคยได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต ถ้าจะไม่ได้สกทาคามิมรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้สกทาคามิมรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงสกทาคามิมรรคจิต

สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ ฯลฯ

อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(อนภิสเมตาวีนำ ฯลฯ เตสำ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อนภิสเมตาวีนำ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ** นี้เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาส วาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

จบ ปัจจุปปันนาตีตวารปัจจนิก

ปัจจุปปันนานาคตวาระอนุโลม

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นิรุชฺฌติ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

ทุกขสัจจะกำลังดับแก่บุคคลใด สมุทยสัจจะก็จักดับแก่บุคคลนั้นใช่ไหม ?

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อิตเรสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรค ในลำดับแห่งโวทาน ในภังคักขณะแห่งโวทานบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะกำลังดับ แต่สมุทยสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลที่นอกจากบุคคลเหล่านี้กำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็กำลังดับ สมุทยสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ สพฺเพสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะจักดับ แต่ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะก็จักดับ ทุกขสัจจะก็กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในปัญจโวการภูมิ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต (เว้นอรหัตตผลจิตในอรูปภูมิ) **(อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อนาคามิผล ๑ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโวทานในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ภังคักขณะของตัณหาที่ดับครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ)

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นพระสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ อนาคามิผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ภังคักขณะตัณหาที่ดับครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ สทิสูปจารนัย)**

และ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังตายใน ๓๐ ภูมิ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ) คือ ฯลฯ **(อิตเรสํ จวนฺตานํ เตสํ)**

ติ. ๑ ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับที่เป็นไปในปวัตติกาล โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้น คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้นจนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่ดับครั้งสุดท้าย

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ โสดาปัตติมรรค-บุคคล ๑ โสดาปัตติผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่ดับครั้งสุดท้าย (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ)

ปุ. ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะต้องเกิดต่อไป คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังเกิดใน ๓๑ ภูมิ คือ ฯลฯ **(สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ)**

ติ. ๑ ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้น คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของโลภชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ โสดาปัตติผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะแห่งโลภชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย

ปุ. ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะต้องเกิดต่อไป คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลเสกข. ๓ ในอรูปภูมิ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งมรรคจิตเบื้องกลาง ๒ ผลจิตเบื้องต่ำ ๓ (เว้นโสดาปัตติมรรคจิต) **(อรูเป มคฺคสฺส จ ฯลฯ เตสํ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นิรุชฺฌติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะกำลังดับ แต่มรรคสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทานในภังคักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็กำลังดับ มรรคสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ เตสํ**

ฯลฯ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในอุปปาทักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามี บุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งมรรคจิต ผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะจักดับ แต่ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในภังคักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะก็จักดับ ทุกขสัจจะก็กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต (เว้นอรหัตตผลจิตในอรูปภูมิ) **(อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อภัพพปุถุชน ๔ ซึ่งกำลังตายใน ๒๖ ภูมิ คือ ฯลฯ **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ)**

อภัพพปุถุชน ๔ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

และ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโวทานในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ)**

ภัพพปุถุชน ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังตายใน ๓๐ ภูมิ คือ ฯลฯ **(เย จญฺเญ มคฺคํ ฯลฯ เตสํ)**

ภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะไม่ได้มรรคในภพนี้ แต่จะได้มรรคในภพหน้าก็ดี หรือจะได้มรรคเบื้องต่ำในภพนี้และจะได้มรรคเบื้องสูงในภพหน้าก็ดี ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ)

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะได้อรหัตตมรรคในภพนี้ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโวทานในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ)**

ภัพพปุถุชน ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังเกิดใน ๓๑ ภูมิ คือ ฯลฯ **(เย จญฺเญ มคฺคํ ฯลฯ เตสํ)**

ภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะไม่ได้มรรคในภพนี้ แต่จะได้มรรคในภพหน้าก็ดี หรือจะได้มรรคเบื้องต่ำในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภพหน้าก็ดี ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะได้อรหัตตมรรคในภพนี้ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ฯลฯ เตสํ)**

มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งมรรคจิตเบื้องกลาง ๒ ผลจิตเบื้องต่ำ ๓ **(อรูเป มคฺคสฺส จ ฯลฯ เตสํ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **เย ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ในภังคักขณะแห่งตัณหาของปุถุชนเหล่านั้น สมุทยสัจจะกำลังดับ แต่มรรคสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคในภังคักขณะแห่งตัณหาของบุคคลเหล่านั้น สมุทยสัจจะก็กำลังดับ มรรคสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน นิโรธสมาปนฺนานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ฯลฯ เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามี ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหา และในขณะที่จิตปราศจากตัณหา กำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่ก็ดี อสัญญสัตตบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะจักดับ แต่สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคในภังคักขณะแห่งตัณหาของบุคคลเหล่านั้น มรรคสัจจะก็จักดับ สมุทยสัจจะก็กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อภัพพปุถุชน ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งตัณหา คือ โลภมูลจิตตุปบาท **(เย ปุถุชฺชนา มคฺคํ ฯลฯ เตสํ)**

และ ภัพพปุถุชน ๔ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งตัณหา คือ โลภมูลจิตตุปบาท

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโวทานในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ)**

ภัพพปุถุชน ๔ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโลภมูลจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิด ฯลฯ จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี

มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของมรรคจิตเบื้องต่ำ ๓ **(เย จญฺเ มคฺคํ ฯลฯ เตสํ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่กำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่ **(นิโรธสมาปนฺนานํ เตสํ)**

สุ. ๑ ที่จะได้มรรคซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ **(อสญฺญสตฺตานํ เตสํ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นิรุชฺฌติ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

ทุกขสัจจะกำลังดับแก่บุคคลใดในภูมิใด สมุทยสัจจะก็จักดับแก่บุคคลนั้นในภูมินั้นใช่ไหม ?

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อสญฺญสตฺตา**

จวนฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ อิตเรสำ จตุโวการา ปญฺจโวการา จวนฺตานำ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทานในภังคักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังตายในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้น ทุกขสัจจะกำลังดับ แต่สมุทยสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น บุคคลที่นอกจากบุคคลเหล่านั้นกำลังตายในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็กำลังดับ สมุทยสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **จตุโวการำ ปญฺจโวการำ อุปปชฺชนฺตานำ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ จตุโวการา ปญฺจโวการา จวนฺตานำ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะจักดับ แต่ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังตายในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็จักดับ ทุกขสัจจะก็กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในปัญจโวการภูมิคือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต (เว้นอรหัตตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานำ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโวทานในอรหัตต-มรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ภังคักขณะของตัณหาที่ดับครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔)

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลเสกข. ๓

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ อนาคามิผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ภังคักขณะของตัณหาที่ดับครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

ปุ. ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่ชวนะดวงที่ ๕ เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ภังคักขณะของตัณหาที่ดับครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๕ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ) (องค์ธรรมนี้ไม่มีวิภังคบาลีโดยตรงแต่อย่างใด แต่เป็นการแสดงองค์ธรรมที่เหลือจาก **ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ** ในปัจฉิมโกฏฐาส)

สุ. ๑ ซึ่งกำลังตายในอสัญญสัตตภูมิ คือ ฯลฯ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตา จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

และ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังตายในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ และจะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีกคือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(อิตเรสํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

ติ. ๑ ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับที่เป็นไปในปวัตติกาล โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้น คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงภังคักขณะของชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่ดับครั้งสุดท้าย

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ โสดาปัตติผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงภังคักขณะของชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่ดับครั้งสุดท้าย (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ปุ. ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๔ ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงภังคักขณะของชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่ดับครั้งสุดท้าย (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๕ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ)

ปุ. ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๔) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

อ. สัง. ได้แก่องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๖ **(จตุโวการํ ปญฺจโวการํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

ติ. ๑ ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับที่เป็นไปในปวัตติกาล โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้น คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของโลภชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ โสดาปัตติมรรค-บุคคล ๑ โสดาปัตติผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้อง-ต่ำ ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของโลภชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ปุ. ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของชวนะดวงที่ ๕ ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๕ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ)

ปุ. ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต กับ จตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)** มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่ในอรูปภูมิคือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งมรรคจิตเบื้องกลาง ๒ ผลจิตเบื้องต่ำ ๓ กับอรูปภูมิ ๔ **(อรูเป มคฺคสฺส จ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นิรุชฺฌติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อปายา อสญฺญสตฺตา จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังตายในอบายภูมิ อสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะกำลังดับ แต่มรรคสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในภังคักขณะแห่งโวทานบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคืออนาคามี บุคคลเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็กำลังดับ มรรคสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในอุปปาทักขณะแห่งโวทานบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคืออนาคามีบุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะจักดับ แต่ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในภังคักขณะแห่งโวทาน บุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามี บุคคลเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้น มรรคสัจจะก็จักดับ ทุกขสัจจะก็กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในปัญจโวการภูมิคือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต (เว้นอรหัตตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

ปุ. ๓ (เว้น ทุ. ๑) ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ซึ่งกำลังตายในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพาน คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ภังคักขณะของมรรคจิตที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายในภพนี้เป็นต้น จนถึงจุติจิต (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ)

ผลเสกข. ๓ ที่ได้มรรคเบื้องต่ำมาแล้วในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพก่อน และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพาน คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้นจนถึงจุติจิต (เว้นผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ผลเสกข. ๓ ที่ได้มรรคเบื้องต่ำจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว แต่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิตนับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึง

จุติจิต (เว้นผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๒๐ (เว้นเวหัปผลาภูมิ ๑ อกนิฏฐาภูมิ ๑ อบายภูมิ ๔) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

ทุ. ๑ ซึ่งกำลังตายในอบายภูมิ คือ ฯลฯ กับอบายภูมิ ๔ **(อปายา จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

สุ. ๑ ซึ่งกำลังตายในอสัญญสัตตภูมิ คือ ฯลฯ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญ สตฺตา จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

และ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโวทาน ในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

ภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) ผลเสกข. ๓ ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ซึ่งกำลังตายในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย จญฺเญ มคฺคํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

ภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) ผลเสกข. ๓ ที่เป็นไปในปวัตติกาล ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ แต่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพต่อๆ ไปก็ดี

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่เป็นไปในปวัตติกาลที่จะได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพต่อๆ ไปก็ดี คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) (เว้นโลกุตตรจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔)

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่เป็นไปในปวัตติกาลที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะภพนี้ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโคตรภูหรือโวทานในมรรควิถีเบื้องต่ำ ๓ และจนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโวทานในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

ภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) ผลเสกข. ๓ ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ซึ่งกำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(เย จญฺเญ มคฺคํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

ภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) ผลเสกข. ๓ ที่เป็นไปในปวัตติกาล ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพนี้ แต่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพต่อๆ ไปก็ดี

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่เป็นไปในปวัตติกาลที่จะได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพต่อๆ ไปก็ดี คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔)

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่เป็นไปในปวัตติกาลที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะภพนี้ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงโคตรภูหรือโวทานในมรรควิถีเบื้องต่ำ ๓ และจนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่อรูปภูมิ ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งมรรคจิตเบื้องกลาง ๒ ผลจิตเบื้องต่ำ ๓ กับอรูปภูมิ ๔ **(อรูเป มคฺคสฺส จ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

และ องค์ธรรมของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

หมายเหตุ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ที่เข้าได้ในที่นี้นั้น เพราะมุ่งหมายเอามรรคที่จะได้ต่อไปในข้างหน้าในภูมิที่ตนเกิดอยู่ มิได้หมายเอามรรคที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ส่วนในการเข้าใจว่าจะต้องเป็น **อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ** นั้น ก็ถูกเหมือนกัน ถ้าหมายเอาในขณะนั้น แต่ในที่นี้หาได้

หมายเอาในขณะนั้นไม่ เมื่อเป็นเช่นนี้ **อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ** หายไปไหน ? มิได้หายไปแล้ว หากแต่เข้าอยู่ใน **ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ** แล้ว

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อาปายิกานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

บุคคลที่เกิดอยู่ในอบายภูมิเหล่านั้นก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรคในภังคักขณะแห่งตัณหาของปุถุชนเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะกำลังดับ แต่มรรคสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคในภังคักขณะแห่งตัณหาของบุคคลเหล่านั้น ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็กำลังดับ มรรคสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ ฯลฯ เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทานบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามี ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาและในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะจักดับ แต่สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคในภังคักขณะแห่งตัณหาของบุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น มรรคสัจจะก็จักดับ สมุทยสัจจะก็กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ทุ. ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโลภมูลจิตตุปบาท กับอบายภูมิ ๔ **(อาปายิกานำ เตสำ ตตฺถ)**

ปุ. ๓ (เว้น ทุ. ๑) ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโลภมูลจิตตุปบาท กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสำ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผลเสกข. ๓ ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งทิฏฐิคติวิปปยุตตจิตตุปบาท กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๒๐ (เว้นเวหัปผลาภูมิ ๑ อกนิฏฐาภูมิ ๑ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสำ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

และ ปุ. ๓ (เว้น ทุ. ๑) ผลเสกข. ๓ ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโลภมูลจิตตุปบาท กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔)

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๓) **(อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทานที่ในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสำ ตตฺถ)**

ภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) ผลเสกข. ๓ ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ แต่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพต่อไปก็ดี

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่ได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพต่อไปก็ดี คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโลภมูลจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิตนับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย จญฺเญ มคฺคำ ปฏิลภิสฺสนฺติ ฯลฯ เตสำ ตตฺถ มุขยนัย)**

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโลภมูลจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของมรรคจิตเบื้องต่ำ ๓ ที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย และจนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(เย จฌ์เฌ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

จบ ปัจจุปปันนานาคตวาระอนุโลม

ปัจจุปปันนานาคตวารปัจจนิก

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ น นิรุชฺฌติ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ**

ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังดับแก่บุคคลใด สมุทยสัจจะก็จักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้นใช่ไหม ?

วิ. **สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังดับ แต่สมุทยสัจจะจักดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในอุปปาทักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ สมุทยสัจจะก็จักไม่ดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในภังคักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะจักไม่ดับ แต่ทุกขสัจจะกำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในอุปปาทักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะก็จักไม่ดับ ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคลวาระ อนุโลม

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต **(อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโวทานในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้น ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ตทารัมมณะหรือภวังค์ที่เกิดต่อจากโลภชวนะ ดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ อนาคามิผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ตทารัมมณะหรือภวังค์ที่เกิดต่อจากโลภชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ สทิสูปจารนัย)**

อรหัตตมรรคบุคคล ๑ อรหัตผลบุคคล ๑ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิตและอรหัตตผลจิต เจตสิก ๓๖ **(อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ฯลฯ เตสํ มุขยนัย)**

มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ในอรูปภูมิที่โลภะจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งมรรคจิตเบื้องกลาง ๒ ผลจิตเบื้องต่ำ ๓ **(อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ฯลฯ เตสํ สทิสูปจารนัย)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ** เหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ น นิรุชฺฌติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ**

ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในอุปปาทักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามี บุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งมรรคจิต ผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังดับ แต่มรรคสัจจะจักดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรค อรหัตตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ มรรคสัจจะก็จักไม่ดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรคปุถุชนเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะจักไม่ดับ แต่ทุกขสัจจะกำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรค อรหัตตผลจิตในอรูปภูมิเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะก็จักไม่ดับ ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ** เหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระ อนุโลม

และ อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิต ในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต **(อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อภัพพปุถุชน ๔ ซึ่งกำลังเกิดคือ ฯลฯ **(เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ ฯลฯ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ)**

อภัพพปุถุชน ๔ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อรหัตตมรรคบุคคล ๑ อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิตและอรหัตตผลจิต **(อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ** เหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตญฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ ตญฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน นิโรธสมาปนฺนานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตญฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ ตญฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามี ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาและในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่ก็ดี อสัญญสัตตบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังดับ แต่มรรคสัจจะจักดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรคในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาและในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ มรรคสัจจะก็จักไม่ดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **เย ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ฯลฯ**

ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรคในภังคักขณะแห่งตัณหาของบุคคลเหล่านั้น มรรคสัจจะจักไม่ดับ แต่สมุทยสัจจะกำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาและในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะก็จักไม่ดับ สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิตนับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต **(อรหนฺตานํ เตสํ)**

อภัพพปุถุชน ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโลภมูลจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **เย ปุถุชฺชนา มคฺคํ ฯลฯ เตสํ** นี้เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ น นิรุชฺฌติ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังดับแก่บุคคลใดในภูมิใด สมุทยสัจจะก็จักไม่ดับแก่บุคคลนั้นในภูมินั้นใช่ไหม ?

วิ. **จตุโวการํ ปญฺจโวการํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ อสญฺญสตฺตํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังดับ แต่สมุทยสัจจะจักดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านี้ก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทานใน

อุปปาทักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรค อรหัตตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ สมุทยสัจจะก็จักไม่ดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อสญฺญสตฺตา จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ อสญฺญสตฺตํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในภังคักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังตายในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะจักไม่ดับ แต่ทุกขสัจจะกำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในอุปปาทักขณะแห่งโวทานของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรค อรหัตตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็จักไม่ดับ ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **จตุโวการํ ปญฺจโวการํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ** เหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสฺส เตสํ อุปฺปาทกฺขเณ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโวทานในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ตทารัมมณะหรือภวังค์ที่เกิดต่อจากโลภชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ โสดาปัตติผลบุคคล ๑ มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องกลาง ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ อนาคามิผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่พร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิตนับตั้งแต่ตทารัมมณะ หรือภวังค์ที่เกิดต่อจากโลภชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี กับ จตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

ปุ. ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่ตทารัมมณะหรือภวังค์ที่เกิดต่อจากชวนะดวงที่ ๕ เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ตทารัมมณะ หรือภวังค์ที่เกิดต่อจากโลภชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๕ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ) (ไม่มีวิภังคบาลีโดยเฉพาะ หากแต่เป็นองค์ธรรม ที่เหลือมาจาก ปัจฉิมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม)

อรหัตตมรรคบุคคล ๑ อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิตและอรหัตตผลจิต **(อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ในอรูปภูมิ ที่โลภะจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งมรรคจิตเบื้องกลาง ๒ ผลจิตเบื้องต่ำ ๓ กับอรูปภูมิ ๔ **(อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

สุ. ๑ ซึ่งกำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิ คือ ฯลฯ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตุ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ** เหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระ อนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ น นิรุชฺฌติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ อปายํ อสญฺญสตฺตุ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในอุปปาทักขณะแห่งโวทานบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามี บุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังดับ แต่มรรคสัจจะจักดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคอรหัตตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเกิดในอบายภูมิ อสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ มรรคสัจจะก็จักไม่ดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อปายา อสญฺญสตฺตา จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ผลสฺส จ ภงฺคกฺขเณ อปายํ อสญฺญสตฺตํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังตายในอบายภูมิ อสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะจักไม่ดับ แต่ทุกขสัจจะกำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคอรหัตตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเกิดในอบายภูมิ อสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็จักไม่ดับ ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ** เหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยกันกับการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้นจนถึงปรินิพพานจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

ปุ. ๓ (เว้น ทุ. ๑) ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ซึ่งกำลังเกิด ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผลเสกข. ๓ ที่ได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพาน คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่อุปปาทักขณะแห่งผลจิตในมรรควิถีเบื้องต่ำ ๓ ที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายในภพนี้เป็นต้นจนถึงจุติจิต

ผลเสกข. ๓ ที่ได้มรรคเบื้องต่ำมาแล้วในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพก่อน และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพาน คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิตกับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ผลเสกข. ๓ ที่ได้มรรคเบื้องต่ำจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว แต่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๒๐ (เว้นเวหัปผลาภูมิ ๑ อกนิฏฐาภูมิ ๑ อบายภูมิ ๔) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ฯลฯ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

อรหัตตมรรคบุคคล ๑ อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต อรหัตตผลจิต กับอรูปภูมิ ๔ **(อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ในอรูปภูมิ ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งมรรคจิตเบื้องกลาง ๒ ผลจิตเบื้องต่ำ ๓ กับอรูปภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) **(อรูเป อคฺคมคฺคสฺส ฯลฯ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)** นี้ได้อธิบายไว้แล้วในหมายเหตุของทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม)

ทุ. ๑ ซึ่งกำลังเกิดในอบายภูมิ คือ ฯลฯ กับอบายภูมิ **(อปายํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

สุ. ๑ ซึ่งกำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิ คือ ฯลฯ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺเ สตฺตํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ** เหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระ อนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเตวตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเตวตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทานบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามี ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาและในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังดับ แต่มรรคสัจจะจักดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาและในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ มรรคสัจจะก็จักไม่ดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อาปายิกานำ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคำ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสำ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานำ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคำ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสำ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นเกิดอยู่ในอบายภูมิก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ในภังคักขณะแห่งตัณหาของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะจักไม่ดับ แต่สมุทยสัจจะกำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาและในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็จักไม่ดับ สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

ทุ. ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโลภมูลจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับอบายภูมิ ๔

ปุ. ๓ (เว้น ทุ. ๑) ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโลภมูลจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔)

หรืออีกนัยหนึ่ง ปุ. ๔ ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโลภมูลจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพานนั้นได้แก่ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งทิฏฐิคตวิปปยุตตจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่ภังคักขณะของมรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายในภพนี้เป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำมาแล้วในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพก่อน และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพานนั้นได้แก่ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งทิฏฐิคตวิปปยุตตจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิตกับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว แต่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่นั้นได้แก่ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งทิฏฐิคตวิปปยุตตจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๒๐ (เว้นเวหัปผลาภูมิ ๑ อกนิฏฐาภูมิ ๑ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อปายิกานํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ** เป็นต้นเหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระ อนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ.สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

จบ ปัจจุปปันนานาคตวารปัจจนิก

อตีตานาคตวาระอนุโลม

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

ทุกขสัจจะเคยดับแก่บุคคลใด สมุทยสัจจะก็จักดับแก่บุคคลนั้นใช่ไหม ?

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ อิตเรสํ เตสํ ฯลฯ**

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยอรหัตตมรรคเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะเคยดับ แต่สมุทยสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลที่นอกจากนี้เหล่านั้น ทุกขสัจจะก็เคยดับ สมุทยสัจจะก็เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ เตสํ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต **(อรหนฺตานํ เตสํ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทานในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ภังคักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ โสดาปัตติผลบุคคล ๑ มรรคผลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องกลาง ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ อนาคามิผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ภังคักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ สทิสูปจารนัย)**

และ **อิตเรสํ เตสํ** องค์ธรรมของปัจฉิมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ปุคคลวาระในอนาคตวาระอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะเคยดับ แต่มรรคสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทานบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็เคยดับ มรรคสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต **(อรหนฺตานํ เตสํ)**

อภัพพปุถุชน ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นมาจนหาที่สุดมิได้ **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ)**

และ **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ** เป็นต้น องค์ธรรมของปัจฉิมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ปุคคลวาระ ในอนาคตวาระอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะเคยดับ แต่มรรคสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้น ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคล

เหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทานบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะก็เคยดับ มรรคสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต **(อรหนฺตานํ เตสํ)**

อภัพพปุถุชน ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นมาจนหาที่สุดมิได้ **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ)**

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทานในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ)**

ภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นมาที่หาเบื้องต้นมิได้ จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี **(เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัน. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

ทุกขสัจจะเคยดับแก่บุคคลใดในภูมิใด สมุทยสัจจะก็จักดับแก่บุคคลนั้นในภูมินั้น ใช่ไหม ?

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อิตเรสํ จตุโวการานํ ปญฺจโวการานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยอรหัตตมรรคเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะเคยดับ แต่สมุทยสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลที่เกิดอยู่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ ที่นอกจากบุคคลเหล่านั้น ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็เคยดับ สมุทยสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **สุทฺธาวาสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อิตเรสํ จตุโวการานํ ปญฺจโวการานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดในสุทธาวาสภูมิ ในภูมินั้นสมุทยสัจจะจักดับ แต่ทุกขสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นเกิดอยู่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่นอกจากสุทธาวาสภูมิเหล่านั้น ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็จักดับ ทุกขสัจจะก็เคยดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ เตสํ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทานในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสำ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับโดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้น ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ภังคักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมอรหัตตมรรควิถี

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ โสดาปัตติผลบุคคล ๑ มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องกลาง ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ อนาคามิผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ภังคักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสำ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

ภัพพปุถุชน ๔ อภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่ภังคักขณะของชวนะดวงที่ ๕ เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ภังคักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๕ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ) (ไม่มีบาลีแสดงไว้ แต่เป็นองค์ธรรมที่เหลือมาจาก ปัจฉิมโกฏฐาส คือ **อิตเรสำ จตุโวการานำ ปญฺจโวการานำ เตสำ ตตฺถ** นี้เอง)

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ)** และ **อิตเรสํ จตุโวการานํ ปญฺจโวการานํ เตสํ ตตฺถ** องค์ธรรมของปัจฉิมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ปุคคโลกาสวาระในอนาคตวาระอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ ซึ่งกำลังเกิดในสุทธาวาสภูมิ คือ ฯลฯ กับสุทธาวาสภูมิ ๕

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ อาปายิกานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอบายภูมิและอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะเคยดับ แต่มรรคสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็เคยดับ มรรคสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **สุทฺธาวาสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดในสุทธาวาสภูมิในภูมินั้น มรรคสัจจะจักดับ แต่ทุกขสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทานบุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้น มรรคสัจจะก็จักดับ ทุกขสัจจะก็เคยดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

ภัพพปุถุชน ๓ อภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่ได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพาน คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ภังคักขณะของมรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายในภพนี้เป็นต้น จนถึงจุติจิต

ผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำจากภพก่อนๆ ในภูมิที่ตนเกิดอยู่ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพานนั้นได้แก่ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำจากภูมิอื่นๆ แต่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่นั้นได้แก่ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าในสุทธาวาสภูมิ ก็นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่เหลือ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา) ปัญจโวการภูมิ ๒๐ (เว้นเวหัปผลาภูมิ ๑ อกนิฏฐาภูมิ ๑ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

ทุ. ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับอบายภูมิ ๔ **(อาปายิกานำ เตสำ ตตฺถ)**

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทานในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสำ ตตฺถ)**

ภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะไม่ได้มรรคในภพนี้ แต่จะได้มรรคในภพหน้าในภูมิที่ตนเกิดอยู่ก็ดี ที่จะได้มรรคเบื้องต่ำในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภพหน้าในภูมิที่ตนเกิดอยู่ก็ดี คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติกับ จตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔)

อนาคามิผลบุคคล ๑ ในสุทธาวาสภูมิ ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะภพนี้ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี กับสุทธาวาสภูมิ ๕

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของมรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายในภพนี้ และจนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย จญฺเญ มคฺคำ ฯลฯ เตสำ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ ซึ่งกำลังเกิดในสุทธาวาสภูมิที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือ ฯลฯ กับสุทธาวาสภูมิ ๕

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ อาปายิกานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอบายภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะเคยดับ แต่มรรคสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็เคยดับ มรรคสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อทุติยจิต คือปฐมภวังค์เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิ ในภูมินั้นมรรคสัจจะจักดับ แต่สมุทยสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็จักดับ สมุทยสัจจะก็เคยดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อรหัตตบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

ภัพพปุถุชน ๓ อภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพานนั้นได้แก่ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับแต่ภังคักขณะของมรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายในภพนี้เป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายมุข ๔)

ถ้าผู้ที่เคยได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพก่อน และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพานนั้นได้แก่ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

อนาคามิผลบุคคล ๑ ในสุทธาวาสภูมิที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๒ เป็นต้น จนถึงจุติจิต กับสุทธาวาสภูมิ ๔ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ)

ผลเสกข. ๓ ที่เคยได้มรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว แต่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

ทุ. ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับอบายภูมิ ๔ **(อาปายิกานํ เตสํ ตตฺถ)**

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตต-มรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทานในอรหัตตมรรควิถี กับ จตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

ภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพนี้ แต่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพต่อๆ ไปก็ดี หรือได้มรรคเบื้องต่ำในภพนี้และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพต่อๆ ไปก็ดี คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิต เป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔)

อนาคามิผลบุคคล ๑ ในสุทธาวาสภูมิ ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพนี้ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๒ เป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี กับสุทธาวาสภูมิ ๕

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพนี้ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของมรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายในภพนี้ และจนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย จญฺเญ มคฺคํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ ในสุทธาวาสภูมิ ที่จะได้มรรคในภพนี้ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของมุขยทุติยจิต ได้แก่ ปฐมภวังค์ และตังสทิสทุติยจิต ๑๘ ดวง คือ ปฏิสนธิจิต ๑ ภวังคจิต ๑๕ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๑ กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

จบ อตีตานาคตวาระอนุโลม

อตีตานาคตวารปัจจนิก

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถ ตสฺส สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

ทุกขสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลใด สมุทยสัจจะก็จักไม่ดับแก่บุคคลนั้นใช่ไหม ?

วิ. **นตฺถิ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **นิรุชฺฌิตฺถ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ไม่มี

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ เตสํ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้นั้นเหมือนกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

อ. สัง. ไม่มี

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **นตฺถิ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **นิรุชฺฌิตฺถ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ไม่มี

ใน ปฏิ.ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้นั้นเหมือนกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

อ. สัง. ไม่มี

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **นตฺถิ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **นิรุชฺฌิตฺถ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ไม่มี

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม อ. สัง. ไม่มี

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ** ?

ทุกขสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลใดในภูมิใด สมุทยสัจจะก็จักไม่ดับแก่บุคคลนั้นในภูมินั้นใช่ไหม ?

วิ. **นิรุชฺฌิสฺสติ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **นิรุชฺฌิตฺถ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **สุทฺธาวาสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ** นี้เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม อ. สัง. ไม่มี

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสมงฺคีนำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้น นี้เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

อ. สัง. ไม่มี

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจำ น นิรุชฺฌิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจำ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **นิรุชฺฌิสฺสติ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **นิรุชฺฌิตฺถ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **สุทฺธาวาสำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ ตตฺถ** นี้เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

อ. สัง. ไม่มี

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้เหมือนกัน ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

อ. สัง. ไม่มี

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจำ น นิรุชฺฌิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจำ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **สุทฺธาวาสานำ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน เตสำ ตตฺถ ฯลฯ อสญฺญสตฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อทุติยจิต คือปฐมภวังค์เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิ ในภูมินั้น สมุทยสัจจะไม่เคยดับ แต่มรรคสัจจะจักดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็ไม่เคยดับ มรรคสัจจะก็จักไม่ดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ อาปายิกานํ เตสํ ฯลฯ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอบายภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้น มรรคสัจจะจักไม่ดับ แต่สมุทยสัจจะเคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็จักไม่ดับ สมุทยสัจจะก็ไม่เคยดับ

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ** เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาส วาระอนุโลม

และ สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ ในสุทธาวาสภูมิ ที่จะไม่ได้มรรคในภพนี้ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของมุขยตติยจิต ได้แก่ ปฐมภวังค์ และตังสทิสทุติยจิต ๑๘ ดวง คือ ปฏิสนธิจิต ๑ ภวังคจิต ๑๕ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๑ กับสุทธาวาสภูมิ ๔ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ) (เป็นองค์ธรรมที่เหลือมาจาก **สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต ฯลฯ** หมวดแรก)

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

จบ อตีตานาคตวารปัจจนิก

และ จบ นิโรธวาระ

อุปปาทนิโรธวาระ
ปัจจุปปันนวาระอนุโลม
ปุคคลวาระ
ทุกขสัจจมูละ
๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌตีติ ?**

วิ. **โน**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **โน**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังเกิดใน ๓๑ ภูมิ คือ ฯลฯ **(สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ)**

ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ๘๕ เจตสิก ๕๒ จิตตชรูป (เว้นอรูปวิปากจิต ๔)

ติ. ๑ ผล. ๔ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในจตุโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโลภมูลจิต ๘ โมหมูลจิต ๒ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ มหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ อรูปาวจรจิต ๑๒ เจตสิก ๔๓ **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อ. สัง. ไม่มี

ใน ปฏิ. ปุ. อ.สัน. ได้แก่ **ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ** ปัจฉิมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปัจจุปปันนวาระอนุโลม ปุคคลวาระ แห่งนิโรธวาระ

อ. สัง. ไม่มี

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกขสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌตีติ ?**

วิ. **โน**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **โน**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. เหมือน อนุ. ปุ. สมุทยสัจจมูลี

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ มรรคบุคคล ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งมรรคจิต ๔ เจตสิก ๓๖

อ. สัง. ไม่มี

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌตีติ ?**

วิ. **โน**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **โน**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ** เหมือน อนุ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปัจจุปปันนวาระอนุโลม ปุคคลวาระแห่งอุปปาทวาระ

อ. สัง. ไม่มี

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. เหมือน ปฏิ. ปุ. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ปุคคโลกาสวาระ เหมือนปุคคลวาระ โดยเพิ่มภูมิตามสมควร

จบ ปัจจุปปันนวาระอนุโลม

ปัจจุปปันนวารปัจจนิก

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลิยมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌตีติ ?**

วิ. **ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ สพฺเพสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต ตณฺหาวิปฺปยุตฺต-จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งตัณหาบุคคลเหล่านั้น ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่สมุทยสัจจะกำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งตัณหาวิปปยุตตจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ สพฺเพสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังดับ แต่ทุกขสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งตัณหาวิปปยุตตจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิต ผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโลภมูลจิตตุปบาท **(ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

และ ปุ. ๔ ผล. ๔ ซึ่งกำลังตายใน ๓๑ ภูมิ คือ ฯลฯ **(สพฺเพสํ จวนฺตานํ เตสํ)**

ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งตัณหาวิปปยุตตจิต ๘๑ เจตสิก ๔๘ **(ปวตฺเต ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิตเบื้องบน ๓ ผลจิต ๔ เจตสิก ๓๖ **(อรูเป มคฺคสฺส จ ฯลฯ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังเกิดใน ๓๑ ภูมิ คือ ฯลฯ **(สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ)**

ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ จิตตชรูป (เว้นโลกุตตรจิตในอรูปภูมิ) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌตีติ ?**

วิ. **มคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ สพฺเพสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต มคฺควิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งมรรคจิตบุคคลเหล่านั้น ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่มรรคสัจจะกำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งมรรควิปปยุตตจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด มรรคสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ สพฺเพสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต มคฺควิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะไม่ใช่กำลังดับ แต่ทุกขสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งมรรควิปปยุตตจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิต ผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ มรรคบุคคล ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งมรรคจิต ๔ เจตสิก ๓๖ **(มคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

และ ปุ. ๔ ผล. ๔ ซึ่งกำลังตายใน ๓๑ ภูมิ คือ ฯลฯ **(สพฺเพสํ จวนฺตานํ เตสํ)**

ปุ. ๔ ผล. ๔ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งมรรควิปปยุตตจิต ๘๕ เจตสิก ๕๒ **(ปวตฺเต มคฺควิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิตเบื้องบน ๓ ผลจิต ๔ เจตสิก ๓๖ **(อรูเป มคฺคสฺส จ ฯลฯ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังเกิดใน ๓๑ ภูมิ คือ ฯลฯ **(สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ)**

ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ ที่เป็นไปในปวัตติกาลในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ จิตตชรูป (เว้นโลกุตตรจิตในอรูปภูมิ) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌตีติ ?**

วิ. **มคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ มคฺควิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ นิโรธสมาปนฺนานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งมรรคจิตบุคคลเหล่านั้น สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแต่มรรคสัจจะกำลังดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาวิปปยุตตจิตและในภังคักขณะแห่งมรรควิปปยุตตจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่านั้นกำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่ก็ดี อสัญญสัตตบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด มรรคสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ มคฺควิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ นิโรธสมาปนฺนานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาบุคคลเหล่านั้น มรรคสัจจะไม่ใช่กำลังดับ แต่สมุทยสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาวิปปยุตตจิต และในภังคักขณะแห่งมรรควิปปยุตตจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่านั้นกำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่ก็ดี อสัญญสัตตบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะก็ไม่ใช่กำลังดับ สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ.สัน. ได้แก่ มรรคบุคคล ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งมรรคจิต ๔ เจตสิก ๓๖ **(มคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

และ ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งตัณหาวิปปยุตตจิต ๘๑ เจตสิก ๔๙ **(ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

ปุ. ๔ ผลบุคคล ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งมรรควิปปยุตตจิต ๘๕ เจตสิก ๕๒ **(มคฺควิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตผลบุคคล ๑ ในขณะที่กำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่ **(นิโรธสมาปนฺนานํ เตสํ)**

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ **(อสญฺญสตฺตานํ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโลภมูลจิตตุปบาท **(ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ปุคคโลกาสวาระ เหมือน ปุคคลวาระ โดยเพิ่มภูมิตามสมควร

จบ ปัจจุปปันนวารปัจจนิก

อตีตวาระอนุโลม

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. และ ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **อนภิสเมตาวีนํ เตสํ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ เตสํ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้น ทุกขสัจจะเคยเกิด แต่มรรคสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลเหล่านั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นเข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้ว ทุกขสัจจะก็เคยเกิด มรรคสัจจะก็เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ ซึ่งยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้น นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิด ฯลฯ จนถึงโสดาปัตติมรรคจิต **(อนภิสเมตาวีนำ เตสำ)**

และ มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ ซึ่งเข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วนับตั้งแต่ โสดาปัตติผลจิตเป็นต้น จนถึงปัจฉิมจิต

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี แสดงเหมือนกันกับ ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจำ อุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจำ นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **สุทฺธาวาสานำ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ อิตเรสำ จตุโวการานำ ปญฺจโวการานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อทุติยจิต คือปฐมภวังค์เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะเคยเกิด แต่สมุทยสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นเกิดอยู่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่นอกจากบุคคลที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งทุติยจิตในสุทธาวาสภูมิ ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็เคยเกิด สมุทยสัจจะก็เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ๑๘ ดวง คือปฐมภวังค์อันเป็นมุขยทุติยจิต และ

ภวังคจิต ๑๕ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๑ อันเป็นตังสทิสทุติยจิต กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

และ ปุ. ๔ อริยบุคคล ๘ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ นับตั้งแต่ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๒ เป็นต้น จนถึงจุติในสุทธาวาสภูมิ และนับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้นจนถึงจุติจิตใน จตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่เหลือ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๖ **(อิตเรสํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน อนภิสเมตาวีนํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อทุติยจิต คือปฐมภวังค์เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิก็ดี บุคคลที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะเคยเกิดแก่มรรคสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นเข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้ว ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็เคยเกิด มรรคสัจจะก็เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ๑๘ ดวง คือ ปฐมภวังค์อันเป็นมุขยทุติยจิต และภวังคจิต ๑๕ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๑ อันเป็นตังสทิสทุติยจิต ถ้าจะไม่ได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ทุติยภวังค์

เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ทุติยภวังค์เป็นต้น จนถึงอรหัตตมรรคจิต กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานำ ฯลฯ เตสำ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะไม่ได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโสดาปัตติมรรคจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(อนภิสเมตาวีนำ เตสำ ตตฺถ มุขยนัย)**

โสดาปัตติผลบุคคล ๑ สกทาคามิมรรคบุคคล ๑ ที่ได้โสดาปัตติมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะไม่ได้สกทาคามิมรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต

ถ้าจะได้สกทาคามิมรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงสกทาคามิมรรคจิต สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ ฯลฯ

อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโว-การภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๓) **(อนภิสเมตาวีนำ เตสำ ตตฺถ สทิสูป-จารนัย)**

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

และ มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคล ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าในสุทธาวาสภูมิ ก็นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงจุติจิต สำหรับใน จตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่เหลือนั้น ถ้าผู้ที่เคยได้มรรคมาแล้วจากภพก่อนในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต

ถ้าผู้ที่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพนี้ ก็นับตั้งแต่มรรคานันตรผลจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อภิสเมตาวีนำ เตสำ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **สุทฺธาวาสานํ ทุติเย อกุสเล จิตฺเต วตฺตมาเน อนภิสเมตาวีนํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่ออกุศลชวนะดวงที่ ๒ เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะเคยเกิด แต่มรรคสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นเข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้ว ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็เคยเกิด มรรคสัจจะก็เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในสุทธาวาสภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของมุขยทุติยอกุศลจิต คือภวนิกันติกโลภชวนะ ดวงที่ ๒ และตังสทิสทุติยจิต คือ ถ้าจะไม่ได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๓ เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ภวนิกันติกโลภชวนะ ดวงที่ ๓ เป็นต้น จนถึงอรหัตตมรรคจิต กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานํ ทุติเย ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ฯลฯ (ดูในทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(อนภิสเมตาวีนํ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

โสดาปัตติผลบุคคล ๑ สกทาคามิมรรคบุคคล ๑ ที่ได้โสดาปัตติมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้วคือ ฯลฯ

สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ ที่ได้สกทาคามิมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้วคือ ฯลฯ

อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ได้อนาคามิมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะไม่ได้อรหัตตมรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต

ถ้าจะได้อรหัตตมรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอรหัตตมรรคจิตกับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(อนภิสเมตาวีนำ เตสำ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

จบ อตีตวาระอนุโลม

อตีตวารปัจจนิก

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจำ นุปฺปชฺชิตถ, ตสฺส สมุทยสจฺจำ น นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **นตฺถิ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **นตฺถิ**

ใน อนุ. ปุ. และ ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ไม่มี

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจำ นุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส มคฺคสจฺจำ น นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **นตฺถิ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อุปฺปชฺชิตฺถ**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ไม่มี

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ ซึ่งยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิด ฯลฯ จนถึงโสดาปัตติมรรคจิตเกิด

อ. สัง. ไม่มี

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **นตฺถิ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อุปฺปชฺชิตฺถ**

ใน อนุ. ปุ. และ ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. เหมือนในทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

สุทฺธาวาสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ

เมื่อทุติยจิต คือปฐมภวังค์เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะไม่เคยดับ แต่ทุกขสัจจะเคยเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดในสุทธาวาสภูมิ ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็ไม่เคยดับ ทุกขสัจจะก็ไม่เคยเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ ซึ่งกำลังเกิดในสุทธาวาสภูมิ คือ ฯลฯ กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ๑๘ ดวง คือ ปฐมภวังค์อันเป็นมุขยทุติยจิต และภวังคจิต ๑๕ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๑ อันเป็นตังสทิสทุติยจิต กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ)**

สุ. ๑ ซึ่งเกิดในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน อนภิสเมตาวีนํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ สุทฺธาวาสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อทุติยจิต คือปฐมภวังค์เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิก็ดี บุคคลที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะไม่เคยดับ แต่ทุกขสัจจะเคยเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดในสุทธาวาสภูมิ ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็ไม่เคยดับ ทุกขสัจจะก็ไม่เคยเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ ซึ่งกำลังเกิดในสุทธาวาสภูมิ คือ ฯลฯ กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในสุทธาวาสภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของมุขยทุติยจิต คือ ปฐมภวังค์ และ ตังสทิสทุติยจิต คือ ถ้าจะไม่ได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ทุติยภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ทุติยภวังค์เป็นต้น จนถึงอรหัตตมรรคจิตกับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะไม่ได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้มรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโสดาปัตติมรรคจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(อนภิสเมตาวีนํ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

โสดาปัตติผลบุคคล ๑ สกทาคามิมรรคบุคคล ๑ ที่ได้โสดาปัตติมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว ฯลฯ สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ ที่ได้อนาคามิมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว ฯลฯ

อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ได้อนาคามิมรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าจะไม่ได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าจะได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอรหัตตมรรคจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(อนภิสเมตาวีนํ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

และ องค์ธรรมของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **สุทฺธาวาสานํ ทุติเย อกุสเล จิตฺเต วตฺตมาเน อนภิสเมตาวีนํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่ออกุศลชวนะดวงที่ ๒ เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะไม่เคยดับ แต่สมุทยสัจจะเคยเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อทุติยจิต คือปฐมภวังค์เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็ไม่เคยดับ สมุทยสัจจะก็ไม่เคยเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ ที่ในสุทธาวาสภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของมุขยทุติยจิต คือปฐมภวังค์ และตังสทิสทุติยจิต ๑๘ ได้แก่ปฏิสนธิจิต ๑ ภวังคจิต ๑๕ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ ภวนิกันติกโลภชวนะ ดวงที่ ๑ กับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ)**

สุ. ๑ ซึ่งกำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในสุทธาวาสภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของมุขยทุติยอกุศลจิต คือภวนิกันติกโลภชวนะ ดวงที่ ๒ และตังสทิสทุติยจิต คือ ถ้าจะไม่ได้อรหัตตมรรคในภพนี้ ก็นับตั้งแต่ภวนิกันติกโลภชวนะดวงที่ ๓ เป็นต้น จนถึงอรหัตตมรรคจิตกับสุทธาวาสภูมิ ๕ **(สุทฺธาวาสานํ ทุติเย อกุสเล จิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ ฯลฯ (ดูองค์ธรรมของ **อนภิสเมตาวีนำ** ใน ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี)

และ องค์ธรรมของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

จบ อตีตวารปัจจนิก

อนาคตวาระอนุโลม

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจำ อุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส สมุทยสจฺจำ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนำ อรหนฺตานำ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคำ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสำ ฯลฯ อิตเรสำ เตสำ ฯลฯ**

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยอรหัตตมรรคเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะจักเกิด แต่สมุทยสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลที่นอกจากนั้น ทุกขสัจจะก็จักเกิด สมุทยสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสมงฺคีนำ เตสำ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนปรินิพพานจิต (ปัจฉิมอนันตรจิต) **(อรหนฺตานำ เตสำ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทาน ใน อรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ภังคักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ โสดาปัตติผลบุคคล ๑ มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องกลาง ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้ว ก็ได้แก่ สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ อนาคามิผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ภังคักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้นจนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ สทิสูปจารนัย)**

และ ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่ ภัพพปุถุชน ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิด ฯลฯ อุปปาทักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ ภัพพปุถุชน ๔ โสดาปัตติ-มรรคบุคคล ๑ โสดาปัตติผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ ภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ ภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิด ฯลฯ อุปปาทักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย

อภัพพปุถุชน ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นมาจนหาที่สุดมิได้ **(อิตเรสํ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะจักเกิด แต่มรรคสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็จักเกิดมรรคสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิตนับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนปรินิพพานจิต (ปัจฉิมอนันตรจิต) **(อรหนฺตานํ เตสํ)**

อภัพพปุถุชน ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิตนับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นมาจนหาที่สุดมิได้ **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ)**

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตต-มรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทานในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ)**

ภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิด ฯลฯ จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **เย ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ**

ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้น สมุทยสัจจะจักเกิด แต่มรรคสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้มรรค บุคคลเหล่านั้นสมุทยสัจจะก็จักเกิดมรรคสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะจักดับ แต่สมุทยสัจจะจักไม่เกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคบุคคลเหล่านั้น มรรคสัจจะก็จักดับ สมุทยสัจจะก็จักเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อภัพพปุถุชน ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิดเป็นต้นมาจนหาที่สุดมิได้ **(เยปุถุชฺชนา มคฺคํ ฯลฯ เตสํ)**

และ ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่ ภัพพปุถุชน ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิด ฯลฯ จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ ภัพพปุถุชน ๔ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ โสดาปัตติผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้ว ก็ได้แก่ ภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ ภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิด ฯลฯ จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย **(เย มคฺคํ ฯลฯ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทานในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ โสดาปัตติผลบุคคล ๑ มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องกลาง ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้ว ก็ได้แก่ สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ อนาคามิผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้น

ครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ สทิสูปจารนัย)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อิตเรสํ จตุโวการานํ ปญฺจโวการานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยอรหัตตมรรคเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี

บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะจักเกิด แต่สมุทยสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นเกิดอยู่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่นอกจากนั้น ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็จักเกิด สมุทยสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. และ ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. เหมือนกันกับ อนาคตวาระอนุโลม ปุคคโลกาสวาระแห่ง ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในอุปปาทวาระ

ต่างกันแต่เพียงกำหนดขอบเขตวิถีที่เป็นองค์ธรรมของ **"อรหนฺตานํ เตสํ ตตฺถ"** ในอุปปาทนิโรธวาระนี้ แสดงว่า "จนถึงจิตที่เกิดก่อนปรินิพพานจิต (ปัจฉิมอนันตรจิต)" เท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ อาปายิกานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอบายภูมิ อสัญญสัตต-ภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะจักเกิด แต่มรรคสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็จักเกิด มรรคสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ใน อนุ. ปุ. และ ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. เหมือนกันกับ อนาคตวาระอนุโลม ปุคคโลกาสวาระแห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจมูลี ในนิโรธวาระต่างกัน แต่เพียงกำหนดขอบเขตวิถีที่เป็นองค์ธรรมของ **อรหนฺตานํ เตสํ ตตฺถ** ในอุปปาทนิโรธวาระนี้ แสดงว่า "จนถึงจิตที่เกิดก่อนปรินิพพานจิต (ปัจฉิมอนันตรจิต)"

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อาปายิกานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นเกิดอยู่ในอบายภูมิก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะจักเกิด แต่มรรคสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้มรรค บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น สมุทยสัจจะก็จักเกิด มรรคสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะจักดับ แต่สมุทยสัจจะจักไม่เกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้มรรค บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้นมรรคสัจจะก็จักดับ สมุทยสัจจะก็จักเกิด

ใน อนุ. ปุ. และ ปฏิ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. เหมือนกันกับ อนาคตวาระอนุโลม ปุคคโลกาสวาระ แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในนิโรธวาระ

จบ อนาคตวาระอนุโลม

อนาคตวารปัจจนิก

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนำ อรหนฺตานำ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคำ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสำ ฯลฯ ปจฺฉิมจิตฺตสมงฺคิโน เตสำ ฯลฯ**

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยอรหัตตมรรคจิตเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะจักไม่ดับ แต่ทุกขสัจจะจักเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยปรินิพพานจิตเหล่านั้น สมุทยสัจจะก็จักไม่ดับ ทุกขสัจจะก็จักไม่เกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของติเหตุกจุติจิต ๑๓ เจตสิก ๓๕

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสมงฺคีนำ เตสำ ฯลฯ** เป็นต้นเหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคลวาระ อนุโลมและ องค์ธรรมของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจำ นุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส มคฺคสจฺจำ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานำ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคำ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสำ ฯลฯ ปจฺฉิมจิตฺตสมงฺคีนำ เตสำ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะจักไม่ดับ แต่ทุกขสัจจะจักเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยปรินิพพานจิตเหล่านั้น มรรคสัจจะก็จักไม่ดับ ทุกขสัจจะก็จักไม่เกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของติเหตุกจุติจิต ๑๓ เจตสิก ๓๕

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระ อนุโลม

และ องค์ธรรมของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะจักไม่เกิด แต่มรรคสัจจะจักดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี สมุทยสัจจะก็จักไม่เกิด มรรคสัจจะก็จักไม่ดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **เย ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เตสํ ฯลฯ**

ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรคปุถุชนเหล่านั้น มรรคสัจจะจักไม่ดับ แต่สมุทยสัจจะจักเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี มรรคสัจจะก็จักไม่ดับ สมุทยสัจจะก็จักไม่เกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ ปัจฉิมโกฏฐาส สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ปุคคลวาระ อนาคตวาระ ปัจจนิก ในนิโรธวาระ

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **เย ปุถุชฺชนา มคฺคํ ฯลฯ** นี้เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ ปจฺฉิมจิตฺตสมงฺคีนํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยอรหัตตมรรคจิตเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะจักไม่ดับแต่ทุกขสัจจะจักเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยปรินิพพานจิตเหล่านั้น ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็จักไม่ดับ ทุกขสัจจะก็จักไม่เกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของติเหตุกจุติจิต ๑๓ เจตสิก ๓๕ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) (**ปจฺฉิมจิตฺตสมงฺคีนํ เตสํ ตตฺถ**)

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสมงฺคีนำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ปุคคโลกาสวาระ อนาคตวาระอนุโลม ในอุปปาทวาระ

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจำ นุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจำ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานำ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคำ น ปฏิลภิสฺสนฺติ อาปายิกานำ อสญฺญสตฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ ปจฺฉิมจิตฺตสมงฺคีนำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอบายภูมิ อสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะจักไม่ดับ แต่ทุกขสัจจะจักเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยปรินิพพานจิตเหล่านั้น ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็จักไม่ดับ ทุกขสัจจะก็จักไม่เกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. และ อ. สัง. ได้แก่ อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของติเหตุกจุติจิต ๑๓ เจตสิก ๓๕ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ปจฺฉิมจิตฺตสมงฺคีนำ เตสำ ตตฺถ)**

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ปุคคโลกาสวาระ อนาคตวาระอนุโลม ในอุปปาทวาระ เพียงแต่เปลี่ยน “ขณะทั้ง ๓ ของอรหัตตมรรคจิต” เป็น “การดับแห่งอรหัตตมรรคจิต” เท่านั้น

และ องค์ธรรมของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะจักไม่เกิด แต่มรรคสัจจะจักดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็จักไม่เกิด มรรคสัจจะก็จักไม่ดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อาปายิกานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

บุคคลที่เกิดอยู่ในอบายภูมิเหล่านั้นก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะจักไม่ดับ แต่ทุกขสัจจะจักเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็จักไม่ดับ สมุทยสัจจะก็จักไม่เกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้นเหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของอรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

ทุ. ๑ ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่โลภชวนะดวงที่ ๕ เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิตกับอบายภูมิ ๔

ผู้ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ และจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีกนั้นได้แก่ ภัพพปุถุชน ๓ อภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่ชวนะดวงที่ ๕ เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับ จตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔)

ผู้ที่จะได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพานนั้นได้แก่ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต ถ้าผู้ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่และไม่มีตัณหาเกิดขึ้นหลังจากได้มรรคแล้ว ก็นับตั้งแต่ภังคักขณะของมรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้ามีตัณหาเกิดขึ้นหลังจากได้มรรคแล้ว ก็นับตั้งแต่ภังคักขณะของตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับ จตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ผู้ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก ที่เคยได้มรรคเบื้องต่ำมาแล้วในภพก่อนๆ ในภูมิที่ตนเกิดอยู่ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพานนั้นได้แก่

ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ผู้ที่ได้มรรคเบื้องต่ำจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว แต่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ และจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีกนั้นได้แก่ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๒๐ (เว้นเวหัปผลาภูมิ ๑ อกนิฏฐาภูมิ ๑ อบายภูมิ ๔) (ไม่มีบาลีแสดงไว้เหมือนปัจฉิมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งปุคฺโลกาสวาระอนุโลม สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในนิโรธวารปัจจนิก)

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานำ เตสำ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อาปายิกานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้นนี้เหมือนกันกับปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

จบ อนาคตวารปัจจนิก

ปัจจุปปันนาตีตาวาระอนุโลม

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจำ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส สมุทยสจฺจำ นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **สพฺเพสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะเคยดับ แต่ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะก็เคยดับ ทุกขสัจจะก็กำลังเกิด

(แสดงองค์ธรรมเหมือนกันกับ ปัจจุปปันนาตีตาวาระอนุโลม ปุคคลวาระในอุปปาทวาระ)

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **อนภิสเมตาวีนํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

บุคคลที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะกำลังเกิด แต่มรรคสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็กำลังเกิด มรรคสัจจะก็เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อภิสเมตาวีนํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

บุคคลที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะเคยดับ แต่ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลที่เข้าถึงความเป็นผู้ที่เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะก็เคยดับ ทุกขสัจจะก็กำลังเกิด

(แสดงองค์ธรรมเหมือนกันกับ ปัจจุปปันนาตีตวาระอนุโลม ปุคคลวาระ ในอุปปาทวาระ)

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **อนภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้น สมุทยสัจจะกำลังเกิด แต่มรรคสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้น สมุทยสัจจะก็กำลังเกิด มรรคสัจจะก็เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน นิโรธสมาปนฺนานํ เตสํ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นก็ดี ในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่ผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่ก็ดี มรรคสัจจะเคยดับ แต่สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้น มรรคสัจจะก็เคยดับ สมุทยสัจจะก็กำลังเกิด

(แสดงองค์ธรรมเหมือนกันกับ ปัจจุปปันนาตีตวาระอนุโลม ปุคคลวาระ ในอุปปาทวาระ)

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **สุทฺธาวาสานํ อุปปตฺติจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อสญฺญสตฺตํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อิตเรสํ จตุโวการํ ปญฺจโวการํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะกำลังเกิด แต่สมุทยสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลที่กำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่นอกจากสุทธาวาสภูมิเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็กำลังเกิด สมุทยสัจจะก็เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **จตุโวการา ปญฺจโวการา จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ จตุโวการํ ปญฺจโวการํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังตายในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะเคยดับ แต่ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ

ก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็เคยดับ ทุกขสัจจะก็กำลังเกิด

(แสดงองค์ธรรมเหมือนกันกับ ปัจจุปปันนาตีตวาระอนุโลม ปุคคโลกาสวาระในอุปปาทวาระ)

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **สุทฺธาวาสานํ อุปปตฺติจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อนภิสเมตาวีนํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อสญฺญสตฺตํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมเหล่านั้นก็ดี ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะกำลังเกิด แต่มรรคสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็กำลังเกิด มรรคสัจจะก็เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อภิสเมตาวีนํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะเคยดับ แต่ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็เคยดับ ทุกขสัจจะก็กำลังเกิด

(แสดงองค์ธรรมเหมือนกันกับปัจจุปปันนาตีตวาระอนุโลม ปุคคโลกาสวาระในอุปปาทวาระ)

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **อนภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ**

ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้น ในภูมินั้นสมุทยสัจจะกำลังเกิด แต่มรรคสัจจะไม่เคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้น ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็กำลังเกิด มรรคสัจจะก็เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นก็ดี

ในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่ผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะเคยดับ แต่สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้น ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็เคยดับ สมุทยสัจจะก็กำลังเกิด

(แสดงองค์ธรรมเหมือนกันกับ ปัจจุปปันนาตีตวาระอนุโลม ปุคคโลกาสวาระในอุปปาทวาระ)

จบ ปัจจุปปันนาตีตวาระอนุโลม

ปัจจุปปันนาตีตวารปัจจนิก

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **นิรุชฺฌิตฺถ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **นตฺถิ**

(แสดงองค์ธรรมเหมือนกันกับ ปัจจุปปันนาตีตวารปัจจนิก ปุคคลวาระใน อุปปาทวาระ)

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **อภิสเมตาวีนํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อนภิสเมตาวีนํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่มรรคสัจจะเคยดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด มรรคสัจจะก็ไม่เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อนภิสเมตาวีนํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อนภิสเมตาวีนํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะไม่เคยดับ แต่ทุกขสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้น เหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะก็ไม่เคยดับ ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

(แสดงองค์ธรรมเหมือนกันกับ ปัจจุปปันนาตีตวารปัจจนิก ปุคคลวาระ ในอุปปาทวาระ)

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน นิโรธสมาปนฺนานํ เตสํ ฯลฯ อนภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นก็ดี ในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่ผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่ก็ดี สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่มรรคสัจจะเคยดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นก็ดี ในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี อสัญญสัตตบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด มรรคสัจจะก็ไม่เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อนภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อนภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้น เหล่านั้น มรรคสัจจะไม่เคยดับ แต่สมุทยสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้น เหล่านั้นก็ดี ในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี อสัญญสัตตบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะก็ไม่เคยดับ สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

(แสดงองค์ธรรมเหมือนกันกับ ปัจจุปปันนาตีตวารปัจจนิก ปุคคลวาระในอุปปาทวาระ)

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **จตุโวการา ปญฺจโวการา จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ สุทฺธาวาสานํ อุปปตฺติจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อสญฺญสตฺตา จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังตายในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ บุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่สมุทยสัจจะเคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังตายในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด สมุทยสัจจะก็ไม่เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **สุทฺธาวาสานํ อุปปตฺติจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อสญฺญสตฺตํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ สุทฺธาวาสานํ อุปปตฺติจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อสญฺญสตฺตา จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะไม่เคยดับ แต่ทุกขสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังตายในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็ไม่เคยดับ ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

(แสดงองค์ธรรมเหมือนกันกับปัจจุปปันนาตีตวารปัจจนิก ปุคคโลกาสวาระ ในอุปปาทวาระ)

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **อภิสเมตาวีนํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ สุทฺธาวาสานํ อุปปตฺติจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อนภิสเมตาวีนํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกขเณ อสญฺญสตฺตา จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่มรรคสัจจะเคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมเหล่านั้นก็ดี ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังตายในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด มรรคสัจจะก็ไม่เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **สุทฺธาวาสานํ อุปปตฺติจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อนภิสเมตาวีนํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อสญฺญสตฺตํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ สุทฺธาวาสานํ อุปปตฺติจิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อนภิสเมตาวีนํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อสญฺญสตฺตา จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมเหล่านั้นก็ดี ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะไม่เคยดับ แต่ทุกขสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งปฏิสนธิจิตของสุทธาวาสพรหมเหล่านั้นก็ดี ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังตายในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็ไม่เคยดับ ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

(แสดงองค์ธรรมเหมือนกันกับ ปัจจุปปันนาตีตวารปัจจนิก ปุคคโลกาสวาระในอุปปาทวาระ)

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ จ นิรุชฺฌิตฺถาติ ?**

วิ. **อภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ ฯลฯ สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน อนภิสเมตาวีนํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นก็ดี ในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่ผู้ที่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มาแล้วเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่มรรคสัจจะเคยดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อทุติยจิต คือ ปฐมภวังค์เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี ในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด มรรคสัจจะก็ไม่เคยดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อนภิสเมตาวีนำ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ สุทฺธาวาสานำ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน อนภิสเมตาวีนำ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้น ในภูมินั้น มรรคสัจจะไม่เคยดับ แต่สมุทยสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อทุติยจิต คือปฐมภวังค์เกิดแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งตัณหาของผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี ในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้เคยรู้อริยสัจ ๔ มานั้นเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็ไม่เคยดับ สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

(แสดงองค์ธรรมเหมือนกันกับปัจจุปปันนาตีตวารปัจจนิก ปุคคโลกาสวาระในอุปปาทวาระ)

จบ ปัจจุปปันนาตีตวารปัจจนิก

ปัจจุปปันนานาคตวาระอนุโลม

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อิตเรสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในอุปปาทักขณะแห่งโวทานบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะกำลังเกิด แต่สมุทยสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลที่นอกจากบุคคลเหล่านี้กำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็กำลังเกิด สมุทยสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **สพฺเพสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ สพฺเพสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะจักดับ แต่ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะก็จักดับ ทุกขสัจจะก็กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในปัญจโวการภูมิ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต (เว้นอรหัตตผลจิตในอรูปภูมิ) **(อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโวทานในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิต นับตั้งแต่ตทารัมมณะหรือภวังค์ที่เกิดต่อจากโลภชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ)

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันได้แล้วก็ได้แก่ โสดาปัตติผลบุคคล ๑ มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องกลาง ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ อนาคามิผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ตทารัมมณะหรือภวังค์ที่เกิดต่อจากโลภชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ สทิสูปจารนัย)**

และ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังเกิดใน ๓๑ ภูมิ คือ ฯลฯ **(อิตเรสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ)**

ติ. ๑ ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับในปวัตติกาล โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้น คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึง อุปปาทักขณะของโลภชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ โสดาปัตติผลบุคคล ๑ ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของโลภชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ)

ปุ. ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผู้จะต้องเกิดต่อไปอีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังตายใน ๓๐ ภูมิ คือ ฯลฯ **(สพฺเพสํ จวนฺตานํ เตสํ)**

ติ. ๑ ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ โสดาปัตติมรรค-บุคคล ๑ โสดาปัตติผลบุคคล ๑ ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโลภชวนะดวงที่ ๖ ที่เกิดก่อนชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย

ปุ. ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผู้จะต้องเกิดต่อไปอีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

โสดาปัตติผลบุคคล ๑ มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องกลาง ๒ ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิตเบื้องกลาง ๒ ผลจิตเบื้องต่ำ ๓ (เว้นโสดาปัตติมรรคจิต) **(อรูเป มคฺคสฺส ฯลฯ เตสํ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรคปุถุชนเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะกำลังเกิด แต่มรรคสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทานในอุปปาทักขณะแห่งโวทานบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็กำลังเกิด มรรคสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในภังคักขณะแห่งโวทานบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามี บุคคล

เหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะจักดับ แต่ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในอุปปาทักขณะแห่งโวทานบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะก็จักดับ ทุกขสัจจะก็กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต (เว้นอรหัตตผลจิตในอรูปภูมิ) **(อรหนฺตานำ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ)**

อภัพพปุถุชน ๔ ซึ่งกำลังเกิดใน ๒๖ ภูมิ คือ ฯลฯ **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสำ อุปปชฺชนฺตานำ)**

อภัพพปุถุชน ๔ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ฯลฯ เตสำ)**

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโวทานในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสำ)**

ภัพพปุถุชน ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังเกิดใน ๓๑ ภูมิ คือ ฯลฯ **(เย จญฺเญ มคฺคำ ฯลฯ เตสำ)**

ภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะไม่ได้มรรคในภพนี้ แต่จะได้มรรคในภพหน้าก็ดี หรือจะได้มรรคเบื้องต่ำในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภพหน้าก็ดี ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิตนับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ)

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะได้อรหัตตมรรคในภพนี้ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ฯลฯ เตสำ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโวทานในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ)**

ภัพพปุถุชน ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังตายใน ๓๐ ภูมิ คือ ฯลฯ **(เย จญฺเญ มคฺคํ ฯลฯ เตสํ)**

ภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะไม่ได้มรรคในภพนี้ แต่จะได้มรรคในภพหน้าก็ดี หรือจะได้มรรคเบื้องต่ำในภพนี้และจะได้มรรคเบื้องสูงในภพหน้าก็ดี ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต)

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะได้อรหัตตมรรคในภพนี้ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ฯลฯ เตสํ)**

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิตเบื้องบน ๓ ผลจิตเบื้องต่ำ ๓ **(อรูเป มคฺคสฺส จ ฯลฯ เตสํ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **เย ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาบุคคลเหล่านั้น สมุทยสัจจะกำลังเกิด แต่มรรคสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคในอุปปาทักขณะแห่งตัณหา บุคคลเหล่านั้นสมุทยสัจจะก็กำลังเกิด มรรคสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน นิโรธสมาปนฺนานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ฯลฯ เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานนั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามี ในภังคักขณะแห่งตัณหาและในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่ก็ดี อสัญญสัตตบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะจักดับ แต่สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้มรรค ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาบุคคลเหล่านั้น มรรคสัจจะก็จักดับ สมุทยสัจจะก็กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อภัพพปุถุชน ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งตัณหา คือโลภมูลจิตตุปบาท **(เย ปุถุชฺชนา มคฺคํ ฯลฯ เตสํ)**

และ ภัพพปุถุชน ๔ ผลเสกข. ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งตัณหา คือโลภมูลจิตตุปบาท **(เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ฯลฯ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของโวทานในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ)**

ภัพพปุถุชน ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโลภมูลจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่เวียนว่ายตายเกิด ฯลฯ จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี **(เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ฯลฯ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่กำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่ **(นิโรธสมาปนฺนานำ เตสำ)**

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ **(อสญฺญสตฺตานำ เตสำ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจำ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจำ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรหนฺตานำ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคำ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อสญฺญสตฺตำ อุปปชฺชนฺตานำ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ อิตเรสำ จตุโวการำ ปญฺจโวการำ อุปปชฺชนฺตานำ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในอุปปาทักขณะแห่งโวทานบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะกำลังเกิด แต่สมุทยสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลที่นอกจากบุคคลเหล่านี้กำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็กำลังเกิด สมุทยสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **จตุโวการา ปญฺจโวการา จวนฺตานำ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ จตุโวการำ ปญฺจโวการำ อุปปชฺชนฺตานำ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสำ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังตายในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ บุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะจักดับ แต่ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็จักดับ ทุกขสัจจะก็กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต (เว้นอรหัตตผลจิตในอรูปภูมิ) กับ จตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโวทานในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิตนับตั้งแต่ตทารัมมณะหรือภวังค์ที่เกิดต่อจากโลภชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ)

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ โสดาปัตติผลบุคคล ๑ มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ อนาคามิผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ตทารัมมณะหรือภวังค์ที่เกิดต่อจากโลภชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตต-มรรควิถี (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

ปุ. ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่ตทารัมมณะหรือภวังค์ที่เกิดต่อจากโลภชวนะดวงที่ ๕ เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ตทารัมมณะ หรือภวังค์ที่เกิดติดต่อจากโลภชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิต (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๕ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ) (ไม่มีบาลีแสดงหากแต่เป็นองค์ธรรมที่เหลือจาก **ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ** ในปัจฉิมโกฏฐาสนี้เอง หรือที่เหลือมาจากทุกขสัจจมูละสมุทยสัจจมูลี ปัจจุปปันนานาคตวาระอนุโลม ปุคคโลกาสวาระก็ได้)

สุ. ๑ ซึ่งกำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิ คือ ฯลฯ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตูปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

และ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๖ **(อิตเรสํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

ติ. ๑ ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับในปวัตติกาล โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้น คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของโลภชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ โสดาปัตติมรรคบุคคล ๑ โสดาปัตติผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของโลภชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔)

ปุ. ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะของโลภชวนะดวงที่ ๕ ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงอุปปาทักขณะแห่งโลภชวนะดวงที่ ๗ อันเป็นตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) กับ จตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๕ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ)

ปุ. ๔ มรรคเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ.สัน. ได้แก่ ปุ. ๔ ผลเสกข. ๓ ซึ่งกำลังตายในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ และจะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(จตุโวการา ปญฺจโวการา จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะเกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาส-ภูมิ ๕) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิตเบื้องกลาง ๒ ผลจิตเบื้องต่ำ ๓ กับอรูปภูมิ ๔ **(อรูเป มคฺคสฺส ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อปายํ อสญฺญสตฺตํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรคปุถุชนเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเกิดในอบายภูมิ อสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะกำลังเกิด แต่มรรคสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในอุปปาทักขณะแห่งโวทานบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามี บุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็กำลังเกิด มรรคสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในภังคักขณะแห่งโวทานบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามี บุคคลเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ใน

อุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะจักดับ แต่ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทานในอุปปาทักขณะแห่งโวทานบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามี บุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็จักดับ ทุกขสัจจะก็กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต (เว้นอรหัตตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

ปุ. ๓ (เว้น ทุ. ๑) ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ซึ่งกำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผลเสกข. ๓ ที่จะได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพาน คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ผลจิตที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายในภพนี้เป็นต้น จนถึงจุติจิต (เว้นผลจิตในอรูปภูมิ)

ผลเสกข. ๓ ที่ได้มรรคเบื้องต่ำมาแล้วในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพก่อน และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพาน คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต (เว้นผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ผลเสกข. ๓ ที่ได้มรรคจากภูมิอื่นๆ มาแล้วแต่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต

(เว้นผลจิตในอรูปภูมิ) กับ จตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๒๐ (เว้นเวหัปผลาภูมิ ๑ อกนิฏฐาภูมิ ๑ อบายภูมิ ๔) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

ทุ. ๑ ซึ่งกำลังเกิดในอบายภูมิ คือ ฯลฯ กับอบายภูมิ ๔ **(อปายํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

สุ. ๑ ซึ่งกำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิ คือ ฯลฯ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโวทานในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

ภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) ผลเสกข. ๓ ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ ซึ่งกำลังเกิดในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(เย จญฺเญ มคฺคํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

ภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) ผลเสกข. ๓ ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ แต่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพต่อๆ ไปที่เป็นไปในปวัตติกาลก็ดี

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพต่อๆ ไป ที่เป็นไปในปวัตติกาลก็ดี คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต นับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้นจนถึงจุติจิต (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔)

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะภพนี้ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิตนับตั้งแต่ปฐมภวังค์เป็นต้นจนถึงอุปปาทักขณะของมรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้าย และจนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโวทานในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

ภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) ผลเสกข. ๓ ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ซึ่งกำลังตายในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(เย จณฺเณ มคฺคํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

ภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) ผลเสกข. ๓ ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพนี้ แต่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพต่อๆ ไปที่เป็นไปในปวัตติกาลก็ดี

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพนี้และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพต่อๆ ไป ที่เป็นไปในปวัตติกาลก็ดี คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔)

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะภพนี้ที่เป็นในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโคตรภูมิหรือโวทานในมรรควิถีเบื้องต่ำ ๓ และจนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี (เว้นมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิ) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

มรรคบุคคลเบื้องบน ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ในอรูปภูมิที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิตเบื้องบน ๓ ผลจิตเบื้องต่ำ ๓ กับอรูปภูมิ ๔ **(อรูเป มคฺคสฺส จ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อาปายิกานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นเกิดอยู่ในอบายภูมิก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรคในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะกำลังเกิด แต่มรรคสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้มรรค ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของบุคคลเหล่านั้น ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็กำลังเกิด มรรคสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ ฯลฯ เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในอุปปาทักขณะแห่งโวทานบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามี ในภังคักขณะแห่งตัณหาและในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดีในภูมินั้น มรรคสัจจะจักดับ แต่สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของบุคคลเหล่านั้น ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็จักดับ สมุทยสัจจะกำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ ทุ. ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโลภมูลจิตตุปบาท กับอบายภูมิ ๔ **(อาปายิกานํ เตสํ ตตฺถ)**

ปุ. ๓ (เว้น ทุ. ๑) ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นโลภมูลจิตตุปบาท กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผลเสกข. ๓ ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งทิฏฐิคตวิปปยุตตจิตตุปบาท กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๒๐ (เว้นเวหัปผลาภูมิ ๑ อกนิฏฐาภูมิ ๑ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

และ ภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) ผลเสกข. ๓ ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโลภมูลจิตตุปบาท กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔)

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งโวทานในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

ภัพพปุถุชน ๓ (เว้น ทุ. ๑) ผลเสกข. ๓ ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ แต่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภูมิต่อๆ ไปก็ดี

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่ได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพต่อๆ ไปก็ดี คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโลภมูลจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔)

ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงโคตรภูหรือโวทานในมรรควิถีเบื้องต่ำ ๓ และจนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

จบ ปัจจุปปันนานาคตวาระอนุโลม

ปัจจุปปันนานาคตวารปัจจนิก

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชติ ตสฺส สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **สพฺเพสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นทั้งหมดกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่สมุทยสัจจะจักดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในภังคักขณะแห่งโวทานบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรค อรหัตตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด สมุทยสัจจะก็จักไม่ดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส**

อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในอุปปาทักขณะแห่งโวทานบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะจักไม่ดับ แต่ทุกขสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในภังคักขณะแห่งโวทานบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรค อรหัตตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะก็จักไม่ดับ ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **สพฺเพสํ จวนฺตานํ เตสํ ฯลฯ** เป็นต้นเหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคลวาระ-อนุโลม

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต **(อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโวทานในอรหัตต-มรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิตนับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ โสดาปัตติผลบุคคล ๑ มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ อนาคามิผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือ ในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ สทิสูปจารนัย)**

อรหัตตมรรคบุคคล ๑ อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิตและอรหัตตผลจิต **(อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ฯลฯ เตสํ มุขยนัย)**

มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ในอรูปภูมิ ที่จะได้มรรคเบื้องบนตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้น คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิตเบื้องกลาง ๒ ผลจิตเบื้องต่ำ ๓ **(อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ฯลฯ เตสํ สทิสูปจารนัย)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ.สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในภังคักขณะแห่งโวทาน-บุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะ

แห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่มรรคสัจจะจักดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรคปุถุชนเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรค อรหัตตผลจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด มรรคสัจจะก็จักไม่ดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะจักไม่ดับ แต่ทุกขสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตต-มรรคจิตอรหัตตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะก็จักไม่ดับ ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ฯลฯ** เป็นต้นเหล่านี้นั้น เหมือนกันกับปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต **(อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อภัพพปุถุชน ๔ ซึ่งกำลังตายใน ๒๖ ภูมิ คือ ฯลฯ **(เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ ฯลฯ เตสํ)** อภัพพปุถุชน ๔ ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อรหัตตมรรคบุคคล ๑ อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิตและอรหัตตผลจิต **(อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ฯลฯ เตสํ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ** เป็นต้นเหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน นิโรธสมาปนฺนานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามี ในภังคักขณะแห่งตัณหาและในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่ก็ดี

อสัญญสัตตบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่มรรคสัจจะจักดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรคในภังคักขณะแห่งตัณหาและในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด มรรคสัจจะก็จักไม่ดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **เย ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ฯลฯ**

ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาของบุคคลเหล่านั้น มรรคสัจจะจักไม่ดับ แต่สมุทยสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ในภังคักขณะแห่งตัณหา และในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดี มรรคสัจจะก็จักไม่ดับ สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้นั้นเหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ **(อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของจิตนับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต **(อรหนฺตานํ เตสํ)**

อภัพพปุถุชน ๔ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโลภมูลจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต **(เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ ฯลฯ เตสํ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ซึ่งกำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่

สุ. ๑ ที่จะไม่ได้มรรคซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ (ไม่มีบาลีแสดงแต่เป็นองค์ธรรมที่เหลือจากปุริมโกฏฐาส)

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ ฯลฯ เตสํ** นี้ เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคลวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **จตุโวกาเรา ปญฺจโวกาเรา จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อสญฺญสตฺตา จวนฺตานํ อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังตายในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่สมุทยสัจจะจักดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในภังคักขณะแห่งโวทานบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังตายในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคอรหัตตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้น ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด สมุทยสัจจะก็จักไม่ดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อสญฺญสตฺตานํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อสญฺญสตฺตา จวนฺตานํ อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในอุปปาทักขณะแห่งโวทานบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเกิดในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะจักไม่ดับ แต่ทุกขสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในภังคักขณะแห่งโวทานบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังตายในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคอรหัตตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็จักไม่ดับ ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **จตุโวการา ปญฺจโวการา จวนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้นเหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับ จตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโวทานในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผู้ที่จะได้มรรคทั้ง ๔ ตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้นได้แก่ ติ. ๑ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นโสดาบันแล้วก็ได้แก่ โสดาปัตติผลบุคคล ๑ มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องกลาง ๒

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นสกทาคามีแล้วก็ได้แก่ สกทาคามิผลบุคคล ๑ อนาคามิมรรคบุคคล ๑ อนาคามิผลบุคคล ๑

ถ้ามีตัณหาคั่นหลังจากสำเร็จเป็นอนาคามีแล้วก็ได้แก่ อนาคามิผลบุคคล ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงอนุโลมในอรหัตตมรรควิถี กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

ปุ. ๔ มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่อีก คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต ถ้ามรณาสันนชวนะของบุคคลเหล่านี้เป็นโลภชวนะ ก็นับตั้งแต่ชวนะดวงที่ ๕ เป็นต้น จนถึงจุติจิต ถ้าเป็นโทสะ โมหะ มหากุศลชวนะ ก็นับตั้งแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นต้น จนถึงจุติจิตกับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๕ (เว้นอกนิฏฐาภูมิ) (เป็นองค์ธรรมที่เหลือจาก **ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เตสํ ตตฺถ** ในปุริมโกฏฐาส)

สุ. ๑ ซึ่งกำลังตายในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

อรหัตตมรรคบุคคล ๑ อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตมรรคจิตและอรหัตตผลจิต กับอรูปภูมิ ๔ **(อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

มรรคบุคคลเบื้องกลาง ๒ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ในอรูปภูมิ ที่จะได้มรรคตามลำดับ โดยไม่มีตัณหาคั่นในระหว่างนั้น หรืออีกนัยหนึ่ง ถ้าโลภชวนะจะไม่เกิดในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งมรรคจิตเบื้องกลาง ๒ ผลจิตเบื้องต่ำ ๓ กับอรูปภูมิ ๔ **(อรูเป อคฺคมคฺคสฺส จ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อรูเป มคฺคสฺส จ ผลสฺส จ อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อปายา อสญฺญสตฺตา จวนฺตานํ อรูเป อคฺคผลสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในภังคักขณะแห่งโวทานบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามี บุคคลเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งมรรคจิตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่มรรคสัจจะจักดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังตายในอบายภูมิอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้น ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด มรรคสัจจะก็จักไม่ดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ อุปปชฺชนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อปายํ อสญฺญสตฺตํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ เย จ**

ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ จวนฺตานํ ปวตฺเต จิตฺตสฺส ภงฺคกฺขเณ อปายา อสญฺญสตฺตา จวนฺตานํ อรูเป อคฺคผลสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ

ในอุปปาทักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นกำลังเกิดก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังเกิดในอบายภูมิ อสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะจักไม่ดับ แต่ทุกขสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นกำลังตายก็ดี ในภังคักขณะแห่งจิตในปวัตติกาลของบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่กำลังตายในอบายภูมิ อสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตผลจิตในอรูปภูมิบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็จักไม่ดับ ทุกขสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ** เป็นต้น เหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสฺส ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

ปุ. ๓ (เว้น ทุ. ๑) ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ซึ่งกำลังตาย คือ ฯลฯ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

ปุ. ๔ ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ที่เป็นไปในปวัตติกาล คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจุติจิต (จุติอนันตรจิต) กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่จะได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพาน คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่มรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายในภพนี้เป็นต้น จนถึงจุติจิต

ผลเสกข. ๓ ที่ได้มรรคเบื้องต่ำมาแล้วในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพก่อน และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพาน คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ผลเสกข. ๓ ที่ได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิอื่นๆ มาแล้ว แต่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๒๐ (เว้นเวหัปผลาภูมิ ๑ อกนิฏฐาภูมิ ๑ อบายภูมิ ๔) **(ปวตฺเต จิตฺตสฺส ฯลฯ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

ทุ. ๑ ซึ่งกำลังตายในอบายภูมิ กับอบายภูมิ ๔ **(อปายา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

สุ. ๑ ซึ่งกำลังตายในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในอรูปภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งอรหัตตผลจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับอรูปภูมิ **(อรูเป อคฺคผลสฺส ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

ผลเสกข. ๓ ในอรูปภูมิ ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งผลจิตเบื้องต่ำ ๓ กับอรูปภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) **(อรูเป อคฺคผลสฺส ฯลฯ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อรหนฺตานํ จิตฺตสฺส ฯลฯ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้น เหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลีในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชติ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน ในอุปปาทักขณะแห่งโวทานบุคคล เหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามี ในภังคักขณะแห่งตัณหาและในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะไม่ใช่กำลังเกิด แต่มรรคสัจจะจักดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรคในภังคักขณะแห่งตัณหาและในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด มรรคสัจจะก็จักไม่ดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อาปายิกานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตณฺหาย ภงฺคกฺขเณ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺเต วตฺตมาเน อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

บุคคลที่เกิดอยู่ในอบายภูมิเหล่านั้นก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรคในอุปปาทักขณะแห่งตัณหาบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะจักไม่ดับ แต่สมุทยสัจจะกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในภังคักขณะอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ในภังคักขณะแห่งตัณหาและในขณะที่ตัณหาวิปปยุตตจิตกำลังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็จักไม่ดับ สมุทยสัจจะก็ไม่ใช่กำลังเกิด

ใน อนุ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้นเหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส ปฏิ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระอนุโลม

และ อรหัตตมรรคบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งอรหัตตมรรคจิต ๑ เจตสิก ๓๖ กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อคฺคมคฺคสฺส ฯลฯ เตสํ ตตฺถ)**

อรหัตตผลบุคคล ๑ ที่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งจิต นับตั้งแต่อรหัตตผลจิตในอรหัตตมรรควิถีเป็นต้น จนถึงปรินิพพานจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอบายภูมิ ๔) **(อรหนฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

ทุ. ๑ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโลภมูลจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับอบายภูมิ ๔

ปุ. ๓ (เว้น ทุ. ๑) ที่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งโลภมูลจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๔ ปัญจโวการภูมิ ๑๗ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา ฯลฯ เตสํ ตตฺถ มุขยนัย)**

มรรคบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ผลบุคคลเบื้องต่ำ ๓ ที่ได้มรรคเบื้องต่ำในภูมิที่ตนเกิดอยู่เฉพาะในภพนี้ และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพาน คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งทิฏฐิคตวิปปยุตตจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่มรรคที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายในภพนี้เป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ผลเสกข. ๓ ที่ได้มรรคเบื้องต่ำมาแล้วในภูมิที่ตนเกิดอยู่ในภพก่อน และจะได้มรรคเบื้องสูงในภูมิอื่นๆ แล้วจะปรินิพพาน คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งทิฏฐิคตวิปปยุตตจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๑๖ (เว้นจตุตถฌานภูมิ ๖ อบายภูมิ ๔)

ผลเสกข. ๓ ที่ได้มรรคเบื้องต่ำจากภูมิอื่นๆ มาแล้ว แต่จะไม่ได้มรรคในภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการดับแห่งทิฏฐิคตวิปปยุตตจิตตุปบาท และในขณะที่ถึงพร้อมด้วยการเกิดขึ้นแห่งขณะทั้ง ๓ ของตัณหาวิปปยุตตจิต นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจุติจิต กับจตุโวการภูมิ ๓ (เว้นเนวสัญญา.) ปัญจโวการภูมิ ๒๐ (เว้นเวหัปผลาภูมิ ๑ อกนิฏฐาภูมิ ๑ อบายภูมิ ๔) **(เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ ฯลฯ เตสํ ตตฺถ สทิสูปจารนัย)**

สุ. ๑ ซึ่งเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ กับอสัญญสัตตภูมิ ๑ **(อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ)**

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

ใน ปฏิ. ปุ. อ. สัน. ได้แก่ **อาปายิกานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ** เป็นต้นเหล่านี้นั้น เหมือนกันกับ ปุริมโกฏฐาส อนุ. ปุ. แห่งสมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลี ในปุคคโลกาสวาระ อนุโลม

และ องค์ธรรมหมวดหลังของอนุโลม

อ. สัง. ได้แก่ องค์ธรรมหมวดหลังเท่านั้น

จบ ปัจจุปปันนานาคตวารปัจจนิก

อตีตานาคตวาระอนุโลม

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

ทุกขสัจจะเคยเกิดแก่บุคคลใด สมุทยสัจจะก็จักดับแก่บุคคลนั้นใช่ไหม ?

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ อิตเรสํ เตสํ ฯลฯ**

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยอรหัตตมรรคเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใด จะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะเคยเกิด แต่สมุทยสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้น

บุคคลที่นอกจากนั้น ทุกขสัจจะก็เคยเกิด สมุทยสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

(ในอตีตานาคตวาระนี้ การแสดงองค์ธรรมเหมือนกันกับ อตีตานาคตวาระในนิโรธวาระ)

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะเคยเกิด แต่มรรคสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นก็ดี ทุกขสัจจะก็เคยเกิด มรรคสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะเคยเกิด แต่มรรคสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นก็ดี สมุทยสัจจะก็เคยเกิด มรรคสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อามนฺตา**

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคีนํ อรหนฺตานํ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อิตเรสํ จตุโวการานํ ปญฺจโวการานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยอรหัตตมรรคเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะเคยเกิด แต่สมุทยสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นเกิดอยู่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิที่นอกจากนั้น ในภูมินั้น ทุกขสัจจะก็เคยเกิด สมุทยสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **สุทฺธาวาสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อิตเรสํ จตุโวการานํ ปญฺจโวการานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดในสุทธาวาสภูมิในภูมินั้น สมุทยสัจจะจักดับ แต่ทุกขสัจจะไม่เคยเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นเกิดอยู่ในจตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ ที่นอกจากนั้น ในภูมินั้น สมุทยสัจจะก็จักดับ ทุกขสัจจะก็เคยเกิด

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ อาปายิกานํ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส**

จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอบายภูมิ อสัญญสัตตภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะเคยเกิด แต่มรรคสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นทุกขสัจจะก็เคยเกิด มรรคสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **สุทฺธาวาสํ อุปปชฺชนฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อบุคคลเหล่านั้นกำลังเกิดในสุทธาวาสภูมิ ในภูมินั้นมรรคสัจจะจักดับ แต่ทุกขสัจจะไม่เคยเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็จักดับ ทุกขสัจจะก็เคยเกิด

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ อุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ อาปายิกานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอบายภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะเคยเกิด แต่มรรคสัจจะจักไม่ดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็เคยเกิด มรรคสัจจะก็จักดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อคฺคมคฺคสฺส อุปฺปาทกฺขเณ ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อคฺคมคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เย จญฺเญ มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อทุติยจิต คือ ปฐมภวังค์เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิ ในภูมินั้นมรรคสัจจะจักดับ แต่สมุทยสัจจะไม่เคยเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

ในอุปปาทักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้อรหัตตมรรคในลำดับแห่งโวทาน บุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโวทานเหล่านั้นก็ดี บุคคลเหล่าใดจะได้มรรคที่นอกจากโวทานสมังคีอนาคามีบุคคลเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็จักดับ สมุทยสัจจะก็เคยเกิด

จบ อตีตานาคตวาระอนุโลม

อตีตานาคตวารปัจจนิก

ปุคคลวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **นตฺถิ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อุปฺปชฺชิตฺถ**

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **นตฺถิ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อุปฺปชฺชิตฺถ**

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **นตฺถิ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ฯลฯ**

วิ. **อุปฺปชฺชิตฺถ**

ปุคคโลกาสวาระ

ทุกขสัจจมูละ

๑. ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ สมุทยสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **นิรุชฺฌิสฺสติ**

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อุปฺปชฺชิตฺถ**

๒. ทุกขสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ.ปุ. **ยสฺส ยตฺถ ทุกฺขสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **นิรุชฺฌิสฺสติ**

ปฏิ.ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อุปฺปชฺชิตฺถ**

สมุทยสัจจมูละ

๑. สมุทยสัจจมูละ มรรคสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **ยสฺส ยตฺถ สมุทยสจฺจํ นุปฺปชฺชิตฺถ, ตสฺส ตตฺถ มคฺคสจฺจํ น นิรุชฺฌิสฺสตีติ ?**

วิ. **สุทฺธาวาสานํ ทุติเย จิตฺเต วตฺตมาเน เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

เมื่อทุติยจิต คือ ปฐมภวังค์เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เกิดอยู่ในสุทธาวาสภูมิ ในภูมินั้น สมุทยสัจจะไม่เคยเกิด แต่มรรคสัจจะจักดับแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

เมื่อบุคคลเหล่านั้นเกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิ ในภูมินั้นสมุทยสัจจะก็ไม่เคยเกิด มรรคสัจจะก็จักไม่ดับ

ปฏิ. ปุ. **ยสฺส วา ปน ยตฺถ ฯลฯ**

วิ. **อคฺคมคฺคสฺส ภงฺคกฺขเณ อรหนฺตานํ เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ อาปายิกานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ อสญฺญสตฺตานํ เตสํ ตตฺถ ฯลฯ**

ในภังคักขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตบุคคลเหล่านั้นก็ดี พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี บุคคลที่เกิดอยู่ในอบายภูมิเหล่านั้นก็ดี ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็จักไม่ดับ แต่สมุทยสัจจะเคยเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นในภูมินั้น

บุคคลที่เกิดอยู่ในอสัญญสัตตภูมิเหล่านั้น ในภูมินั้นมรรคสัจจะก็จักไม่ดับสมุทยสัจจะก็ไม่เคยเกิด

จบ อตีตานาคตวารปัจจนิก

จบ อุปปาทนิโรธวาระ

ปวตฺติวาโร นิฏฺฐิโต

๓. ปริญญาวาระ

อนุสนธิ

เมื่อพระองค์ทรงแสดง ปวัตติวาระ จบแล้ว ทรงแสดง ปริญญาวาระต่อไป

ปริญญาวาระแบ่งออกเป็น ๖ อย่าง คือ

๑. ปัจจุปปันนวาระ ๒. อตีตวาระ ๓. อนาคตวาระ ๔. ปัจจุปปันนาตีตวาระ ๕. ปัจจุปปันนานาคตวาระ ๖. อตีตานาคตวาระ ในวาระหนึ่งๆ แบ่งออกเป็น ๒ คือ ๑. อนุโลม ๒. ปัจจนิก

ในปริญญาวาระนี้ พระองค์ทรงแสดงแต่ปุคคลวาระอย่างเดียว เพราะการรู้รอบในทุกขสัจจะที่เป็นปริญญากิจ และการละเสียซึ่งสมุทยสัจจะอันเป็นปหานกิจนั้นไม่เกี่ยวกับภูมิ คงเกี่ยวกับบุคคลเท่านั้น อนึ่ง ในปริญญาวาระนี้ทรงแสดงเฉพาะ ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลีเท่านั้น สำหรับนิโรธสัจจะและมรรคสัจจะนั้นไม่ทรงแสดง เพราะสัจจะทั้งสองนี้เป็นโลกุตตรธรรม ธรรมที่จะเป็นปริญญากิจได้นั้นจะต้องเป็นโลกียธรรมเท่านั้น ดังที่พระมหาพุทธโฆษาจารย์ได้แสดงไว้ในปัญจปกรณ์อรรถกถา ว่า

ยสฺมา จ โลกุตฺตรธมฺเม ปริญฺญา นาม นตฺถิ, ตสฺมา เทฺว สจฺจานิ คหิตานิ, ตตฺถ ทุกฺขสจฺจํ ปริชานาตีติ ญาตติรณปริญฺญาวเสน วุตฺตํ, สมุทยสจฺจํ ปชหตีติ ญาตปหานปริญฺญาวเสน, อิติ อิมาสํ ปริญฺญานํ วเสน สพฺพวาเรสุ อตฺโถ เวทิตพฺโพฯ

ได้ชื่อว่า ปริญญากิจ นั้นย่อมไม่มีในโลกุตตรธรรมแต่อย่างใด เพราะฉะนั้น พระองค์จึงทรงถือเอาแต่ทุกขสัจจะ สมุทยสัจจะทั้งสองนี้ ในสัจจะทั้งสองนี้พระองค์ทรงแสดงว่า **ทุกฺขสจฺจํ ปริชานาติ** ก็ด้วยอำนาจแห่งญาตปริญญา ตีรณปริญญา ที่ทรงแสดงว่า **สมุทยสจฺจํ ปชหติ** ก็ด้วยอำนาจแห่งญาตปริญญา ปหานปริญญา นักศึกษาทั้งหลายพึงทราบคำอธิบายในวาระทั้งหมด ด้วยอำนาจแห่ง ญาตปริญญา ตีรณปริญญา ปหานปริญญา เหล่านี้ เช่นเดียวกับดังที่กล่าวแล้วนี้

ปัจจุปปันนวาระอนุโลม

ทุกขสัจจมูละ สมุทยสัจจมูลียมกะ

อนุ. ปุ. **โย ทุกฺขสจฺจํ ปริชานาติ, โส สมุทยสจฺจํ ปชหตีติ ?**

บุคคลใดกำลังรู้รอบทุกขสัจจะ, บุคคลนั้นกำลังละสมุทยสัจจะใช่ไหม ?

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **โย วา ปน สมุทยสจฺจํ ปชหติ, โส ทุกฺขสจฺจํ ปริชานาตีติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

การแสดงองค์ธรรมเหมือนกันกับปริญญาวาระในขันธยมก

ปัจจุปปันนวารปัจจนิก

อนุ. ปุ. **โย ทุกฺขสจฺจํ น ปริชานาติ, โส สมุทยสจฺจํ นปฺปชหตีติ ?**

บุคคลใดไม่ใช่กำลังรู้รอบทุกขสัจจะ บุคคลนั้นไม่ใช่กำลังละสมุทยสัจจะใช่ไหม ?

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **โย วา ปน สมุทยสจฺจํ นปฺปชหติ, โส ทุกฺขสจฺจํ น ปริชานาตีติ ?**

หรือว่าบุคคลใดไม่ใช่กำลังละสมุทยสัจจะ บุคคลนั้นก็ไม่ใช่กำลังรู้รอบ ทุกขสัจจะ ใช่ไหม ?

วิ. **อามนฺตา**

อตีตวาระอนุโลม

อนุ. ปุ. **โย ทุกฺขสจฺจํ ปริชานิตฺถ, โส สมุทยสจฺจํ ปชหิตฺถาติ ?**

บุคคลใดเคยรู้รอบทุกขสัจจะ บุคคลนั้นเคยละสมุทยสัจจะใช่ไหม ?

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **โย วา ปน สมุทยสจฺจํ ปชหิตฺถ, โส ทุกฺขสจฺจํ ปริชานิตฺถาติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

อตีตวารปัจจนิก

อนุ. ปุ. **โย ทุกฺขสจฺจํ น ปริชานิตฺถ, โส สมุทยสจฺจํ นปฺปชหิตฺถาติ ?**

บุคคลใดไม่เคยรู้รอบทุกขสัจจะ บุคคลนั้นไม่เคยละสมุทยสัจจะใช่ไหม ?

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **โย วา ปน สมุทยสจฺจํ นปฺปชหิตฺถ, โส ทุกฺขสจฺจํ น ปริชานิตฺถาติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

อนาคตวาระอนุโลม

อนุ. ปุ. **โย ทุกฺขสจฺจํ ปริชานิสฺสติ, โส สมุทยสจฺจํ ปชหิสฺสตีติ ?**

บุคคลใดจักรู้รอบทุกขสัจจะ บุคคลนั้นจักละสมุทยสัจจะใช่ไหม ?

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **โย วา ปน สมุทยสจฺจํ ปชหิสฺสติ, โส ทุกฺขสจฺจํ ปริชานิสฺสตีติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

อนาคตวารปัจจนิก

อนุ. ปุ. **โย ทุกฺขสจฺจํ น ปริชานิสฺสติ, โส สมุทยสจฺจํ นปฺปชหิสฺสตีติ ?**
บุคคลใดจักไม่รู้รอบทุกขสัจจะ บุคคลนั้นจักไม่ละสมุทยสัจจะใช่ไหม ?

วิ. **อามนฺตา**

ปฏิ. ปุ. **โย วา ปน สมุทยสจฺจํ นปฺปชหิสฺสติ, โส ทุกฺขสจฺจํ น ปริชานิสฺสตีติ ?**

วิ. **อามนฺตา**

ปัจจุปปันนาตีตวาระอนุโลม

อนุ. ปุ. **โย ทุกฺขสจฺจํ ปริชานาติ, โส สมุทยสจฺจํ ปชหิตฺถาติ ?**

วิ. **โน**

ปฏิ. ปุ. **โย วา ปน สมุทยสจฺจํ ปชหิตฺถ, โส ทุกฺขสจฺจํ ปริชานาตีติ ?**

วิ. **โน**

ปัจจุปปันนาตีตวารปัจจนิก

อนุ. ปุ. **โย ทุกฺขสจฺจํ น ปริชานาติ, โส สมุทยสจฺจํ นปฺปชหิตฺถาติ ?**

วิ. **อรหา ทุกฺขสจฺจํ น ปริชานาติ โน จ สมุทยสจฺจํ นปฺปชหิตฺถ, อคฺคมคฺคสมงฺคิญฺจ อรหนฺตญฺจ ฐเปตฺวา อวเสสา ปุคฺคลา ทุกฺขสจฺจญฺจ น ปริชานนฺติ สมุทยสจฺจญฺจ นปฺปชหิตฺถ**
พระอรหันต์ไม่ใช่กำลังรู้รอบทุกขสัจจะ แต่เคยละสมุทยสัจจะ
ยกเว้นอรหัตตมรรคบุคคลและพระอรหันต์เสียแล้ว บุคคลที่เหลือนอกนั้นไม่ใช่กำลังรู้รอบทุกขสัจจะและไม่เคยละสมุทยสัจจะ

ปฏิ. ปุ. **โย วา ปน สมุทยสจฺจํ นปฺปชหิตฺถ, โส ทุกฺขสจฺจํ ปริชานาตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคี สมุทยสจฺจํ นปฺปชหิตฺถ โน จ ทุกฺขสจฺจํ น ปริชานาติ อคฺคมคฺคสมงฺคิญฺจ อรหนฺตญฺจ ฐเปตฺวา อวเสสา ปุคฺคลา สมุทยสจฺจญฺจ นปฺปชหิตฺถ ทุกฺขสจฺจญฺจ น ปริชานนฺติ**

อรหัตตมรรคบุคคลไม่เคยละสมุทยสัจจะ แต่กำลังรู้รอบทุกขสัจจะ

ยกเว้นอรหัตตมรรคบุคคล และพระอรหันต์เสียแล้ว บุคคลที่เหลือนอกนั้นไม่เคยละสมุทยสัจจะและไม่ใช่กำลังรู้รอบทุกขสัจจะ

ปัจจุปปันนานาคตวาระอนุโลม

อนุ. ปุ. **โย ทุกฺขสจฺจํ ปริชานาติ, โส สมุทยสจฺจํ ปชหิสฺสตีติ ?**

วิ. **โน**

ปฏิ. ปุ. **โย วา ปน สมุทยสจฺจํ ปชหิสฺสติ, โส ทุกฺขสจฺจํ ปริชานาตีติ ?**

วิ. **โน**

ปัจจุปปันนานาคตวารปัจจนิก

อนุ. ปุ. **โย ทุกฺขสจฺจํ น ปริชานาติ, โส สมุทยสจฺจํ นปฺปชหิสฺสตีติ ?**

วิ. **เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เต ทุกฺขสจฺจํ น ปริชานนฺติ โน จ สมุทยสจฺจํ นปฺปชหิสฺสนฺติ, อรหา เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เต ทุกฺขสจฺจญฺจ น ปริชานนฺติ สมุทยสจฺจญฺจ นปฺปชหิสฺสนฺติ**

บุคคลเหล่าใดจะได้มรรค บุคคลเหล่านั้นไม่ใช่กำลังรู้รอบทุกขสัจจะ แต่จะละสมุทยสัจจะ

พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดีไม่ใช่กำลังรู้รอบทุกขสัจจะและจักไม่ละสมุทยสัจจะ

ปฏิ. ปุ. **โย วา ปน สมุทยสจฺจํ นปฺปชหิสฺสติ, โส ทุกฺขสจฺจํ น ปริชานาตีติ ?**

วิ. **อคฺคมคฺคสมงฺคี สมุทยสจฺจํ นปฺปชหิสฺสติ โน จ ทุกฺขสจฺจํ น ปริชานาติ, อรหา เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เต สมุทยสจฺจญฺจ นปฺปชหิสฺสนฺติ ทุกฺขสจฺจญฺจ น ปริชานนฺติ**

อรหัตตมรรคบุคคลจักไม่ละสมุทยสัจจะ แต่กำลังรู้รอบทุกขสัจจะ

พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี จักไม่ละสมุทยสัจจะและไม่ใช่กำลังรู้รอบทุกขสัจจะ

อตีตานาคตวาระอนุโลม

อนุ. ปุ. **โย ทุกฺขสจฺจํ ปริชานิตฺถ, โส สมุทยสจฺจํ ปชหิสฺสตีติ ?**

วิ. **โน**

ปฏิ. ปุ. **โย วา ปน สมุทยสจฺจํ ปชหิสฺสติ, โส ทุกฺขสจฺจํ ปริชานิตฺถาติ ?**

วิ. **โน**

อตีตานาคตวารปัจจนิก

อนุ. ปุ. **โย ทุกฺขสจฺจํ น ปริชานิตฺถ, โส สมุทยสจฺจํ นปฺปชหิสฺสตีติ ?**

วิ. **เย มคฺคํ ปฏิลภิสฺสนฺติ เต ทุกฺขสจฺจํ น ปริชานิตฺถ โน จ สมุทยสจฺจํ นปฺปชหิสฺสนฺติ, อคฺคมคฺคสมงฺคี เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํน ปฏิลภิสฺสนฺติ เต ทุกฺขสจฺจญฺจ น ปริชานิตฺถ สมุทยสจฺจญฺจ นปฺปชหิสฺสนฺติ**

บุคคลเหล่าใดจะได้มรรค บุคคลเหล่านั้นไม่เคยรู้รอบทุกขสัจจะ แต่จักละสมุทยสัจจะ

อรหัตตมรรคบุคคลก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี ไม่เคยรู้รอบทุกขสัจจะ และจักไม่ละสมุทยสัจจะ

ปฏิ. ปุ. **โย วา ปน สมุทยสจฺจํ นปฺปชหิสฺสติ, โส ทุกฺขสจฺจํ น ปริชานิตฺถาติ ?**

วิ. **อรหา สมุทยสจฺจํ นปฺปชหิสฺสติ โน จ ทุกฺขสจฺจํ น ปริชานิตฺถ, อคฺคมคฺคสมงฺคี เย จ ปุถุชฺชนา มคฺคํ น ปฏิลภิสฺสนฺติ เต สมุทยสจฺจญฺจ นปฺปชหิสฺสนฺติ ทุกฺขสจฺจญฺจ น ปริชานิตฺถ**

พระอรหันต์จักไม่ละสมุทยสัจจะ แต่เคยรู้รอบทุกขสัจจะ

อรหัตตมรรคบุคคลก็ดี ปุถุชนเหล่าใดจะไม่ได้มรรค ปุถุชนเหล่านั้นก็ดี จักไม่ละสมุทยสัจจะและไม่เคยรู้รอบทุกขสัจจะ

ปริญฺญาวาโร นิฏฺฐิโต

จบ ปริญญาวาระ

สจฺจยมกํ นิฏฺฐิตํ

จบ สัจจยมก

ภาคผนวก
สาระน่ารู้เกี่ยวกับอริยสัจ ๔

* ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกขอริยสัจ คือ ความเกิดก็เป็นทุกข์ ความแก่ก็เป็นทุกข์ ความเจ็บไข้ก็เป็นทุกข์ ความตายก็เป็นทุกข์ ความประจวบด้วยสิ่งที่ไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้นก็เป็นทุกข์ โดยย่นย่ออุปาทานขันธ์ทั้ง ๕ เป็นทุกข์

** ***ทุกขอริยสัจนั้นมีอรรถได้ ๔ ประการ***

ประการที่หนึ่ง คือ **ปีฬนตฺโถ** มีอรรถว่า **เบียดเบียน** ซึ่งหวังจะให้เห็นใจความว่ากองทุกข์ ๑๒ ประการ คือ **ชาติทุกข์** อันบังเกิดแก่สัตว์อันอุบัติบังเกิดเอากำเนิดอยู่ในวัฏสงสารนี้ก็ดี **ชราทุกข์** อันมีลักษณะการกระทำให้อินทรีย์คร่ำคร่าวิกลจริตนั้นก็ดี **พยาธิทุกข์** อันมีลักษณะให้ป่วยไข้ลำบากเวทนามีประการต่างๆ นั้นก็ดี **มรณทุกข์** อันมีลักษณะตัดเสียซึ่งชีวิตินทรีย์นั้นก็ดี **โสกทุกข์** อันมีลักษณะให้เดือดร้อนพลุ่งพล่านระส่ำระสายอยู่ภายในนั้นก็ดี **ปริเทวทุกข์** อันมีลักษณะให้ร้องไห้ร่ำไรมีน้ำตาอันหลั่งไหลฟูมฟองนองเนตรนั้นก็ดี **ทุกข์** อันมีลักษณะกระทำให้จิตหดหู่ สลดระทดทอดใจใหญ่อยู่นั้นก็ดี **โทมนัสสทุกข์** อันมีลักษณะให้น้อยเนื้อต่ำใจ ขัดแค้นขึ้งเคียดนั้นก็ดี **อุปายาสทุกข์** อันมีลักษณะให้สะอื้นอาลัยนั้นก็ดี **อัปปิเยหิสัมปโยคทุกข์** อันมีลักษณะให้ขัดข้องหมองมัวตรอมใจ เหตุประกอบอยู่ด้วยสิ่งอันมิได้เป็นที่รักนั้นก็ดี **ปิเยหิวิป-ปโยคทุกข์** อันมีลักษณะให้โศกศัลย์โศกา ในกาลเมื่อพลัดพรากจากสัตว์และสังขารอันเป็นที่รักนั้นก็ดี **ทุกข์** อันมีลักษณะให้หม่นหมองหมกมุ่นวุ่นวายใจในขณะ **เมื่อปรารถนาสิ่งใด และมิได้สมความคิดนั้นก็ดี** กองทุกข์ทั้ง ๑๒ ประการนี้ ย่อมเบียดเบียนสัตว์ให้ได้ความลำบากเวทนา เกิดมาเป็นสัตว์มีชีวิตแล้ว ก็เที่ยงที่ทุกข์จะเบียดเบียน จะได้ปราศจากทุกข์นั้นหามิได้

---

* จาก ธัมมจักกัปปวัตนสูตร (ตถาคตสูตรที่ ๑) สังยุตนิกาย มหาวารวรรค เล่มที่ ๑๙ ข้อ ๑๖๖๔-๑๖๗๓

** จากหนังสือชั้นฎีกาชื่อ "สารัตถสมุจจัย" เฉพาะตอนที่แก้ธัมมจักกัปปวัตนสูตร เป็นสำนวนแปลในสมัย ร. ๓ จัดพิมพ์โดย อจ. ประณีต ก้องสมุทร

ประการที่สอง คือ **สัขตฺโถ** มีอรรถว่า **เป็นปัจจัยประชุมแต่ง** แสดงให้เห็นใจความว่า กองทุกข์นี้บังเกิดด้วยตัณหา ตัณหานี้เป็นปัจจัยประชุมแต่งให้เกิดกองทุกข์ทั้งปวง สิ่งอื่นๆ จะเป็นปัจจัยให้เกิดทุกข์ ตกแต่งกองทุกข์ให้แก่สัตว์ เหมือนด้วยตัณหา หามิได้

ประการที่สาม คือ **สนฺตาปตฺโต** มีอรรถว่า **เดือดร้อน** แสดงให้เห็นใจความว่า กองทุกข์ทั้งปวงจะกระทำให้สัตว์เดือดร้อนระส่ำระสาย เพราะเหตุที่สัตว์ทั้งหลายมัวเมาประมาทอยู่ ไม่อุตสาหะปฏิบัติตามมรรคสัจ อันประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ มีสัมมาทิฏฐิ เป็นต้น มีสัมมาสมาธิเป็นปริโยสาน ถ้าสัตว์ทั้งหลายอุตสาหะปฏิบัติตามมรรคสัจอยู่แล้ว กองทุกข์ทั้งปวง ก็จะมิได้บังเกิดมีกองทุกข์จะกระทำให้เดือดร้อนระส่ำระสายนั้น ก็เพราะเหตุที่ไม่ปฏิบัติตามมรรคสัจ

ประการที่สี่ คือ **วิปริณามตฺโถ** มีอรรถว่า **แปรปรวน** แสดงให้เห็นใจความว่า กองทุกข์ทั้งปวง มีชาติทุกข์เป็นต้น จะกระทำให้สัตว์โลกถึงซึ่งวิปริตต่างๆ นั้น ก็เพราะเหตุที่ยังมิได้สำเร็จซึ่งนิโรธสัจ คือ พระนิพพาน ท่านผู้มีวาสนาบารมีปัญญาแก่กล้าได้สำเร็จพระอริยมรรค อริยผลกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน ได้พระนิพพานเป็นอารมณ์แล้วกาลใด กองทุกข์ทั้งปวงก็จะสิ้นจะสูญจะเป็นสุขเที่ยงแท้ไม่แปรปรวนวิปริตผิดผัน อันจะแปรปรวนวิปริตผิดผันอยู่ในอำนาจทุกข์นั้น เป็นเพราะเหตุที่มิได้กระทำให้แจ้งซึ่งนิโรธ

เมื่อจักแสดงทุกขอริยสัจ โดยนัยยะแห่งสภาวะพระอภิธรรมอันสุขุมคัมภีรภาพแล้ว ความทุกข์ทางกาย *(กายิกทุกข์)* องค์ธรรมได้แก่ เวทนาเจตสิกที่ในทุกขสหคตกายวิญญาณจิต ๑ ความทุกข์ทางใจ *(เจตสิกทุกข์)* องค์ธรรมได้แก่ เวทนาเจตสิกที่ในโทสมูลจิต ๒ ส่วนสภาวะองค์ธรรมของ **ทุกขอริยสัจอันแท้จริง** ได้แก่ โลกียจิต ๘๑ เจตสิกที่ประกอบ ๕๑ และอินทริยพัทธรูป ๒๘ *(รูปที่เกิดอยู่กับสิ่งที่มีชีวิต)*

นาม คือ โลกียจิต ๘๑ และเจตสิก ๕๑ ที่ประกอบ รูปคือ อินทริยพัทธรูป ๒๘ อันเป็นองค์สภาวะของทุกขอริยสัจนั้น พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงว่าเป็นสภาพธรรมที่ควรกำหนดหมายเอาเป็นอารมณ์ **(ทุกฺขํ ปริญฺเญยฺยํ)** เพื่อจักได้เห็นพระไตรลักษณ์ต่อไป

*** ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกขสมุทยอริยสัจ คือ ตัณหาอันทำให้เกิดอีก ประกอบด้วยความกำหนัดด้วยอำนาจความเพลิน มีปรกติเพลิดเพลินในอารมณ์นั้นๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา**

**** อรรถแห่งสมุทัยสัจนั้นมี ๔ ประการ***

ประการที่หนึ่ง คือ **อายุหนตฺโต** มีอรรถว่า **ประมวลมา** อธิบายว่าตัณหานั้นเป็นเจ้าหมู่ เจ้ากรมใหญ่ เป็นพนักงานตกแต่งซึ่งกองทุกข์ให้แก่สัตว์ทั้งปวงประมวลมาซึ่งกองทุกข์ให้แก่สัตว์ทั้งปวงไม่เลือกหน้า ตัณหานั้นว่าโดยสังเขปมี ๒ ประการ คือ อัตตัตถะตัณหาประการ ๑ ปรัตถะตัณหาประการ ๑ **อัตตัตถะตัณหานั้น** คือ ปรารถนาจะให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง จะให้สมบัติพัสถานศฤงคารบริวารทั้งปวงมาเป็นของตน **ปรัตถะตัณหานั้น** คือ ปรารถนาจะช่วยบุคคลอื่นแต่บรรดาที่ตนรัก ตนใคร่ มีบุตรภรรยาเป็นต้นเป็นประธาน ความปรารถนาทั้ง ๒ ประการนี้ ครั้นไม่สำเร็จดังความคิดความหมาย ก็ย่อมให้เกิดทุกข์เนืองๆ มิรู้ขาดแม้ว่าจะได้สำเร็จโดยใจคิดใจหมายก็ดี และอาการซึ่งจะได้นั้นไม่ได้ด้วยรวดเร็วฉับพลันทันใจนึกใจหมาย ก็ย่อมให้เกิดทุกข์เศร้าหมองในอารมณ์นั้นเนืองๆ มิรู้แล้ว และกองทุกข์ทั้งปวงนั้น อันจะบังเกิดแก่สรรพสัตว์ทั้งปวงทั่วไปในไตรภพโลกนี้ ย่อมบังเกิดด้วยอำนาจแห่งตัณหานั้นเทียงแท้ โดยกำหนดที่สุดแต่สัตว์อันเล็กอันละเอียดเป็นต้นว่าเรือดแลไรนั้น ก็ย่อมบังเกิดทุกข์เพราะมีเหตุความปรารถนา ตามวิสัยแห่งตนที่เป็นสัตว์อันเล็กอันละเอียด ขึ้นชื่อว่าประกอบอยู่ด้วยตัณหาแล้ว ก็เที่ยงที่จะประกอบอยู่ด้วยทุกข์ด้วยภัย ประกอบอยู่ด้วยอุปัทวะอันตรายต่างๆ แสนทุกข์แสนลำบาก จะบังเกิดแก่สัตว์ทั้งปวงนี้ก็บังเกิดเพราะตัณหาตกแต่งให้ ตัณหากระทำให้ตัณหาประมวลมาทุกสิ่งทุกประการ

ประการที่สอง คือ **นิทานตฺโถ** มีอรรถว่า **เป็นเหตุ** แสดงให้เห็นความชัดว่ากองทุกข์จะมีแก่สรรพสัตว์ทั้งปวงนั้นก็อาศัยแก่ตัณหานี้เป็นเหตุ มีเหตุคือตัณหาแล้วก็สำหรับแต่ที่จะให้เกิดผล กล่าวคือกองทุกข์ทั้งปวง มีชาติทุกข์เป็นต้น เป็นประธาน

ประการที่สาม คือ **สงฺโยคตฺโถ** มีอรรถว่า **ประกอบ** แสดงให้เห็นใจความว่า ข้อซึ่งตัณหาจะประกอบสัตว์ทั้งปวง ยังมิได้กระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน สันดานนั้นยังมืดมนอยู่ ด้วย ราคะ โทสะ โมหะ ยังมิได้เห็นแจ้งในนิพพานธรรม ตัณหาจึงประกอบไว้ในอำนาจแห่งตนได้ ให้เวียนว่ายตายเกิด เวียนเอากำเนิดอยู่ในวัฏสงสารมิได้สิ้นได้สุด เพราะเหตุที่สัตว์มิได้กระทำให้แจ้งซึ่งนิพพาน

ประการที่สี่ คือ **ปลิโพธตฺโถ** มีอรรถว่า **เป็นกังวล** แสดงให้เห็นความชัดว่า สัตว์ทั้งหลายจะเป็นธุระกังวลอยู่ด้วยกิเลสและวัตถุกาม จะเปลื้องธุระกังวลเสียมิได้นั้น เพราะเหตุที่ไม่ปฏิบัติตามมรรคสัจ อันบริบูรณ์ด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการมีสัมมาทิฐิเป็นอาทิ มีสัมมาสมาธิเป็นปริโยสาน ถ้าอุตส่าห์ปฏิบัติตามมรรคสัจอยู่แล้วก็

อาจจะเปลื้องธุระกังวลทั้งปวงได้ ซึ่งจะเป็นธุระกังวลด้วยอำนาจแห่งตัณหา ลุอำนาจแห่งตัณหาเป็นนิตย์นั้น เพราะเหตุที่ละเมิดเสียมิได้ปฏิบัติตามมรรคสัจ

เมื่อจักแสดงสมุทยอริยสัจ โดยนัยยะแห่งสภาวะพระอภิธรรมอันสุขุมคัมภีรภาพแล้ว สมุทัยสามัญ องค์ธรรมได้แก่กิเลส ๙ (เว้นโลภะ) อกุศล ๑๒ จิตตุปบาทที่เกิดพร้อมด้วยกิเลส ๙ โลกียกุศล ๑๗ จิตตุปบาทที่เป็นอารมณ์ของอกุศลจิตตุปบาทส่วนสภาวะองค์ธรรมของ **สมุทยอริยสัจอันแท้จริง** ได้แก่ตัณหา (โลภเจตสิกที่ในโลภมูลจิต ๘)

นาม คือ ตัณหา อันได้แก่ โลภเจตสิกที่ในโลภมูลจิต ๘ พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงว่า เป็นสภาพธรรมที่ควรประหาณ หรือควรที่จะสละเสีย **(ทุกฺขสมุทโย ปหาตพฺโพ)**

* ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกขนิโรธอริยสัจ คือ ตัณหานั่นแลดับโดยไม่เหลือด้วยมรรค คือ วิราคะ สละ สละคืน ปล่อยไป ไม่พัวพัน

** *อรรถแห่งนิโรธสัจนั้นก็มี ๔ ประการ*

ประการที่หนึ่ง คือ **นิสฺสรณตฺโถ** มีอรรถว่า **รื้อตนออก** แสดงให้เห็นเป็นใจความว่า บุคคลใดได้สำเร็จพระนิพพานแล้ว บุคคลผู้นั้นก็จะยกตนออกพ้นวัฏสงสาร มิได้วนเวียนตายเวียนเกิดเวียนเอากำเนิดสืบต่อไปในภพเบื้องหน้า ขึ้นชื่อว่าได้สำเร็จพระนิพพานแล้ว ก็จะยกตนออกพ้นจากวัฏสงสารได้เป็นแท้

ประการที่สอง คือ **อปลิโพธตฺโถ** มีอรรถว่า **หากังวลมิได้** แสดงให้เห็นใจความว่า สัตว์ทั้งปวงซึ่งจะเป็นธุระกังวลอยู่ด้วยกิเลสกาม วัตถุกามนั้น เป็นเพราะมีสันดานยังประกอบอยู่ด้วยตัณหา ถ้าได้สำเร็จพระนิพพานตัดตัณหาเสียได้ ขาดจากสันดานแล้วก็จะสิ้นธุระกังวลทั้งปวง จะมิได้กังวลอยู่ด้วยกิเลสกามและวัตถุกามอันจะเป็นธุระกังวลอยู่นั้นเป็นเหตุที่ละตัณหาเสียยังมิได้

ประการที่สาม คือ **อสงฺขตตฺโถ** มีอรรถว่า **หาปัจจัยประชุมแต่งมิได้** แสดงให้เห็นใจความว่า โยคาวจรเจ้าผู้มีปัญญาพิจารณาเห็นว่านายช่างเรือน กล่าวคือตัณหานั้นย่อมตกแต่งเครื่องเรือน คือ รูปกายให้แก่สัตว์ทั้งปวง ให้สัตว์ทั้งปวงเวียนทุกข์ เวียนยากทนวิบากอยู่ในเรือนของตน อันจะคิดอ่านอุบายหลบลี้หนีไปจากเรือนอันตัณหาตกแต่งไว้นั้น อาศัยแก่ปฏิบัติตามมรรคสัจนั้นๆ และจะเป็นอุบายที่จะให้พ้นจากเรือน คือ ตัณหานั้น

ประการที่สี่ คือ **อมตตฺโถ** มีอรรถว่า **เป็นอมฤตธรรม** คือ ความไม่รู้ตาย แสดงให้เห็นว่านิโรธสัจนั้นเป็นน้ำอมฤต เป็นที่ระงับโรค กล่าวคือกองทุกข์ทั้งปวง บุคคลอัน

เป็นโรค ๑๒ ประการ มีเวียนตายเวียนเกิดเวียนเอากำเนิด เป็นต้น เป็นประธานนั้น ถ้าได้ดื่มกินน้ำอมฤต คือพระนิโรธสัจแล้ว โรคทั้ง ๑๒ ประการ มีชาติทุกข์เป็นต้นนั้น ก็จะระงับดับหายเป็นอันแท้ ตกว่ากองทุกข์ทั้งปวงจะสิ้นจะสูญไปนั้นอาศัยแก่พระนิพพาน

เมื่อจักแสดงนิโรธอริยสัจ โดยนัยยะแห่งสภาวะพระอภิธรรมอันสุขุมคัมภีรภาพแล้ว **นิโรธสามัญ** องค์ธรรมได้แก่ *ตทังคนิโรธ* คือ ความไม่มีภาวะแห่งกิเลสที่ได้ถูกประหาณด้วยกามกุศล *วิกขัมภนนิโรธ* คือ ความไม่มีภาวะแห่งนิวรณ์ที่ได้ถูกประหาณด้วยมหัคคตกุศล *สมุทเฉทนิโรธ* คือ ความไม่มีภาวะแห่งกิเลสที่ได้ถูกประหาณด้วยมรรคกุศล *ปฏิปัสสัทธินิโรธ* คือ ความไม่มีภาวะแห่งกิเลสที่ได้ถูกประหาณด้วยผลจิต *ขณนิโรธ* คือ ภังคักขณะของจิต และเจตสิก ส่วนสภาวะองค์ธรรมของ **นิโรธอริยสัจอันแท้จริง** ได้แก่ พระนิพพาน (สอุปาทิเสสนิพพาน และ อนุปาทิเสสนิพพาน)

พระนิพพาน พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงว่าเป็นสภาพธรรมที่ควรกระทำให้แจ้งในขันธสันดาน (**ทุกฺขนิโรโธ สจฺฉิกาตพฺโพ**)

*** ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ คือ อริยมรรค มีองค์ ๘ นี้แหละ คือ ปัญญาเห็นธรรม ๑ ฯลฯ ตั้งจิตชอบ ๑**

*** **อรรถแห่งมรรคสัจก็มี ๔ ประการ***

ประการที่หนึ่ง คือ **นิยฺยานตฺโถ** มีอรรถว่า **นำตนออกจากภพ** แสดงให้เห็นใจความว่า บุคคลอันเป็นสัตบุรุษปรารถนาจะข้ามซึ่งมหาสมุทร กล่าวคือ วัฏสงสารนั้นจะข้ามได้ก็อาศัยแก่มรรคสัจ มรรคสัจนี้เป็นสำเภาธรรมอันล้ำเลิศใหญ่หลวง มิได้รู้เอียงรู้โคลง มิได้รู้เพียบรู้จม มิได้รู้แตกรู้ทำลาย เป็นสำเภาอันมั่นคงแน่นหนา มิได้จลาจลทนทานยิ่งนัก ถึงลมพายุจะพัดกล้าสักเท่าใดๆ ก็มิได้หวาดไหวสะเทือนสะท้าน สำเภาลำใดจะปูนปานเปรียบเทียบด้วยสำเภา คือ มรรคสัจนี้ไม่มีเลย อาศัยว่าสำเภาทั้งปวงนั้นมิอาจจะข้ามโลกียสมุทรได้ อันจะข้ามโลกียสมุทรได้นั้นแต่สำเภามรรคสัจนั้นสิ่งเดียว โลกียสมุทรนี้มีน้ำ กล่าวคือปริเทวทุกข์ โทมนัสสทุกข์และอุปายาสทุกข์ลักษณะที่ร้องไห้ร่ำไรขัดเนื้อแค้นใจโศกอาลัยให้สะอื้นนั้น จัดเป็นน้ำในโลกียสมุทรๆ ประกอบด้วยระลอกอันใหญ่หลวงมหึมา กล่าวคือ ชาติและชราพยาธิมรณะเกลื่อนกล่นด้วยผีเสื้อน้ำ และปลาร้ายทั้งหลายเป็นอันมากกว่ามาก กล่าวคือ โลภะ โทสะ โมหะ และมัจฉริยธรรม โลกียสมุทรนี้ลึกคัมภีรภาพยิ่งนัก สำเภาอื่นนอกจากมรรคสัจแล้ว มิอาจจะข้ามได้ ขืนข้ามไปก็จะเป็นอันตรายแตกทำลายออกด้วยระลอกแลคลื่นไม่ฝืนได้ เสาแลใบก็จะหัก

กระเด็นไปไม่ทนทาน ฝูงคนก็จะพินาศฉิบหายเป็นภักษาหารแห่งพาลมัจฉาชาติอันร้ายกาจหยาบช้า ทะเลใดจะมีพายุกล้าเหมือนทะเลโลกีย์นี้หามิได้ สำเภาอันอุดมกล่าวคือ มรรคสัจนี้อาจจะขนประชุมชนให้ข้ามพ้นทะเลโลกนี้ได้

ประการที่สอง คือ **เหตุวตฺโถ** มีอรรถว่า **เป็นเหตุ** แสดงให้เห็นใจความว่า บุคคลอันจะข้ามไปให้พ้นจากทะเลโลก แลข้ามไปมิได้นั้น เพราะมีสันดานเอากูลมูลมองอยู่ด้วยมูลเหตุ คือตัณหา ตัณหายังข่มขี่ย่ำยีจิตสันดานอยู่เป็นนิตย์กาล หาปัญญาที่จะพิจารณาโทษแห่งตัณหานั้นมิได้ อุปาทานนั้นเข้าอุดเข้าหนุนให้กำลังแก่ตัณหานั้น มีกำลังกล้าหาองค์ปัญญาจะหักจะรานลงมิได้ ไม่หาสำเภาคือมรรคสัจ จึงมิอาจจะข้ามทะเลโลกนี้ได้ ถ้ามีองค์ปัญญาอันเป็นสัมมาทิฏฐิในสันดาน พิจารณาเห็นว่าตัณหาเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เกิดภัย เกิดอุปัทวะอันตรายต่างๆ เห็นโทษแห่งตัณหาฉะนี้แล้ว และอุตส่าห์ปฏิบัติตามทางแห่งมรรคสัจหาสำเภา คือ มรรคสัจได้แล้วก็จะรื้อจะขนจะข้ามอาตมะให้พ้นจากโลกียสมุทรได้มูลเหตุคือ ตัณหาจะข่มขี่ย่ำยีมิได้นั้น ก็อาศัยแก่ปฏิบัติตามมรรคสัจ

ประการที่สาม คือ **นิทสฺสนตฺโถ** มีอรรถว่า **สำแดงออก** แสดงให้เห็นใจความว่า มรรคสัจนี้เป็นอุบายที่จะแสดงให้เห็นประจักษ์แจ้งนิโรธสัจ เมื่อปฏิบัติตามมรรคสัจแล้วก็อาจสามารถที่จะได้พบได้เห็นซึ่งนิโรธ เมื่อปฏิบัติตามมรรคแล้วก็อาจสามารถที่จะได้พบได้เห็นซึ่งนิโรธสัจ คือพระนิพพานนี้เป็นแท้

ประการที่สี่ คือ **อธิปตฺยตฺโถ** มีอรรถว่า **เป็นใหญ่** แสดงให้เห็นใจความว่า มรรคสัจนี้เป็นใหญ่ในที่จะระงับทุกข์ทั้งปวง กองทุกข์ทั้งปวงจะดับจะสูญนั้น อาศัยแก่ปฏิบัติตามมรรคสัจ มรรคสัจนี้มีครุวนาดุจดังว่า โอสถและมนต์อันวิเศษสำหรับที่จะระงับพิษถ้ามิฉะนั้นประดุจท่อธารน้ำฝนอันตกลงเป็นอันดี และยังพืชข้าวกล้าให้มีผลบริบูรณ์ให้ปราศจากฉาตกภัย *(ภัยคือการอดอาหาร)* มรรคสัจนี้เป็นใหญ่ในที่จะให้ระงับทุกข์ มีชาติทุกข์ เป็นต้น

เมื่อจักแสดงมรรคอริยสัจ โดยนัยยะแห่งสภาวะพระอภิธรรมอันสุขุมคัมภีรภาพแล้ว **มรรคสามัญ** องค์ธรรมได้แก่ *ปัญจังคิกมรรค* ที่ในมหาวิปาก มหากิริยา และมหัคคตจิต *อัฏฐังคิกมรรค* ที่ในมหากุศล และผลจิต มิจฉามรรคทั้ง ๔ มี มิจฉาทิฏฐิมรรคเป็นต้น ที่ในอกุศลจิต *ชังคมรรค* คือ ทางเท้า *สกฏมรรค* คือทางเกวียน เป็นต้น ส่วนสภาวะองค์ธรรมของ **มรรคอริยสัจอันแท้จริง** ได้แก่อริยมรรคมีองค์ ๘ มีสัมมาทิฏฐิมรรค เป็นต้น ที่ในมรรคจิต ๔ เท่านั้น

อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่ในมรรคจิต ๔ พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงว่าเป็นสภาพธรรมที่ควรปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับทุกข์ **(ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา ภาเวตพฺพา)**

อริยสัจทั้ง ๔ ประการนี้ เมื่อจักแสดงโดยนัยยะแห่งสภาวะพระอภิธรรมแล้วคงมีรายละเอียดในพระคัมภีร์สัจจยมก ซึ่งเป็นยมกหนึ่งในจำนวน ๑๐ ยมก อันมีพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นองค์แสดงแด่พระพุทธมารดา ณ ดาวดึงสาพิภพ ซึ่งความเป็นไปของสัจจยมกนี้ มีปรากฏอยู่ในมหาวาระ ๓ วาระด้วยกัน คือ

วาระที่หนึ่ง เป็นวาระที่พระพุทธองค์ทรงแสดงโดยการจำแนกชื่อ และแสดงองค์ธรรมปรมัตถ์ของสัจจะทั้ง ๔ คือ ทั้งที่เป็นสัจจะสามัญ และอริยสัจจะ, เป็นวาระที่พระพุทธองค์แสดงโดยการชำระบทแห่งสัจจะ ๔, เป็นวาระที่พระพุทธองค์ทรงแสดงโดยการชำระบทแห่งสัจจะ ๔ แต่หมุนไปโดยความเป็นมูละ มูลี, เป็นวาระที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแยกสัจจะ ๔ ออกเป็นบทๆ แล้วทรงแสดงโดยเฉพาะไม่ปะปนกับสัจจะอื่นๆ และเป็นวาระที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแยกสัจจะ ๔ ออกเป็นบทหนึ่งๆ ไว้โดยเฉพาะๆ แล้วก็ทรงยกเอาสัจจะอื่นๆ จำแนกหมุนไปโดยความเป็นมูละ มูลีในวาระที่หนึ่งนี้เป็นวาระที่แสดงเพื่อจะให้รู้ถึง **ปริยัตติญาณ**

วาระที่สอง เป็นวาระที่พระพุทธองค์ทรงแสดงถึงความเป็นไปของสัจจะ ๓ *(เว้นนิโรธสัจ)* โดยความเกิดขึ้น และความดับไป ที่เป็นไปในกาลทั้ง ๖ มีปัจจุบันนกาล เป็นต้น และเกิดขึ้นกับบุคคล ๑๒ มีทุคคติเหตุกบุคคล เป็นต้น ในภพภูมิทั้ง ๓๑ ภูมิ มีนรกภูมิเป็นต้น ในวาระที่สองนี้เป็นวาระที่แสดงเพื่อจะให้รู้ถึง **วิปัสสนาญาณ**

วาระที่สาม เป็นวาระที่พระพุทธองค์ทรงแสดงถึงการกำหนดรู้สัจจะ ๒ *(เว้นนิโรธสัจและมรรคสัจ)* ด้วยอำนาจแห่งปริญญากิจ คือ ทุกขสัจจะ เป็นไปด้วยอำนาจแห่งญาตปริญญา และตีรณปริญญา **(ทุกฺขสจฺจํ ปชานาติ)** สมุทยสัจจะเป็นไปด้วยอำนาจแห่งญาตปริญญา และปหานปริญญา **(สมุทยสจฺจํ ปชหติ)** ที่เป็นไปในกาลทั้ง ๖ มีปัจจุบันกาล เป็นต้น และเกิดขึ้นกับบุคคล ๑๐ มีอภัพพปุถุชน เป็นต้น ในวาระที่สามนี้เป็นวาระที่แสดงเพื่อจะให้รู้ถึง **มรรคญาณ**

การศึกษาพระอภิธรรมอันแท้จริงนั้น ควรเป็นไปตามพุทธประสงค์ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ *โดยเฉพาะการเรียนและการสอนในคัมภีร์สัจจยมกนี้ควรเป็นไปเพื่อ* *

๑. *วิราคะ* คือ ความคลายกำหนัด ความหายติด มิใช่เพื่อความกำหนัดย้อมใจ การเสริมความติด

๒. *วิสังโยค* คือ ความหมดเครื่องผูกรัด ความไม่ประกอบทุกข์ มิใช่เพื่อผูกรัดหรือประกอบทุกข์

๓. *อปจนะ* คือ ความไม่พอกพูนกิเลส มิใช่เพื่อพอกพูนกิเลส

๔. *อัปปิจฉตา* คือ ความอยากอันน้อย ความมักน้อย มิใช่เพื่อความอยากอันใหญ่ ความมักใหญ่

๕. *สันตุฏฐิ* คือ ความสันโดษ มิใช่เพื่อความไม่สันโดษ

๖. *ปวิเวก* คือ ความสงัด มิใช่เพื่อความคลุกคลีอยู่ในหมู่คณะ

๗. *วิริยารัมภะ* คือ การประกอบความเพียร มิใช่เพื่อความเกียจคร้าน

๘. *สุภรตา* คือ ความเลี้ยงง่าย มิใช่เพื่อความเลี้ยงยาก

---

* จากอังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต เล่ม ๒๓ หน้า ๑๔๓ ข้อ ๑๙๘